

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Audronė Šolienė

EPISTEMINIO MODALUMO EKVIVALENTIŠKUMO
PARAMETRAI ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBOSE

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2013

Disertacija rengta 2005–2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Aurelija Usonienė (Vilniaus universitetas,
humanitariniai mokslai, filologija – 04 H)

Padėkos žodis

Visų pirma norėčiau nuoširdžiai padėkoti savo darbo vadovei prof. habil. dr. Aurelijai Usonienei už pasiūlytą įdomią temą ir vertingas mokslines išvalgas bei diskusijas disertacijos tema. Jūsų kantrybė, tvirtas tikėjimas manimi ir padaršinimas man buvo pati svarbiausia atspirtis rengiant ir užbaigiant šį darbą. Be Jūsų kasdienės pagalbos, supratimo ir palaikymo šis darbas tikriausiai dar ilgai būtų nebaigtas.

Taip pat esu dėkinga Antverpeno universiteto Gramatikos, kognityvistikos ir tipologijos centro darbuotojams, ypač jo vadovui prof. Johanui van der Auwerai, už visokeriopą palaikymą, bendradarbiavimą, mokslines diskusijas ir vertingas pastabas per vienerių metų stažuotę Antverpeno universitete. Dėkoju prof. Bertui Cornillie'ui, dirbančiam Belgijos Leveno katalikiškajame universitete, ir prof. Johanui van der Auwerai už tai, kad jie sutiko recenzuoti vieną iš mano disertacijos pagrindu rengtų straipsnių ir pasiūlė konstruktyvių pastabų. Dar norėčiau padėkoti Vilniaus universiteto Anglų filologijos katedros ir Lietuvių kalbos katedros kolegoms už vertingas pastabas ir komentarus disertacijos tema. Ypač esu dėkinga dr. Jolantai Šinkūnienei ir dokt. Annai Ruskan. Jūsų draugiški patarimai ir vertingos mokslinės išvalgos padėjo man baigti šį darbą. Esu dėkinga visiems kitiems nepaminėtiems mokslo kolegoms ir kolegėms už galimybę dirbti kartu bei perimti dalį žinių.

Ir galiausiai noriu padėkoti savo šeimai – mamai ir vyrui Albinui, kurie sudarė man sąlygas studijuoti, išvykti į metinę stažuotę ir rašyti disertaciją. Visada jaučiau jūsų palaikymą, supratimą ir begalinį tikėjimą manimi.

Turinys

TURINYS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	6
DIAGRAMŲ SĄRAŠAS	8
PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS	8
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	9
1. ĮVADAS	10
2. EPISTEMINIS MODALUMAS: GALIMUMAS IR BŪTINUMAS	20
2.1. MODALUMO SĄVOKOS APIMTIS	20
2.2. EPISTEMINIS MODALUMAS. KITI MODALUMO TIPAI.....	25
2.3. EPISTEMINIS MODALUMAS IR EVIDENCIALUMAS	33
2.4. EPISTEMINIS MODALUMAS KAIP GRADACINĖ SĄVOKA	36
3. TYRIMO KALBINĖ MEDŽIAGA IR METODAI.	
KONTRASTYVINIO TYRIMO PRINCIPAI	45
3.1. DVIKALBIS DVIKRYPTIS LYGIAGRETUSIS TEKSTYNAS	45
3.2. TYRIMO METODAI	51
3.2.1. Kontrastyvinė analizė.....	51
3.2.2. Vertimo paradigmos. Vertimo atitikmenų tipai	52
3.2.3. Atitikmenų paieška <i>ParaCorp_{A→LT→A}</i> tekstyne.....	56
3.2.4. Statistinė duomenų analizė.....	57
4. EPISTEMINIS GALIMUMAS ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBOSE	60
4.1. ĮVADINĖS PASTABOS	60
4.2. DUOMENŲ ATRANKOS KRITERIJAI.....	65
4.2.1. Pilnieji vs. eliptiniai sakiniai	66
4.2.2. Neigiamosios vs. teigiamosios modalinių veiksmažodžių formos.....	66
4.2.3. Subjekto specifikacija	68
4.2.4. Komplementų statyvumas ir nestatyvumas.....	70
4.2.5. Adverbialų aprėpties specifikacija	72
4.3. EPISTEMINIO MODALUMO ŽYMIKLIŲ TARPKALBINĖ ANALIZĖ	76
4.3.1. Kiekybinė modalinio galimumo žymiklių tarpkalbinė analizė	77
4.3.2. Kiekybinė ir kokybinė episteminio galimumo žymiklių tarpkalbinė analizė	83

4.3.3. Vertimų paradigms analizė	89
4.4. APIBENDRINIMAS	96
5. EPISTEMINIS BŪTINUMAS ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBOSE	99
5.1. ĮVADINĖS PASTABOS	99
5.2. DUOMENŲ ATRANKOS KRITERIJAI.....	102
5.2.1. Pilnieji vs. eliptiniai sakiniai. Neigiamosios formos.....	103
5.2.2. Adverbialų aprėpties specifikacija	104
5.2.3. Subjekto specifikacija. Komplementų statyvumas ir nestatyvumas	104
5.2.4. Veiksmazodžio <i>will</i> modalinis statusas.....	107
5.3. EPISTEMINIO BŪTINUMO ŽYMIKLIŲ TARPKALBINĖ ANALIZĖ	108
5.3.1. Kiekybinė modalinio būtinumo žymiklių tarpkalbinė analizė	108
5.3.2 Kiekybinė ir kokybinė episteminio būtinumo žymiklių tarpkalbinė analizė	113
5.3.3. Vertimų paradigms analizė	120
5.4. APIBENDRINIMAS.....	129
6. IŠVADOS	132
LITERATŪRA.....	137
PRIEDAS. DUOMENŲ ŠALTINIAI.....	154

Lentelių sąrašas

1 lentelė.	Modalinės reikšmės (van der Auwera ir Plungian 1998, 82)	30
2 lentelė.	Inferencinis evidencialumas ir episteminis būtinumas	35
3 lentelė.	Modalinių adverbialų reikšmės	43
4 lentelė.	Žodžių skaičius <i>ParaCorp_{A→LT→A}</i> tekstyne	48
5 lentelė.	Nulinė atitiktis: praleidimas (Ø) vertime	54
6 lentelė.	Nulinė atitiktis: įterpimas vertime	54
7 lentelė.	Kompensuojamoji atitiktis	55
8 lentelė.	Tiesioginė atitiktis	55
9 lentelė.	Tiriamų episteminio galimumo raiškos anglų ir lietuvių kalboje atitikmenų paralelės	64
10 lentelė.	Absolūtus ir normalizuotas veiksmažodžių irrieveiksmių dažnis <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig): modalinis galimumas	77
11 lentelė.	Adverbialų <i>perhaps</i> ir <i>maybe</i> ‘gal(būt)’ normalizuotas dažnis <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig) ir BNC	78
12 lentelė.	Veiksmažodžio <i>galėti</i> distribucija <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	79
13 lentelė.	Modalinių adverbialų ir veiksmažodžių <i>galėti</i> , <i>(su)gebėti</i> ir <i>mokėti</i> absoliutus ir normalizuotas dažnis <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	80
14 lentelė.	Modalinio galimumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> (A-orig) ir <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstyniuose	81
15 lentelė.	Veiksmažodžio <i>galėti</i> teigiamųjų asmenuojamųjų formų distribucija <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	85
16 lentelė.	Veiksmažodžio <i>galėti</i> teigiamųjų 3-iojo asm. formų episteminė ir neepisteminė reikšmė	86
17 lentelė.	Episteminė ir neepisteminė <i>may/might</i> ‘galėti’ reikšmė ir komplementų statyvumas	87
18 lentelė.	Episteminio galimumo raiška <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig): adverbialai vs. <i>galėti</i> 3-iojo asmens formos	87
19 lentelė.	Episteminio galimumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> (A-orig) ir <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstyniuose	88
20 lentelė.	Anglišku adverbialų <i>perhaps</i> ir <i>maybe</i> ‘gal(būt)’ atitikmenys <i>ParaCorp_{A→LT→A}</i> tekstyne (A-orig vs. A-vert)	90
21 lentelė.	Veiksmažodžių <i>may/might</i> ir <i>could</i> ‘galėti’ vertimo atitikmenų verstinėje lietuvių kalboje dažnis	92
22 lentelė.	Veiksmažodžių <i>may/might</i> ir <i>could</i> ‘galėti’ vertimo atitikmenų pavyzdžiai	92
23 lentelė.	Lietuviško episteminio <i>galėti</i> vertimo atitikmenų pavyzdžiai	93

24 lentelė.	Lietuviškų adverbialų <i>galbūt</i> ir <i>gal</i> vertimo atitikmenų dažnis (A-orig vs. A-vert)	94
25 lentelė.	Tiriamų episteminio būtinumo raiškos anglų ir lietuvių kalboje atitikmenų paralelės	102
26 lentelė.	Normalizuotas veiksmažodžių ir adverbialų dažnis <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig): modalinis būtinumas	109
27 lentelė.	Prieveiksmių <i>certainly</i> , <i>indeed</i> ir <i>surely</i> ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’ distribucija <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig) ir BNC	109
28 lentelė.	Veiksmažodžio <i>turėti</i> (teigiamųjų ir neigiamųjų formų) distribucija <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstinyje	110
29 lentelė.	Modalinių adverbialų ir veiksmažodžių <i>turėti</i> , <i>reikėti</i> , <i>privalėti</i> , <i>tekti</i> , <i>derėti</i> normalizuotas dažnis <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	111
30 lentelė.	Modalinių adverbialų dažnis LT-orig potekstinyje ir „Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne“	112
31 lentelė.	Modalinio būtinumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> (A-orig) ir <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstinyuose	113
32 lentelė.	Veiksmažodžio <i>turėti</i> teigiamųjų asmenuojamųjų formų distribucija <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	116
33 lentelė.	Veiksmažodžio <i>turėti</i> 3-iojo asmens teigiamosios asmenuojamosios formos kaip episteminės ir neepisteminės reikšmės žymikliai <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	117
34 lentelė.	Veiksmažodžio <i>turėti</i> 3-iojo asm. formų episteminė ir neepisteminė reikšmė <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig)	118
35 lentelė.	Episteminė ir neepisteminė <i>must / would</i> ‘turėti’ reikšmė ir komplementų statyvumas	119
36 lentelė.	Episteminio būtinumo raiška <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje (LT-orig): adverbialai vs. <i>turėti</i> 3-iojo asmens formos	119
37 lentelė.	Episteminio būtinumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> (A-orig) ir <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstinyuose	120
38 lentelė.	Episteminio veiksmažodžio <i>must</i> ‘turėti’ lietuviškų atitikmenų pavyzdžiai	123
39 lentelė.	Veiksmažodžio <i>turėti</i> angliški atitikmenys <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) potekstinyje	124
40 lentelė.	Lietuviško episteminio <i>turėti</i> vertimo atitikmenų pavyzdžiai	124
41 lentelė.	Lietuviškų adverbialų <i>turbūt</i> , <i>tikriausiai</i> , <i>veikiausiai</i> , <i>greičiausiai</i> , <i>ko gero(a)</i> , <i>matyt</i> vertimo atitikmenų dažnis procentais (A-orig vs. A-vert)	125
42 lentelė.	Lietuviško adverbialo <i>matyt</i> vertimo atitikmenų profilis <i>ParaCorp_{LT→A}</i> (LT-orig) ir <i>ParaCorp_{A→LT}</i> (LT-vert) potekstinyuose	127

Diagramų sąrašas

1 diagrama. Episteminis ir neepisteminis galimumas ir būtinumas	32
2 diagrama. <i>ParaCorp_{A→LT→A}</i> tekstyno struktūra	47
3 diagrama. Vertimo atitikmenų klasifikacija (adaptuota pagal Johansson 2007, 23–26)	53
4 diagrama. Episteminio ir neepisteminio galimumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig): anglų kalbos modaliniai veiksmažodžiai	83
5 diagrama. Episteminio ir neepisteminio būtinumo raiška <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje (A-orig): anglų kalbos modaliniai veiksmažodžiai	114
6 diagrama. Episteminio veiksmažodžio <i>must</i> ‘turėti’ vertimo atitikmenys lietuvių kalboje <i>ParaCorp_{A→LT}</i> potekstinyje	122

Paveikslėlių sąrašas

1 paveikslėlis. Žodžio <i>tikriausiai</i> konkordansas <i>ParaCorp_{LT→A}</i> potekstinyje	56
---	----

Santrumpų sąrašas

A – anglų kalba

ADV – adverbialai

A-orig – anglų kalba originalo tekstuose

AP – būdvardinė frazė

AUX – anglų kalbos pagalbiniai modaliniai veiksmažodžiai

A-vert – anglų kalbos vertimo tekstai

BNC – Britų nacionalinis tekstynas

ep. – episteminis

f – normalizuotas dažnis

INF – bendratis

KA – kontrastyvinė analizė

KL – kontrastyvinė lingvistika

LL – logaritminės tikimybės testo rezultatai

LT – lietuvių kalba

LT-orig – lietuvių kalbos originalo tekstai

LT-vert – lietuvių kalbos vertimo tekstai

mod – modalinis

n – leksinio vieneto absoliutus pasikartojimų skaičius tekstyne

neep. – neepisteminis

NP – daiktavardinė frazė

P – frazė

p – statistinė tikimybė

PP – prielinksninė frazė

V – lietuvių kalbos modaliniai veiksmažodžiai

1. Įvadas

Episteminis modalumas yra viena iš dažniausiai aptariamų temų kalbotyroje. Jis atlieka svarbų vaidmenį kalboje, nes kalbėtojas ne tik vertina situaciją kaip faktą, bet ir išsako savo subjektyvią nuomonę apie tam tikrus reiškinius, dėl kurių realiame pasaulyje jis yra beveik tikras, abejoja ar dėl kurių kelia hipotezes. Nors episteminio modalumo ir apskritai modalumo kaip filosofinės sąvokos ir kaip kalbinės kategorijos tyrimai turi ilgą istoriją (von Wright 1951; Caton 1966, 1969; Lyons 1977; Palmer 1979, 1986; Coates 1983; Perkins 1983; Nuyts 1994 ir kt.), per praėjusius du dešimtmečius kalbininkų susidomėjimas šia sritimi ne tik nesumažėjo, bet dar labiau išaugo: nuo šio tūkstantmečio pradžios išleista daugybė straipsnių, straipsnių rinkinių, antologijų ir monografijų. Tarp svarbiausių straipsnių rinkinių, antologijų ir monografijų reikėtų paminėti Papafragou 2000, Nuyts 2001, Palmer 2001, Facchinetti ir Palmer 2004, Klinge ir Müller 2005, Pietrandrea 2005, Frawley 2006, Cornillie 2007, Holvoet 2007, Simon-Vandenbergen ir Aijmer 2007, Hansen ir de Haan 2009, Portner 2009, Salkie *et al.* 2009 ir kt. Šiame darbe nebus pasiūlyta naujos episteminio modalumo koncepcijos ar teorinio modelio, veikia bus laikomasi tradicinės modalumo sampratos. Dėmesys čia bus kreipiamas į tai, kaip struktūriškai skirtingose anglų ir lietuvių kalbose perteikiami modalinių reikšmių niuansai, kaip jose „dalijamas modalumo pyragas“¹ (Aijmer ir Simon-Vanderbergen 2004, 1784). Šis darbas – bandymas sinchroniniu aspektu aprašyti episteminio modalumo raiškos priemonių semantinį ir sintaksinį potencialą anglų ir lietuvių kalbose ir aptarti svarbiausius kokybinius ir kiekybinius episteminio modalumo raiškos parametrus tarpkalbiniu aspektu.

¹ Originalus tekstas: „<...> how languages carve up the modal pie“ (Aijmer & Simon-Vanderbergen 2004, 1784). Čia ir toliau vertimai autorės – A. Š.

Darbo objektas

Darbo objektas yra episteminis modalumas ir jo raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose. Tiek lietuvių, tiek anglų kalboje egzistuoja gausios, heterogeniškos kalbinės priemonės episteminiam modalumui reikšti, tačiau darbe daugiausia dėmesio skiriama lietuvių ir anglų kalbose episteminį galimumą ir būtinumą koduojančių modalinių veiksmažodžių ir modaliniųrieveiksmių, dalelyčių ir žodžių, surinktų iš grožinės literatūros tekstų, ir jų vertimo atitikmenų analizei. Remiantis van der Auweros *et al.* (2005b) tyrimo modeliu bandoma nustatyti, kokia episteminio modalumo (episteminio galimumo ir būtinumo) raiškos strategija – „modalinių pagalbinių veiksmažodžių arrieveiksmių“ (angl. *auxiliary–adverb strategy*) – vyrauja lietuvių ir anglų kalbose (van der Auwera *et al.* 2005b). Šie kalbininkai tyrė tik episteminio galimumo anglų ir slavų kalbose raiškos strategijas. Jų tyrimas parodė, kad anglų ir slavų kalbose šios raiškos strategijos vartojamos nevienodu dažniu, nors jos abi semantiškai ir pragmatiškai yra panašios ir kalbantieji gali rinktis, kurią strategiją vartoti. Vertimo atitikmenų paradigmos analizė parodė, kad slavų kalbose dominuoja modaliniairieveiksmiai, o modaliniai veiksmažodžiai episteminiam galimumui reikšti vartojami daug rečiau. Anglų kalboje dėl palyginti didelės gramatikalizacijos įtakos episteminis galimumas dažniausiai koduojamas modaliniais veiksmažodžiais. Be to, modalinių veiksmažodžių daugiafunkciškumu galima aiškinti tai, kad slavų kalbose (pietinio ir vakarinio slavų kalbų arealo) modaliniairieveiksmiai vertime dažniau koreliavo su anglų kalbos modaliniu veiksmažodžiu *might* nei *could* ‘galėti’. Atliekant šį tyrimą dėmesys taip pat kreiptas į episteminio modalumo konceptualiosios dimensijos (galimumo ir būtinumo) ir jos raiškos specifikos tarpkalbinį aprašymą žvelgiant per dviejų anksčiau aptartų ir potencialiai kalbos struktūroje egzistuojančių strategijų (modalinių veiksmažodžių ir modaliniųrieveiksmių, modalinių dalelyčių ir modalinių žodžių) prizmę.

Darbe neišvengiamai susiduriama su kai kurių terminų vartojimo ypatumais. Tradiciniuose lietuvių kalbos gramatikos aprašuose nesutariama dėl episteminį modalumą reiškiančių modalinių žodžių, dalelyčių irrieveiksmių statuso. Holvoetas ir Pajėdienė (2005) modalinius žodžius, dalelytes irrieveiksmius priskiria *sakinio aplinkybėms* (čia priklausytų tokie žodžiai kaip *neabejotinai, galbūt, tikriausiai* ir kt.) (Holvoet ir Pajėdienė 2005). Tačiau tokios sakinio aplinkybės gali modifikuoti ne tik visą užbaigtą sakinį (propoziciją), bet ir frazę, todėl, kaip teigia Holvoetas ir Pajėdienė, „sakinio modifikatoriams įvardyti reikėtų specialaus termino“ (Holvoet ir Pajėdienė 2005, 98). Ramat ir Ricca (1998) stengiasi atsiriboti nuo frazės aprėptį turinčių aplinkybių (rieveiksmių) ir vartoja terminą *propozicijosrieveiksmiai* (angl. *propositional adverbs*). Surasti terminą, kuris apimtų visus šių žodžių vartosenos niuansus, gana keblu. Šinkūnienė (2011) siūlo vartoti *aplinkybinių žodžių* terminą, o Smetona ir Usonienė (2012) siūlo skirti semantinę-funkcinę *adverbialų* klasę lietuvių kalboje jos netapatinant surieveiksmiais kaip tradicine kalbos dalimi gramatikoje ar aplinkybėmis kaip tradicine sakinio dalimi sintaksėje. Be to, nėra kvestionuojamas aptariamų kalbos reiškinių statusas kalbos dalių ar sakinio dalių požiūriu. Jų pasiūlyta interpretacija artima šio darbo koncepcijai. Šiame darbe bus vartojamas terminas *adverbialai*, nes jis apima tiek sakinio, tiek frazės aprėptį (angl. *scope*), o pagrindinis nagrinėjamas dalykas bus įvardijamas kaip „modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategija“.

Darbo tikslai ir uždaviniai

Pagrindinis šio darbo **tikslas** – remiantis lygiagrečiųjų ir palyginamųjų tekstynų metodika aptarti pagrindinius kokybinius ir kiekybinius episteminio modalumo raiškos ekvivalentiškumo parametrus anglų ir lietuvių kalbose. Ketinama nustatyti, kokie tarpkalbiniai episteminio modalumo raiškos atitikmenys dažniausi, aptarti vertimo atitikmenų tipus, atkreipti dėmesį į tarpkalbinę episteminio modalumo reikšmės ir raiškos įvairovę bei jos

lemiamas problemas. Remiantis van der Auwers *et al.* (2005b) tyrimo modeliu bus bandoma nustatyti, kaip episteminio modalumo raiškos priemonių pasirinkimo problemą sprendžia grožinės literatūros vertėjai ir koks gali būti vertėjų pasirinktos strategijos lingvistinis vertinimas, t. y. kokia raiškos strategija – „modalinių veiksmažodžių ar adverbialų“ – vyrauja lietuvių ir anglų kalbose, ar daro įtaką vertėjų sprendimams originalo kalba, ar siekiama tik formalaus žodyninio leksinio atitikimo vertime.

Šių tikslų siekiama sprendžiant tokius tyrimo **uždavinius**:

1. Sudaryti grožinės literatūros dvikalbį dvikryptį palyginamąjį tekstyną lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Aptarti kiekybinius ir kokybinius episteminio modalumo raiškos parametrus struktūriškai skirtingose anglų ir lietuvių kalbose.
3. Išsiaiškinti, kokie veiksniai lemia episteminės reikšmės interpretaciją.
4. Išanalizuoti vertimo atitikmenų ypatumus ir tipus: formaliuosius žodyninius (leksinius) atitikmenis (angl. *congruent correspondence*), kompensuojamuosius atitikmenis (angl. *non-congruent correspondence*) ir nulinius atitikmenis (angl. *zero correspondence*).

Darbo naujumas ir originalumas

Nors atlikta daugybė tyrimų, skirtų episteminio modalumo ir apskritai modalumo, kaip kalbinės kategorijos, problemoms nagrinėti (Coates 1983; Lyons 1977; Palmer 1979, 1986, 1990, 2001; Perkins 1983; Hoyer 1997; van der Auwers ir Plungian 1997; Nuyts 2001, Facchinetti ir Palmer 2004; Klinge ir Müller 2005; Pietrandrea 2005; Frawley 2006; Cornillie 2007; Holvoet 2007, 2009; Simon-Vandenberghe ir Aijmer 2007; Hansen ir de Haan 2009; Portner 2009; Salkie *et al.* 2009 ir kt.), ši sritis dėl įvairialypės raiškos ir semantinio neapibrėžtumo vis dar kelia lingvistinių ginčų ir nesutarimų. Vakarų kalbotyroje gausu kontrastyvinių modalumo tyrimų. Įdomių rezultatų pavyko gauti gretinant įvairias kalbas: anglų ir švedų (Aijmer 1996, 1997, 1999, 2002), anglų ir norvegų (Johansson ir Hofland 1994; Løken 1997; Johansson 2007),

čekų ir anglų (Čermák ir Klégr 2004), anglų ir suomių (Mauranen 2002), anglų ir slavų (van der Auwera *et al.* 2005b), anglų ir vokiečių (Salkie 2002a, 2002b, 2008), anglų ir prancūzų (Salkie 1996), anglų, vokiečių ir olandų (Mortelmans 2009, 2010) ir kt. Kontrastyviniai modalumo, kaip kalbinės kategorijos, tyrimai atskleidžia panašumus ir skirtumus, kaip įvairių struktūrų kalbose perteikiami modalinių reikšmių niuansai, atkreipiamas dėmesys į raiškos ir reikšmės ekvivalentiškumo problemą.

Tačiau įvairios modalumo raiškos galimybės ir perteikiamų modalinių reikšmių atspalviai dabartinėje lietuvių kalboje – vienas mažiau tyrinėtų aspektų (Laigonaitė 1967; Valeckienė 1998; Balkevičius 1998; Holvoet 2007, 2009; Usonienė 2003, 2004, 2006a, 2006b, 2007). Tradicinėse lietuvių kalbos gramatikose modalumas dažnai aptariamas vien tik skyriuose apie nuosakas, neskiriant jo kaip atskiros kategorijos, o tai kritikuotina. Pasak Holvoeto (2004, 2007), asimetrija tarp nuosakų ir modalumo gana ryški. Reikėtų kalbėti apie atskirą modalumo kategoriją, nes net nuosakos kategoriją sunku įsprausti į struktūralistinį kategorijų modelį, tuo labiau apie modalumą reikėtų veikiau kalbėti kaip apie gramatinę sritį arba gramatinį domeną, arba, vartojant Plungiano terminą (2011) – apie gramatinę zoną. Kontrastyvinės studijos dar retesnės: episteminio modalumo raiškos priemonės lygintos lietuvių ir anglų kalbose (Usonienė 2001, 2003, 2006a, 2006b, 2007), lietuvių ir vokiečių kalbose (Drossiger 2007), lietuvių, anglų ir olandų kalbose (Šinkūnienė ir Van Olmen 2012). Šis darbas – bandymas sinchroniniu aspektu ištirti ir palyginti episteminio modalumo kategorijos ekvivalentiškumą anglų ir lietuvių kalbose ir taip prisidėti prie Šiaurės rytinio arealo kalbų aprašo modalumo raiškos ir turinio atžvilgiu. Taip pat šiame darbe remiamasi tekstynų analize – gauti duomenys leidžia nustatyti episteminio modalumo raiškos priemonių dažnį, atskleisti jų vartojimo tendencijas abiejose kalbose.

Ginamieji teiginiai

Disertacijos gynimui pateikiami šie teiginiai:

1. Tyrimo rezultatai aiškiai rodo skirtį tarp kalbinio potencialo ir vartosenos. Nors anglų ir lietuvių kalbų raiškos ir turinio potencialas turi vienodas galimybes, vartoseną skiriasi. Tai rodo raiškos vienetų dažnio rodikliai.
2. Anglų ir lietuvių kalbose modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategijos episteminiam modalumui reikšti vartojamos nevienodu dažniu: lietuvių kalboje episteminis modalumas kur kas dažniau reiškiamas pasitelkiant adverbialų strategiją.
3. Aukštas anglų kalbos modalinių veiksmažodžių gramatikalizacijos lygis ir tariamosios nuosakos nunykimas gali lemti episteminio modalumo raiškos strategijų pasirinkimą: anglų kalboje vyrauja veiksmažodinė (pagalbinių veiksmažodžių) raiškos strategija.
4. Lietuvių kalboje tyrinėti episteminio būtinumo žymikliai vartojami rečiau nei episteminio galimumo žymikliai: tai patvirtina, kad galimumo konceptualioji dimensija yra dominuojanti kalbos vartosenoje.
5. Episteminės reikšmės realizaciją lemia keletas veiksnių, tačiau ypač glaudžiai ji susijusi su modalinių veiksmažodžių komplementų ir subjekto semantikos specifikacija.
6. Sprendžiant iš tyrinėtų vienetų vertimo atitikmenų distribucijos, lietuvių kalboje tikimybės laipsniai skiriami ne taip griežtai, jos ribos ne tokios ryškios.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė

Šis darbas prisideda ir prie kontrastyvinių, ir prie tipologinių studijų. Tarpkalbinė episteminio modalumo raiškos priemonių analizė parodo skirtumą tarp raiškos priemonių potencialo ir realios jų vartosenos germanų ir baltų

kalbose. Gauti rezultatai taip pat liudija skirtingą germanų ir baltų kalbų modalinių veiksmažodžių gramatikalizacijos lygį ir absoliutaus ekvivalentiškumo nebuvimą gramatinių kategorijų lygmeniu. Tyrimas reikšmingas ir lietuvių kalbai: patikslintas lietuvių kalbos episteminio modalumo žymiklių sąrašas remiantis ne paskiro tyrėjo intuicija, o autentiškais pavyzdžiais.

Tiek sudarytas dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas, tiek tyrimo metu gauti rezultatai gali turėti nemažą taikomąją naudą. Sudarytas lygiagretusis tekstynas ir darbo rezultatai gali būti panaudoti rengiant įvairias svetimų kalbų mokymo priemones ir praktines užduotis. Efektyvinant svetimų kalbų mokymą ir mokymąsi labai svarbu išmanyti tų kalbų ypatybes, ypač jų specifiką, palyginti su gimtąja kalba. Aprašomas tyrimas gali būti naudingas leksikografijos mokslui: tyrimo duomenys ir sudarytas tekstynas gali praversti rengiant vienakalbius ir dvikalbius žodynus. Kita tyrimo rezultatų ir sudaryto tekstyno taikymo galimybė sietina su vertimo studijomis ir praktika, teoriniais kontrastyvinės kalbotyros, tipologijos kursais ir seminarais bei tolesniais kontrastyviniais episteminio modalumo tyrimais.

Darbo apimtis ir struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, literatūros apie episteminį modalumą apžvalga, tyrimo kalbinės medžiagos ir metodų pristatymo skyrius, du analizės skyriai, kuriuose aptariamos episteminio galimumo ir būtinumo žymiklių vartosenos tarpkalbinės tendencijos, išvados, naudotos literatūros sąrašas ir priedas, kuriame surašyti į tekstyną įtrauktų grožinės literatūros kūrinių pavadinimai, autorių ir vertėjų pavardės, leidimo metai, žodžių skaičius. Darbe yra 1 paveikslėlis, 6 diagramos ir 42 lentelės.

Įvade aprašomas darbo objektas, tikslai, uždaviniai, mokslinis darbo naujumas ir aktualumas bei teorinė ir praktinė jo reikšmė. Antrame skyriuje aptariama modalumo, episteminio modalumo samprata ir jo sąsajos su kitomis kategorijomis. Tiriamoji medžiaga ir metodai pateikti 3 skyriuje. Episteminio

modalumo (episteminio galimumo ir būtinumo) raiška ir turinys anglų ir lietuvių kalbose aptariami 4 ir 5 skyriuose. Šiuose skyriuose atskirai ir detaliau apžvelgiamos episteminio galimumo ir būtinumo konceptualiosios dimensijos ir jų raiškos specifika. Kiekvienas skyrius organizuojamas tokia tvarka: atskirai aprašomi empirinių duomenų atrankos kriterijai; trumpai pateikiami modalinio galimumo ir būtinumo (neskirstant į epistemines ir neepistemines reikšmes) realizacijos duomenys; apžvelgiama episteminių reikšmių tarpkalbinė realizacija; pateikiama vertimo atitikmenų paradigms analizė.

Tipografiniai susitarimai

Tyrimui svarbių į lietuvių kalbą išverstų terminų ar pavadinimų angliški atitikmenys tekste bus pateikti skliausteliuose pasviruoju šriftu. Vertimo ryšiais susiję sakinių poros iš *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyno pateikiamos pasviruoju šriftu tokia tvarka: anglų kalbos originalo sakiny pavyzdžiuose pateikiamas pirmas, paskui pateikiamas autentiškas jo vertimas į lietuvių kalbą. Jei cituojamas lietuvių kalbos originalo sakiny yra iš tekstyno, jis taip pat pateikiamas pasviruoju šriftu be jokių nuorodų. Kiti, ne iš *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyno paimti, pavyzdžiai yra su atitinkamomis nuorodomis, kaip ir priimta lingvistiniuose darbuose. Autorės sugalvoti lietuvių kalbos pavyzdžiai atskirai įvardijami išnašose. Paskirų žodžių ir dalinių sinonimų grupių glosos ir autorės išversti anglų kalbos pavyzdžiai tekste pateikiami viengubose kabutėse įprastu šriftu. Citatos iš lingvistinių darbų anglų kalba yra išverstos autorės, tekste pateikiamos pagal įprastas lietuvių kalbos normas, išnašose nurodant originalų tekstą.

Darbo aprobavimas

Su darbu susiję teiginiai skelbti **straipsniuose**:

1. Šolienė, A. 2007. Epistemic Modality in English and Lithuanian Translations. In: *Kalba ir kontekstai. Mokslo darbai. II tomas*. Vilnius: VPU leidykla. 90–102.

2. Šolienė, A. 2008. Markers of Epistemic Possibility and Necessity in Lithuanian and English: A Corpus-based Study. In: *Corpus Linguistics, Computer Tools, and Applications – State of the Art*. Lewandowska-Tomaszczyk, B. (ed.). Frankfurt am Mein: Peter Lang. 253–267.

3. Usonienė, A., Šolienė A. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian: a corpus-based study. In: *International Journal of Corpus Linguistics*. 15 (2). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 291–316.

4. Šolienė, A. 2012. Epistemic necessity in a parallel corpus: Lithuanian vs. English. In Usonienė, A., Nau, N. & I. Dabašinskienė (eds.). *Multiple perspectives in linguistic research on Baltic languages*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 10–42.

Disertacijos tema skaityti **pranešimai** konferencijose:

2006 m. spalio 26–27 d. skaitytas pranešimas „Epistemic Modality in English and Lithuanian Translations“ 2-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Lingvistiniai, didaktiniai ir sociokultūriniai aspektai įvairiuose kalbos funkcionavimo kontekstuose“, Vilniaus pedagoginis universitetas, Lietuva.

2007 m. balandžio 19–22 d. skaitytas pranešimas „Markers of Epistemic Possibility and Necessity in Lithuanian and English“ tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Practical Application in Language and Computers (PALC) 2007“, Lodzės universitetas, Lenkija.

2007 m. lapkričio 15 d. skaitytas pranešimas „Expressions of Certainty in a Lithuanian-English Perspective“ tarptautinėje konferencijoje „Tekstas: lingvistika ir poetika 15“, Šiaulių universitetas, Lietuva.

2008 m. balandžio 24 d. skaitytas pranešimas „Episteminės galimybės raiškos anglų ir lietuvių kalbose tyrimas tekstynų lingvistikos metodu“ Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto konferencijoje „Naujieji humanitariniai tyrinėjimai – 2008“, Vilniaus universitetas, Lietuva.

2008 m. liepos 7–9 d. su A. Usoniene skaitytas pranešimas „Choice of strategies in realizations of modal possibility in English and Lithuanian: a corpus-based study“ 5-ojoje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „International Contrastive Linguistics Conference (ICLC 5)“, Leveno universitetas, Belgija.

2008 m. rugsėjo 17–20 d. su A. Usoniene, I. Šeškauskiene ir J. Šinkūniene skaitytas pranešimas „Epistemic Possibility in English and Lithuanian: going across different text types“ 41-ojoje tarptautinėje Europos lingvistų asociacijos konferencijoje SLE „Languages in Contrast“, Bolonijos universitetas, Italija.

2009 m. gruodžio 2–3 d. skaitytas pranešimas „Epistemic-evidential *must have* and its LT correspondences (a case study based on an English-Lithuanian bidirectional translation corpus)“ tarptautiniame seminare „Non-grammatical Evidentiality in the Baltic Languages: content, realizations, functions“, Filologijos fakultetas, Vilniaus universitetas, Lietuva.

2010 m. rugsėjo 2–5 d. skaitytas pranešimas „Epistemic-evidential overlap English *must* and its Lithuanian correspondences“ 43-iojoje tarptautinėje Europos lingvistų asociacijos konferencijoje SLE, Vilniaus universitetas, Lietuva.

2. Episteminis modalumas: galimumas ir būtinumas

Šiame skyriuje aptariama modalumo, kaip kalbinės kategorijos, apibrėžties problema, skiriami ir aprašomi jo tipai. Kaip kartinės modalumo sąvokos išskiriami galimumas ir būtinumas, kurie atitinkamai skyla į episteminį ir neepistemį domenų. Pateikiama episteminio modalumo apibrėžtis ir aptariamas jo ryšys su evidencialumu. Kaip universali kalbinė kategorija, episteminis modalumas kiekvienoje kalboje perteikiamas nevienodai, todėl šiame skyriuje aprašomos pagrindinės tirtos anglų ir lietuvių kalbos priemonės, pateikiamas lietuviškų adverbialų sąrašas, kuriame jie priskiriami modalinio galimumo ir būtinumo šeimai.

2.1. Modalumo sąvokos apimtis

Modalumo sąvoka įvairių mokslo sričių (logikos, filosofijos, kalbotyros) darbuose suprantama ir interpretuojama įvairiai. Modalumo sąvoka į kalbotyrą atėjo iš logikos. Logikos moksle teiginio modalumas suvokiamas kaip jo logiškai galimas arba būtinas teisingumas. Vienas pirmųjų iš logikų ir filosofų modalumo problemas nagrinėjo Aristotelis. Savo darbuose (ypač veikle *De Interpretatione*) jis nagrinėjo būtinumo (angl. *necessity*), galimumo (angl. *possibility*) ir negalimumo (angl. *impossibility*) sąvokas ir aptarė jų tarpusavio sąsajas, taip padėdamas šiuolaikinio modalinės logikos mokslo pagrindus (Perkins 1983, 6). Kalbotyroje modalumas suprantamas plačiau nei logikoje. Be galimumo ir būtinumo, čia dar skiriami įvairūs tikimybės laipsniai – apie modalumą kalbama kaip apie gradacinę sąvoką (Quirk *et al.* 1985; Biber *et al.* 1999; Palmer 2001; Nuyts 2001). Nenuostabu, kad dėl modalumo tarpkalbinio įvairialypiškumo ir skirtingai akcentuojamų jo aspektų kartais kyla painiavos. Dažnai pripažįstama, kad pateikti baigtinę, visuotinai priimtą modalumo apibrėžtį vargu ar įmanoma (Palmer 1986, 4; Bybee *et al.* 1994, 176). Dažnai modalumą tyrinėjantys kalbininkai skirtingai brėžia ribas tarp modalumui priklausančių semantinių sričių ir iš skirtingų pozicijų tiria modalinių žymiklių

perteikiamas reikšmes. Neretai, kaip atkreipia dėmesį Facchinetti (2009, 54), mokslininkai bando tvarkingai sudėlioti persiklojančias modalines kategorijas ir taip pasiūlo naujus požiūrius ir naujas modalinių reikšmių taksonomijas. Vis dėlto, nors ir esama skirtingų modalumo interpretacijų, jas galima apibendrinti ir išskirti keletą bendresnių grupių.

Vieni kalbininkai linkę nustatyti modalumo ribas paprasčiausiai išvardydami jo potipius ir reikšmes. Rescheris (1968) (cituota iš Perkins (1983, 9) įvardija aštuonis modalumo potipius: aletinį (angl. *alethic modalities*), episteminiį (angl. *epistemic modalities*), laiko (angl. *temporal modalities*), bulomeinį (angl. *boulomaic modalities*), deontiniį (angl. *deontic modalities*), įvertinimo (angl. *evaluative modalities*), priežasties (angl. *causal modalities*) ir tikimybės (angl. *likelihood modalities*)². Downing ir Locke'o (2002) gramatikoje taip pat įvardijamos modalumo dimensijoje figūruojančios reikšmės ir teigiama, kad „modalumą reikia suprasti kaip semantinę kategoriją, apimančią tokias sąvokas kaip galimumas, tikimybė, būtinumas, noras, įpareigojimas ir leidimas“³ (Downing ir Locke 2002, 382). Toks modalumo interpretavimas leidžia suprasti, apie ką kalbama, tačiau vadovaujantis tokiu modeliu nepavyksta nustatyti aiškesnių modalumo, kaip kategorijos, ribų (plg. Salkie 2009, 80).

Kitų kalbininkų modalumas apibrėžiamas kaip kategorija, kuria kalbantieji reiškia požiūrį į sakinio turinį (Jespersen 1924, 313; Downing ir Locke 1992, 251; Lyons 1977, 452). Pirmiausia reikėtų pabrėžti, kad tokias apibrėžtis, paremtas plačia kalbėtojo (autorius) požiūrio (angl. *speaker's attitude*) sąvoka, reikėtų konkretinti, nes ne bet koks kalbėtojo (autorius) požiūris yra modalus, o taip plačiai suprantama modalumo kategorija gali būti be galo amorfiška, apimti laiko, veiksmo ir kitas gramatines kategorijas. Todėl čia reikėtų aptarti subjektyvaus autorius požiūrio, vertinimo ir modalumo

² Plačiau žr. Perkins (1983, 9). Recherio veikalas yra filosofinis, bet jo pasiūlytus modalumo tipus perėmė daugelis kalbininkų. Facchinetti (2003, 302) nurodo bene 20 įvairiausių literatūroje vartojamų modalumo tipų pavadinimų.

³ Originalus tekstas: „<...> modality is to be understood as a semantic category which covers such notions as possibility, probability, necessity, volition, obligation and permission“ (Downing & Locke 2002, 382).

kategorijos ryši. Aiškinant modalumo sąvoką, autoriaus požiūris į sakinio propozicinį turinį dažnai apibūdinamas kaip subjektyvus. Pavyzdžiui, Palmeris (1986, 16) teigia, kad: „modalumas <...> susijęs su pasakymo subjektyviomis savybėmis, <...> netgi būtų galima teigti, kad subjektyvumas yra būtinas modalumo kriterijus“⁴. Taigi modalumą būtų galima apibrėžti kaip kalbančiojo subjektyvių požiūrių ir nuomonių gramatikalizavimą (Palmer 2001). Tačiau tokio apibūdinimo nepakanka. Anot Stubbs (1986, 1), visa žmonių kalbinė produkcija remiasi vertinimu, kuris dažniausiai būna subjektyvus: „kai kalbėtojai (arba rašytojai) ką nors sako, jie visada išreiškia savo subjektyvų požiūrį į kalbamą ar rašomą dalyką“⁵. Tokiu atveju modalumas būtų suvokiamas labai plačiai, o visa žmonių kalbinė produkcija būtų žymėta modalumo atžvilgiu. Šiame darbe etinis, pragmatinis, estetinis vertinimas nepriskiriamas modalumo kategorijai.

Panašiai modalumo ir vertinimo santykį apibrėžia Kieferis (1994). Jis teigia, kad modalumas ir vertinamieji faktiniai predikatai (angl. *evaluative factive predicates*) neturi nieko bendra. Tokiu sakiniu kaip *Puiku / džiuğu, kad Bilas išlaikė egzaminą*⁶ (Kiefer 1994, 2515) patvirtinamas faktas, kad Bilas išlaikė egzaminą, ir išreiškia autoriaus reakcija į tą faktą. Kadangi „pagrindinė faktinio predikato funkcija yra komentuoti arba vertinti esamos / realios, o ne galimos ar galėjusios būti tikrovės aspektą, vertinimas nepriklauso modalumo aprėpčiai“⁷ (Kiefer 1994, 2515). Panašios nuomonės dėl modalumo ir vertinimo sąsajos laikomasi ir kai kuriuose lietuvių kalbininkų darbuose (Usonienė 2004; Holvoet ir Judžentis 2004; Holvoet 2007).

Dar kitoje galimoje skirti modalumo apibrėžčių grupėje akcentuojama propozicijos faktyvumo svarba. Vartojami įvairūs terminai – faktyvumas (angl.

⁴ Originalus tekstas: „Modality <...> is <...> concerned with subjective characteristics of an utterance, and it could even be further argued that subjectivity is essential criterion for modality“ (Palmer 1986, 16).

⁵ Originalus tekstas: „whenever speakers (or writers) say anything, they encode their point towards it“ (Stubbs 1986, 1).

⁶ Originalus tekstas: „It is amazing that Bill passed the exam“ (Kiefer 1994, 2515).

⁷ Originalus tekstas: „<...> the primary function of a factive predicate is to comment on, or evaluate, an aspect of the world that is, rather than of some world that might be or might have been, evaluations do not come within the scope of modality“ (Kiefer 1994, 2515).

factivity) (Lyons 1977, 749), faktualumas (angl. *factuality*) (Palmer 1986, 17), realumas (angl. *actuality*) (Chung ir Timberlake 1985, 241; Papafragou 2000, 3), *irrealis* (Palmer 2001, 1–2), tačiau terminų įvairovė nekeičia turinio: modalumas suprantamas kaip susijęs su informacijos faktyvumu, su sakinio turinio santykiu su objektyviaja tikrove, su propozicijos, aprašančios įvykį, statusu (Frawley 1992; Palmer 2001; Narrog 2005). Pavyzdžiui, (1) sakinyse koduoja dvi prototipines (epistemines ir deontines) modalines reikšmes:

(1) *They must be afraid of you.*

‘Jie turi / privalo tavęs bijoti.’

Narrog (2009, 8)

Pateiktas be konteksto, toks sakinyse galėtų būti epistemiškas ir reikšti „*Aš esu įsitikinęs, kad jie tavęs bijo*“, arba galėtų būti interpretuotas deontiškai ir reikšti „*Aš reikalauju / įsakau, kad jie tavęs bijotų*“. Abi šios sakinio interpretacijos skiriasi tiek semantiškai, tiek pragmatiškai, tačiau juose modalinis žymiklis *must* ‘turėti / privalėti’ „žymi kalbamą situaciją (‘jie jūsų bijo’) kaip nefaktyvinę, nepriklausančią tikrovei kalbamu momentu“⁸ (Narrog 2009, 8–9), todėl modalią. Panaši yra ir Declercko (2009) nuomonė, anot jo, nė vienas iš teiginiuose *you may swim* ‘tau leidžiama plaukti / galbūt tu plauksi’, *you must swim* ‘tu privalai plaukti’ ir *you can swim* ‘tu gali / moki plaukti’ aprašomų veiksmų, atitinkamai atspindinčių episteminių, deontinių ir dinaminį modalumą, nepatvirtina plaukimo kaip fakto objektyviame pasaulyje (Declerck 2009, 51).

Dar vienoje apibrėžčių grupėje modalumas grindžiamas galimumo ir būtinumo kaip paradigminių variantų konceptais (Kiefer 1994, 2515; van der Auwera ir Plungian 1998, 80). Lingvistiniai modalumo tyrimai, paremti iš modalinės logikos atėjusiomis modalinėmis galimumo ir būtinumo sąvokomis, turi ilgą istoriją (Lyons 1977; Palmer 1979, 1995, 2003; Hoyer 1997; van der Auwera ir Plungian 1998 ir kt.). Šis modelis yra sulaukęs kritikos dėl siauro

⁸ Originalus tekstas: „<...> the modal marker *must* marks a state of affairs (‘they are afraid of you’ as something non-factual, or not belonging to reality at the time of speech“ (Narrog 2009, 8–9).

modalumo interpretavimo, būtent dėl to, kad iš modalumo lauko anuluojama noro zona (angl. *volition*) ir evidencialumas (žr. Salkie 2009, 80; Narrog 2005, 679), kuriuos kai kurie kalbininkai norėtų traktuoti kaip priklausančius konceptualiajai modalumo dimensijai. Tačiau apskritai galimumo ir būtinumo, kaip modalinių kategorijų, reikšmės modalumo tyrimams dar niekas nepaneigė. Jos yra universalios tarpkalbinės kategorijos ir gali būti ypač naudingos atliekant kontrastyvinius tyrimus, kai reikia apriboti tiriamąją erdvę (Salkie 2009, 80). Šios dvi universalios kategorijos yra ir šio tyrimo atspirties taškas, tačiau reikia pripažinti, kad modalinės reikšmės viena su kita susijusios laipsniškais pereinamosiomis ribomis ir šios kategorijos nebus traktuojamos kaip diskrečios, turinčios aiškias ribas⁹.

Kalbotyroje kalbant apie modalumą negalima pamiršti dar vienos šio termino reikšmės: modalumu dažnai vadinamas sakinių skirstymas į tiesioginius-konstatuojamuosius, klausiamuosius ir skatinamuosius. Anot Laigonaitės (1967), toks sakinių skirstymas su modalumu neturi jokių sąsajų, „nes to skirstymo pamatas yra ne sakinio turinio santykis su tikrove, o kalbos funkcija, kalbančiojo tikslas: kalbantysis arba praneša ką nors savo pašnekovui, arba nori ką nors iš jo sužinoti, teiraujasi ko nors, arba reiškia savo valią, skatina pašnekovą ar asmenį, apie kurį kalbama, atlikti kokį nors veiksmą“ (Laigonaitė 1967, 3–4). Tokie šnekos aktai kaip klausimai, prašymai arba šaukiamieji sakiniai įeina į pragmatikos tyrimų sritį. Šiame darbe nagrinėjant modalumą dėmesio centre bus stabili ir nekintanti pagal kontekstą sakinio reikšmė, nekreipiant dėmesio į šnekos aktų pobūdį. Modalumas nebus nagrinėjamas šnekos aktų lygmeniu, nes taip be galo išsiplėstų modalinių reikšmių spektras.

Apibendrinant galima pasakyti, kad nelengva pasirinkti tinkamiausią modalumo apibrėžtį, nes „ nėra vieno teisingo būdo“¹⁰ (van der Auwera ir Plungian 1998, 80) apibrėžti šią kategoriją, o skirtingos apibrėžtys išryškina

⁹ Apie episteminį modalumą kaip gradacinę kategoriją žr. 2.4 skyrelyje.

¹⁰ Originalus tekstas: „[Modality and its types can be defined and named in various ways]. There is no one correct way“ (van der Auwera & Plungian 1998, 80).

skirtingus semantinius aspektus. Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad modalumui rasti „būtiną kalbamos situacijos santykio su tikrove vertinimas ne bet kokių aspektu, o tik sutikimo su tikrove aspektu, t. y. jos realumas / faktiškumas“ (Usonienė 2004, 31). Taigi kalbėtojo (autorius) subjektyvus požiūris konkretinamas – jis svarbus kaip vertinantis kalbamos situacijos ar propozicijos turinio santykį su objektyviaja tikrove. Taip pat šiam tyrimui svarbus pamatinių modalinių dimensijų skyrimas į modalinį būtinumą ir galimumą.

2.2. Episteminis modalumas. Kiti modalumo tipai

Kalbant apie modalumą kalbotyroje dažniausiai skiriami įvairūs jo tipai. Pasak Nuytso, modalumo reiškinių galima apibūdinti aprašius jo tipus (Nuyts 2005, 1). Modalumas į atskirus tipus skirstomas nevienodai, tačiau kelios sąvokos yra visuotinai priimtose ir vartojamos, nors jos įvairių tyrėjų yra tikslinamos. Jau 1924 m. Jespersonas skyrė dvi pagrindines modalumo atmainas kalboje, jas apibrėžė kaip turinčias *valios elementą* (angl. *element of will*) ir jos neturinčias (Jesperson 1924, 329–331). Tai atitiktų kalbotyroje bent jau nuo Lyonso (1977) daromą takoskyrą tarp dviejų modalumo tipų – episteminio ir deontinio modalumo¹¹, tačiau vėliau, Palmeriui (1979, 1990) išleidus keletą knygų apie modalumą, kalbotyroje plačiai paplito trinarė modalumo samprata, t. y. tradiciškai kalbama apie episteminių, deontinių ir dinaminį modalumą.

Daugiau ar mažiau sutariama dėl episteminio modalumo sampratos ir jo užimamos vietos modalumo kategorijoje. Terminas *episteminis* kilęs iš graikų kalbos žodžio *epistēmē* ‘žinios’. Į kalbotyrą šis terminas atėjo iš modalinės logikos. Kalbotyroje kalbant apie episteminių modalumą pabrėžiama, kad šis modalumo tipas susijęs su kalbėtojų turimomis žiniomis ir įsitikinimais apie pasaulį, su tuo, kaip jie vertina kalbamos propozicijos faktyvumą, ką jie mano

¹¹ Reikia paminėti, kad abu terminai į kalbotyrą atėjo iš von Wrighto (1951) esė apie modalinę logiką. Jis skiria keturis tipus: deontinių, episteminį, aletinį ir egzistencinį.

arba spėja esant tiesą ar netiesą (Caton 1966, 38; Lyons 1977, 797; Quirk *et al.* 1985, 219–220 ir kt.). Perkinsas savo ruožtu teigia, kad episteminiam modalumui rasti svarbu ne žmonių turimos žinios, bet tų žinių trūkumas (Perkins 1983, 10). Jis tarsi apverčia požiūrio perspektyvą, tačiau teigia tą patį, kad episteminis modalumas glaudžiai susijęs su kalbėtojo disponuojamomis žiniomis, jų nuomone ir įsitikinimu (plg. Lyons 1977, 793), kurie leidžia spręsti apie kalbamos propozicijos ir objektyvios tikrovės atitikimą. Panašiai episteminį modalumą apibrėžia Coates (1983): „[episteminis modalumas] rodo kalbėtojo įsitikinimą (arba to įsitikinimo trūkumą) konstruojamos propozicijos atžvilgiu“¹² (Coates 1983, 10).

Svarbu ir tai, kad episteminis modalumas paprastai apibūdina teiginius. Bybee *et al.* (1994) apie episteminį modalumą rašo: „Episteminis modalumas eina kartu su teiginiais ir parodo, iki kokio laipsnio kalbėtojas prisiima atsakomybę už kalbamos propozicijos teisingumą“¹³ (Bybee *et al.* 1994, 179), pavyzdžiui, teiginys *Toks papuošalas yra labai brangus*¹⁴ gali būti modifikuotas modaliniais žymikliais *gal(būt), ko gero, tikriausiai* ir t. t.:

(2) *Toks papuošalas gal(būt) / ko gero / tikriausiai yra labai brangus.*

Tokį episteminį modalumą reiškiantį sakinį, kuriame pavartotas modalinis adverbialas ar veiksmažodis, galima perfrazuoti paverčiant jį „episteminį modalumą reiškiančio aukštesniojo predikato valdomu šalutiniu daiktavardiniu sakiniu“ (Holvoet ir Judžentis 2004, 83). Taigi episteminio (2) sakinio parafrazė būtų:

(3) *Galimas daiktas / įmanoma, kad toks papuošalas yra labai brangus.*

Angliška episteminį galimumą reiškiančių sakinių parafrazė yra *It is possible that...* ‘Gali būti, kad...’ (Palmer 1979, 21; Palmer 2001, 7; Wärensby 2006, 15). Episteminis būtinumas perfrazuojamas pasitelkiant šią frazę *It is necessarily the case that...* ‘Turi būti taip, kad...’ (Palmer 2001, 7).

¹² Originalus tekstas: „[Epistemic modality] indicates the speaker’s confidence (or lack of confidence) in the truth of the proposition expressed“ (Coates 1983, 10).

¹³ Originalus tekstas: „Epistemic modality applies to assertions and indicates the extent to which the speaker is committed to the truth of the proposition“ (Bybee *et al.* 1994, 179).

¹⁴ Pavyzdys iš Holvoet ir Judžentis (2004, 80).

Dėl episteminio modalumo sampratos kalbininkai daugiau ar mažiau sutaria, bet deontinio modalumo sąvoka kelia daugiau ginčų: be termino *deontinis* (angl. *deontic*) (plg. Lyons 1977), literatūroje dar pasitaiko *šakninio*¹⁵ (angl. *root*) (plg. Coates 1983; Sweetser 1990), *vidinio* (angl. *intrinsic*) (plg. Quirk *et al.* 1985), *įvykių* (angl. *event*) (plg. Palmer 1990) modalumo terminai. Deontinio modalumo pavadinimas kilo iš graikų kalbos žodžio, reiškiančio *įpareigojantis, privalomas*, šis modalumo tipas siejamas su privalėjimu, leidimu, draudimu (Ziegeler 2004, 36). Deontinis modalumas susijęs ne su žmonių žiniomis, įsitikinimais, abejonėmis, bet su jų valios aktais, su tam tikro deontinio šaltinio inspiruotu leidimu (įpareigojimu), pavyzdžiui:

- (4) *Pagal veikiančius dėsnius kalinys turi išlaikyti penkių metrų atstumą nuo valdžios.*

Deontinis modalumas siejamas ne su propozicijomis, o su predikatine struktūra, kuria apibūdinamas santykis tarp pagrindinio situacijos dalyvio ir kalbamo veiksmo ar proceso pobūdžio (Usonienė 2004). Anot Lyonso (1977), deontinis modalumas – tai modalumo atmaina, „susijusi su moraliai atsakingų veikėjų vykdomų aktų galimumu ir būtinumu“¹⁶ (Lyons 1977, 823). Deontinio galimumo ir būtinumo parafrazės yra *It is possible for...* ir *It is necessary for...* Palmeris (2001) pateikia šiuos episteminio ir deontinio modalumo pavyzdžius ir jų parafrazes:

- (5) *Kate may be at home now. = It is possible (possibly the case) that Kate is at home.*

‘Keitė galbūt yra namie / Gali būti, kad Keitė yra namie’

Kate must be at home now. = It is necessarily the case that Kate is at home.

‘Keitė turbūt yra namie / Keitė turi būti namie’

- (6) *Kate may come in now. = It is possible for Kate to come in now.*

¹⁵ Tokį terminą galima rasti Plungiano darbe (2011, 198). Taip pat jis buvo pasiūlytas prof. A. Holvoeto, nes neepisteminis modalumas, kurį nurodo šis terminas, artimesnis predikacijos „šakniai“.

¹⁶ Originalus tekstas: „<...> is concerned with the possibility and necessity of acts performed by morally responsible agents“ (Lyons 1977, 823).

‘Keitei galima / leidžiama įeiti’

Kate must come in now. = It is necessary for Kate to come in now.

‘Keitė privalo įeiti’

(Palmer 2001, 7)

Čia svarbu skirtis tarp *that* ir *for* parafrazių: pirmoji pavyzdžių pora (5) iliustruoja kalbėtojo episteminį požiūrį į kalbamą proposiciją ‘Keitė yra namie’, kuri gali būti išreiškiama kaip episteminis galimumas ‘Keitė galbūt yra namie / Gali būti, kad Keitė yra namie’ arba kaip episteminis būtinumas ‘Keitė turbūt yra namie / Keitė turi būti namie’, o antroji pavyzdžių pora (6) susijusi su kalbėtojo požiūriu į potencialų būsimą įvykį, t. y. į leidimą (deontinis galimumas) ‘Keitei galima / leidžiama įeiti’, ir į privalėjimą (deontinis būtinumas) ‘Keitė privalo įeiti’.

Be episteminio ir deontinio modalumo, dar skiriamas dinaminis modalumas (angl. *dynamic modality*), kuriuo tam tikra situacija ar veiksmas nusakomi kaip galimi ar būtini dėl juos sąlygojančių išorinių aplinkybių (angl. *external circumstances*), dėl subjekto-dalyvio gebėjimų (angl. *ability*) ar noro (angl. *volition*) (plg. Palmer 1979, 1986, 2001; Perkins 1983; Nuyts 2001, 2005, 2006; Depraetere ir Reed 2006 tarp daugelio kitų). Palmerio (2003) pateikiamuose dinaminio modalumo pavyzdžiuose *They can run very fast* ‘Jie gali / sugeba bėgti labai greitai’ ir *I will help you* ‘Aš tau padėsiu’ modalinis veiksmažodis *can* ‘galėti / sugebėti’ reiškia situacijos dalyvių inherentišką gebėjimą bėgti greitai, o *will* – kalbėtojo vidinį norą padėti (Palmer 2003, 7). Gebėjimas, noras yra subjekto-dalyvio vidinės savybės, todėl Palmeris (1990, 36) kalba apie į subjektą orientuotą dinaminį modalumą (angl. *subject-oriented dynamic modality*). Kita vertus, dinaminis modalumas gali būti nulemtas tam tikrų išorinių aplinkybių, veiksnių, tuomet kalbama apie situacinį dinaminį modalumą (angl. *circumstantial dynamic modality*) (Palmer 1990, 37), pavyzdžiui:

- (7) *Bitė galinti įsivelti arkliui į uodegą, vėjas ją gali nublokšti į Šiukšlyną, kur ji apsinuodys rūgštimis.*

Skirtingai nei episteminis modalumas, dinaminis modalumas apibūdina ne teiginius, o abstrakčias propozicijas, kurios teisingumo požiūriu nėra vertinamos (Holvoet ir Judžentis 2004, 85).

Kai kurie autoriai, skiriantys du modalumo tipus, t. y. žiūrintys į jį kaip į dvinarį reiškinių, dinaminį modalumą interpretuoja įvairiai. Vieni jį laiko neepisteminio modalumo poklasiu. Pavyzdžiui, Coates (1983) konceptualųjį modalumo lauką dalija į episteminį modalumą ir *šakninį* (angl. *root*) modalumą. Jos episteminio modalumo samprata tokia pati kaip ir Palmerio (1979, 1990), tačiau Coates šakninis modalumas apima Palmerio skiriamą deontinio ir dinaminio modalumo sritis. Quirk *et al.* (1985) privalėjimo, leidimo, noro (angl. *obligation, permission, volition*) sąvokas priskiria *vidiniam / inherentiniam* (angl. *intrinsic*) modalumui, nes čia galima kalbėti apie tam tikrą žmogaus kontrolę propozicija reiškiamam įvykiui, o būtinumo, galimumo ir numatymo (angl. *necessity, possibility, prediction*) sąvokos priklauso *išoriniam* (angl. *extrinsic*) modalumui, kadangi jos visiškai nesusijusios su valingo subjekto kontrole (1985, 219). Palmeris (2001) labai taikliai dinaminiam ir deontiniam modalumui įvardyti vartoja terminą *įvykių modalumas* (angl. *event modality*), o episteminį modalumą ir evidencialumą priskiria *propoziciniam modalumui* (angl. *propositional modality*), nes pastarieji modifikuoja propozicijas¹⁷ (Palmer 2001, 8–10). Dar kitokią klasifikaciją siūlo Bybee *et al.* (1994). Jie skiria net keturis modalumo tipus: episteminį, orientuotąjį į kalbėtoją (angl. *speaker-oriented*), orientuotąjį į veikėją (angl. *agent-oriented*) ir subordinuojantįjį (angl. *subordinating*).

Šiame darbe pagrindinis atspirties taškas yra van der Auweros ir Plungiano (1998) pasiūlytas modalumo modelis. Jie savo straipsnį pradeda nuo pagrindinių modalumo konceptų – galimumo ir būtinumo, kurie toliau skaidomi į neepisteminį ir episteminį galimumą bei būtinumą, o neepisteminis domenai dar skirstomas į priklausantį nuo situacijos dalyvio¹⁸ (angl.

¹⁷ Kaip šiame darbe traktuojamas episteminio modalumo ir evidencialumo santykis, žr. 2.3 skyrelį.

¹⁸ Anglišku terminu vertimas paimtas iš Jasionytės (2009, 251).

participant-internal) ir nepriklausantį nuo situacijos dalyvio (angl. *participant external*). Modalinių reikšmių klasifikacija pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. Modalinės reikšmės (van der Auwera ir Plungian 1998, 82)

MODALINĖS REIKŠMĖS		
Galimumas	1. Neepisteminis (angl. <i>nonepistemic</i>)	1.1. Nuo situacijos dalyvio priklausantis (angl. <i>participant-internal possibility</i>)
		1.2. Nuo situacijos dalyvio nepriklausantis (angl. <i>participant-external possibility</i>)
		1.3. Nuo situacijos dalyvio nepriklausantis (deontinė) (angl. <i>participant external possibility; deontic</i>)
	2. Episteminis (angl. <i>epistemic</i>)	
Būtinumas	1. Neepisteminis (angl. <i>nonepistemic</i>)	1.1. Nuo situacijos dalyvio priklausantis (angl. <i>participant-internal necessity</i>)
		1.2. Nuo situacijos dalyvio nepriklausantis (angl. <i>participant-external necessity</i>)
		1.3. Nuo situacijos dalyvio nepriklausantis (deontinė) (angl. <i>participant external necessity; deontic</i>)
	2. Episteminis (angl. <i>epistemic</i>)	

Nuo situacijos dalyvio priklausantis (angl. *participant-internal*) modalumas panašus į Palmerio (1990, 80) skiriamą į subjektą orientuotą modalumą (angl. *subject-oriented modality*). Nuo situacijos dalyvio priklausantis galimumas susijęs su situacijos dalyvio inherentiniais gebėjimais (angl. *ability / capacity*), kaip (8) pavyzdyje, o būtinumas rodo situacijos dalyvio vidinį poreikį (angl. *internal need*), kaip (9) pavyzdyje:

(8) *Pagriebęs plėšia nuo manęs drabužius ir taip visą blaško, kad vos galiu išsilaikyti ant kojų.*

(9) *Aš turiu viską užmiršti, kad galėčiau gyventi toliau.*

Nuo situacijos dalyvio nepriklausančio (angl. *participant-external*) modalumo galimumą ar būtinumą sąlygoja išorinės dvejopos aplinkybės: kito asmens ar situacijos dalyvio šnekos aktas, taip pat socialinės normos ar moralinės konvencijos, kurių susiklosčiusioje situacijoje privalu laikytis (van

der Auwera ir Plungian (1998, 81). Šiuo atveju kalbama apie deontinį būtinumą ar galimumą (leidimą, privalėjimą), pavyzdžiui:

(10) *Aš neverčiu tavęs, tu **gali** nesutikti, **gali** pagalvoti.*

(11) *Jis **turi** reikalaujamus daiktus pavogti.*

Nedeontinį (angl. *non-deontic*) būtinumą ar galimumą lemiančios išorinės aplinkybės gali būti ir bet koks kitoks neverbalinis veiksmas ar susiklosčiusi dalykų padėtis. Šis potipis (žr. 1 lentelę, 1.2 punktą) panašus į Palmerio (1990, 37) aprašomą situacinį dinaminį modalumą (angl. *circumstantial dynamic modality*), pavyzdžiui:

(12) *Aš bijau, kad manęs nepamatytų Estera. Juk ji **gali** eiti pro šalį ir pastebėt.*

(13) *Penkiolika trisdešimt ji **turi** išlipti Paryžiuje, kad suspėtų į lėktuvą.*

Episteminį modalumą van der Auwera ir Plugianas (1998, 81) interpretuoja tradiciškai: episteminis modalumas susijęs su kalbėtojo sprendimu (angl. *judgement*), kiek kalbama propozicija atitinka tikrovę: „propozicija vertinama kaip galima arba tikėtina atsižvelgiant į tam tikrą sprendimą (-us)“¹⁹, pavyzdžiui:

(14) *John may have arrived.*

‘Džonas galbūt atvyko / gali būti atvykęs.’

(15) *John must have arrived.*

‘Džonas tikriausiai atvyko / turi būti atvykęs.’

(van der Auwera ir Plungian 1998, 81)

Kalbėtojas (14) sakinyje abejoja dėl Džono atvykimo fakto. Tokia kalbėtojo abejonė, neužtikrintumas rodo episteminį galimumą, o (15) sakinyje kalbėtojas yra gan įsitikinęs, kad Džonas atvyko (galbūt Džonas visada atvažiuoja dviračiu ir kalbėtojas, matydamas prie medžio pririštą dviratį, daro tokią išvadą). Taigi „įsitikinimas ir palyginti aukštas tikimybės laipsnis rodo episteminį būtinumą“²⁰ (van der Auwera ir Plungian 1998, 81).

¹⁹ Originalus tekstas: „<...> a proposition is judged to be uncertain or probable relative to some judgement(s)“ (van der Auwera & Plungian 1998, 81).

²⁰ Originalus tekstas: „<...> certainty and a relatively high degree of probability thus amount to epistemic necessity“ (van der Auwera & Plungian 1998, 81).

Nepaisant terminų gausos ir skiriamų skirtingų modalumo tipų, akivaizdu, kad episteminio modalumo statusas daugiau ar mažiau vienodai pateikiamas daugelio kalbininkų darbuose, problemų kyla tik dėl kitų modalumo tipų. Kadangi šio darbo objektas yra episteminis modalumas, tyrimui svarbi skirtis tik tarp episteminio ir neepisteminio modalumo. Toks modalumo modelis taikytas daugelyje darbų (plg. van der Auwera ir Plungian 1998; Depraetere ir Reed 2006; Mortelmans *et al.* 2009). Neepisteminis modalumas apima dinaminį ir deontinį modalumą. Tiek episteminis, tiek neepisteminis modalumas savo ruožtu gali būti analizuojami galimumo ir būtinumo pagrindu, tačiau episteminis modalumas susijęs su propozicijų vertinimu teisingumo požiūriu, o neepisteminis modalumas susijęs su situacijų aktualizacijos galimumu ar būtinumu (Depraetere ir Reed 2006, 274). Tyrime nebus atskirai skiriamos deontinės ir dinaminės modalumo reikšmės, o kontrasto ašis eis per episteminio modalumo ir neepisteminio modalumo domenų (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Episteminis ir neepisteminis galimumas ir būtinumas

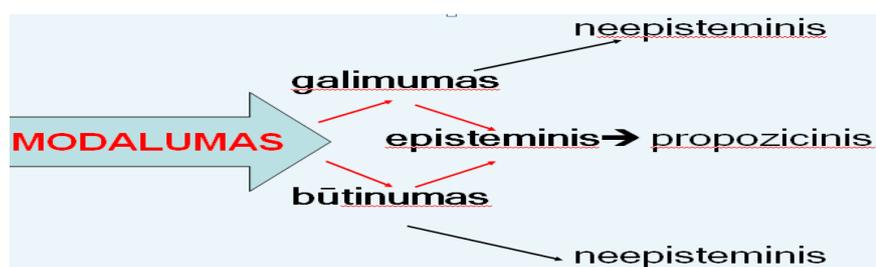

Diagrama aiškiai parodo, kad modalumas suprantamas kaip dvipolė zona, padalyta į galimumą ir būtinumą, o šie savo ruožtu skyla į episteminį ir neepisteminį domenų.

2.3. Episteminis modalumas ir evidencialumas

Lingvistinėje literatūroje galima rasti daugybę evidencialumo kategorijos apibrėžčių. Evidencialumas tradiciškai ir gana vienodai suprantamas kaip „kalbinė kategorija, žyminti informacijos šaltinį“²¹ (Aikhenvald 2004, 3). Panašiai teigiama ir van der Auwers ir Plungiano (1998). Anot jų, evidencialumas susijęs su kalbėtojų turimų žinių šaltinių arba įrodymų, kuriais jie remiasi konstruodami sakinius, nurodymu (van der Auwera ir Plungian 1998, 85). Aikhenvald (2004) teigia, kad evidencialumas yra išskirtinai gramatinė kategorija ir jo raiškos priemonės yra morfologinės. Toks evidencialumo žymėjimas būdingas daugeliui Pietų ir Šiaurės Amerikos indėnų genčių kalbų, Kaukazo regiono kalboms ir Tibeto-Birmos kalbų šeimai (Aikhenvald 2004, 17). Reikia paminėti, kad Aikhenvald pripažįsta, jog ir leksiniai žymikliai gali turėti evidencinių požymių, tačiau ji vis tiek linkusi kalbėti tik apie gramatinę evidencialumo sampratą. Daugybė pastarąjį dešimtmetį publikuotų evidencialumo Europos kalbose empirinių tyrimų ir teorinių studijų (Cornillie 2007, 2009; Wiemer 2007; Squartini 2004, 2008 ir kt.) įrodo, kad ir leksinis, arba negramatinis, evidencialumas yra labai svarbus tiriant skirtingų kalbų žymiklius funkciniu požiūriu. Leksinio evidencialumo tyrimai papildo gramatinius ir taip prisideda prie geresnio šios kalbinės kategorijos supratimo (Squartini 2008; Boye ir Harder 2009). Lietuvių kalbos evidencines konstrukcijas ir leksinius žymiklius tyrė Wiemeris (2006, 2007, 2010), Ruskan (2010, 2012). Tačiau šiam darbui gramatinio ir leksinio evidencialumo skirtis nėra tokia svarbi, čia svarbiau evidencialumo ir episteminio modalumo sąsaja.

Apie episteminį-evidencinį sinkretizmą plačiai diskutuojama literatūroje, nes santykis tarp šių konceptualiųjų domenų ne visada aiškus (plg. van der Auwera ir Plungian 1998; Mortelmans 2000; Plungian 2001; Cornillie 2007, 2009; Squartini 2008 tarp daugelio kitų). Kai kurie lingvistai šias kategorijas

²¹ Originalus tekstas: „[Evidentiality is] a linguistic category whose primary meaning is source of information“ (Aikhenvald 2004, 3).

atskiria ir apie jas kalba kaip apie nepriklausomas (Bybee *et al.* 1994; de Haan 1999, Holvoet 2007, 2009), nes evidencialumas „susijęs su *irodymais*, kuriais kalbėtojas grindžia savo teiginį“, o episteminis modalumas „*įvertina* kalbėtojo teiginį ir priskiria jam teisingumo vertę“²² (de Haan 1999, 98). Palyginus toliau pateiktus pavyzdžius skirtumas tampa akivaizdus: (16) sakinyje pavartotas evidencialumo žymiklis tikrai nerodo, kad kalbėtojas vertintų teiginio turinį tikrovės atžvilgiu:

(16) *Ko gi, **anot** Juditos, vis taip nepajudėdama sulauksiu?*²³

(17) *Bet **gal** skyrius turėtų daugiau tokių vaikų adresų.*

Kiti autoriai linkę evidencialumo kategoriją įtraukti į episteminio modalumo lauką. Pavyzdžiui, Palmerio (1986) episteminio modalumo modelis apima evidencinius žymiklius (angl. *evidentials*) ir sprendimus (angl. *judgements*), o evidencinių žymiklių pagrindinė funkcija – „nurodyti kalbėtojo prisiimamos atsakomybės lygį kalbamos proposicijos atžvilgiu“²⁴ (Palmer 1986, 54). Taip pat literatūroje vartojami terminai, kurie tarsi sujungia šias dimensijas į vieną visa apimančią kategoriją – Hengeveld (1989) kalba apie epistemologinį modalumą (angl. *epistemological modality*), Palmeris (2001) siūlo proposicinio modalumo (angl. *propositional modality*), nes tiek episteminis modalumas, tiek evidencialumas modifikuoja proposicijas. Boye (2001, 2006) kalba apie epistemiškumą (angl. *epistemicity*) kaip superkategoriją ir teigia, kad tiek episteminis modalumas, tiek evidencialumas yra lygiavertės epistemiškumo subkategorijos ir nė viena iš jų nėra dominuojanti ar viena kitą apimanti (Boye 2001, 85).

Literatūroje kalbama ir apie episteminio modalumo ir evidencialumo konceptualiųjų domenų sanklotą (angl. *overlap*). Reikia pasakyti, kad net tie kalbininkai, kurie šias dvi kategorijas laiko visiškai nesusijusiomis, pripažįsta,

²² Originalus tekstas: „<...> deals with the *evidence* the speaker has for his or her statement“, „<...> *evaluates* the speaker's statement and assigns it a commitment value“ (de Haan 1999, 98) [paryškinta autorės – A. Š.].

²³ Tokius pavyzdžius Labutis vadina „minčių šaltinio įterpiniais“, nes jie rodo, kuo rėmėsi kalbėtojas, iš kur jis ėmė savo pranešimą mintį (Labutis 1994, 105).

²⁴ Originalus tekstas: „<...> to indicate the status of the proposition in terms of the speaker's commitment to it“ (Palmer 1986, 54).

kad „netiesioginis evidencinis žymiklis, kuris rodo, kad kalbėtojas turi tik netiesioginių žinių apie reiškiamą proposiciją, implikuoja, kad kalbėtojas nėra visiškai įsitikinęs proposicijos teisingumu, o tai implikuoja episteminę reikšmę“²⁵ (Bybee *et al.* 1994, 180). Šiame darbe laikomasi van der Auweros ir Plungiano (1998) požiūrio, kurie sąsają tarp evidencialumo ir episteminio modalumo mato kaip šių kategorijų sanklotą, tačiau sanklotos sritis apima tik tam tikrą evidencialumo aspektą, būtent inferencinį evidencialumą (angl. *inferential evidentiality*). Plungianas (2001) teigia, kad evidenciniai niuansai episteminiėje reikšmėje yra inherentiški: „evidencinį priedą visada galima matyti episteminiame žymiklyje, o atvirkštinis variantas ne visada įmanomas: ne visi evidenciniai žymikliai yra modalūs, nes ne visi iš jų rodo episteminių sprendimą“²⁶ (Plungian 2001, 354). Be jokios abejonės, ne visi evidencinės vartosenos atvejai yra modalūs: sanklota būdinga tik episteminio būtinumo ir inferencinio evidencialumo žymikliams (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Inferencinis evidencialumas ir episteminis būtinumas

Būtinumas				
...	Deontinis būtinumas	Episteminis būtinumas =		
		Inferencinis evidencialumas	Citavimo evidencialumas	...
Evidencialumas				

(van der Auwera ir Plungian 1998, 86)

Episteminio būtinumo ir inferencinio evidencialumo pagrindinis žymiklis anglų kalboje yra *must* ‘turėti’. Jo episteminis-evidencinis statusas plačiai

²⁵ Originalus tekstas: „<...> an indirect evidential, which indicates that the speaker has only indirect knowledge concerning the proposition being asserted, implies that the speaker is not totally committed to the truth of that proposition and thus implies an epistemic value“ (Bybee *et al.* 1994, 180).

²⁶Originalus tekstas: „<...> while an evidential supplement can always be seen in an epistemic marker, the opposite does not always hold: not all evidential markers are modal in that they do not all necessarily imply an epistemic judgment“ (Plungian 2001, 354).

aprašytas literatūroje (Nuyts 2001; Cornillie 2009; Mortelmans 2009, 2010). Episteminio-evidencinio *must* ‘turėti’ pasirinkimas rodo, kad kalbėtojo propozicijos vertinimas paremtas tam tikru loginiu samprotavimu ir turimais įrodymais, pavyzdžiui:

(18) *From the fear in her touch Langdon sensed someone **must be approaching...***

Iš baimingo jos balso Lengdonas buvo bedaręs išvadas, kad kažkas ateina...

Reikėtų paminėti, kad šio darbo koncepcijai artima Cornillie’io (2007) pozicija, kad episteminio būtinumo ir inferencinio evidencialumo sanklotos sritis galėtų būti šiek tiek išplėsta. Jo ispanų kalbos modalinių veiksmažodžių tyrimas parodė, kad „sanklotos kategorija tarp modalumo ir evidencialumo neturėtų būti išskirtinai vien tik būtinumo domene, ji taip pat galėtų apimti ir numatymo sąvoką“²⁷ (Cornillie 2007, 116).

2.4. Episteminis modalumas kaip gradacinė sąvoka

Kalbant apie episteminį modalumą, paprastai galvoje turimas tam tikras kalbos vartotojo įsitikinimo arba tikrumo laipsnis, turimų žinių patikimumas. Tos žinios graduojamos naudojant tikimybės sąvoką (Hoye 1997; Nuyts 2001; Usonienė 2006a, 2007 ir kt.). Pamatinės episteminio modalumo reikšmės yra galimumas ir būtinumas. Lingvistinėje literatūroje nesiginčijama dėl takoskyros tarp episteminio galimumo ir episteminio būtinumo, o tai atitinka aukštą arba žemą veiksmo arba proceso tikimybės laipsnį ar kalbėtojo įsitikinimo apie kalbamos propozicijos atitikimą tikrovei laipsnį. Toliau pateikiami pavyzdžiai, paimti iš Palmerio (2001, 89). Jais kalbininkas iliustruoja episteminį galimumą anglų kalboje vartojant pagalbinį modalinį veiksmažodį (angl. *modal auxiliary verb*) *may* ‘galėti’ ir episteminį būtinumą vartojant pagalbinį modalinį veiksmažodį *must* ‘turėti / privalėti’:

²⁷ Originalus tekstas: „<...> the overlap category between modality and evidentiality should not be exclusively situated in the domain of necessity but can also include prediction“ (Cornillie 2007, 116).

(19) *John may be in his office.*

‘Džonas gali būti / galbūt yra savo biure.’

(20) *John must be in his office.*

‘Džonas turi būti / tikriausiai yra savo biure.’

(Palmer 2001, 89)

Reikėtų pasakyti, kad galimumas ir būtinumas nėra griežtai atskirtos kategorijos ir riba tarp jų ne visuomet aiški. Kai kurie kalbininkai siūlo tikslinti tikimybės dydį (angl. *strength of likelihood*) pateikdami įvairias tikimybės gradacijos skales, tačiau dažniausiai siūloma skirti aukštą, vidutinį ir žemą tikimybės laipsnį arba tikrumo vertę (žr. Hoyer 1997; Lyons 1977; Palmer 1986, 2001; Perkins 1983; Usonienė 2006a, 2007). Panaši ir Nuytso (2001) pozicija, kad kalbėtojo tikrumo (įsitikinimo) laipsnio gradacija (angl. *scaliarization*) yra episteminės sistemos požymis (Nuyts 2001, 22–27). Danų lingvistas Brandtas (1999), tyręs modalumą danų kalboje, taip pat pateikia trijų punktų skalę ir kalba apie modalumo intensyvumą (angl. *modal intensity*) – galimumą, nuspėjamumą (angl. *predictability*) ir būtinumą (Brandt 1999, 33–34). Nors kalbininkai sutaria dėl gradacinės skalės galuose esančių verčių, sunkumų iškyla vertinant skalės viduryje esančias vertes – vidutinio laipsnio tikimybę (angl. *medium epistemic certainty*) (Nuyts 2001, 27). Neginčytina, kad realioje kalbos vartosenoje epistemine gradacine skalė tampa tęstinė. Aprašydami vokiečių kalbos modalinius veiksmažodžius van der Auwera *et al.* (2005a) teigia, kad „skirtumas tarp galimumo ir būtinumo iš tiesų nėra klausimas „arba–arba“. Iš tikrųjų mes susiduriame su pereinamosiomis formomis, ir bet kurios kalbos modalinėje skalėje gali būti daugiau punktų nei tiesiog vienas galimumo punktas ir vienas būtinumo punktas“²⁸ (van der Auwera *et al.* 2005a, 251). Vis dėlto dažniausiai galima žymiklius identifikuoti kaip priklausančius galimumo šeimai, pavyzdžiui,

²⁸ Originalus tekstas: „<...> the distinction between possibility and necessity is not really an either-or matter. We are in fact dealing with a cline for any language than just one simple possibility point and another simple necessity point“ (van der Auwera *et al.* 2005a, 251).

könnte, kann ir *mag*, arba būtinumo šeimai, pavyzdžiui, *müsste, dürfte, wird* ir *muss*. Arčiau vidurio gali iškilti didesnių neaiškumų, pavyzdžiui, dėl *sollte* – silpno būtinumo modalinio veiksmažodžio tariamosios nuosakos formos (van der Auwera *et al.* 2005a, 252). Autoriai pateikia tokią vokiečių kalbos modalinių veiksmažodžių gradacinę skalę:

(21) *könnte* > *kann / mag* > *sollte* > *müsste / dürfte* > *wird* > *muss*

(van der Auwera *et al.* 2005a, 251)

Gramatiniuose episteminio modalumo raiškos anglų kalboje aprašuose modaliniai pagalbiniai veiksmažodžiai (angl. *modal auxiliaries*) taip pat išdėstomi gradacine skale. Net elementari Alexanderio (1988) studentams skirta praktinė gramatika pateikia graduotą episteminio modalumo veiksmažodinės raiškos variantą, pavyzdžiui:

(22) *might, may, could, can, should, ought to, would, will, must*

žemas tikimybės laipsnis----- didelis tikimybės laipsnis

(Alexander 1988, 208)

Šioje skalėje modaliniai veiksmažodžiai išdėstyti pagal tai, kokią tikimybės laipsnį reiškia: nuo „silpniausio“ *might* ‘galėti’ iki „stipriausio“ *must* ‘turėti / privalėti’, kitaip tariant, prototipiniai galimumo ir būtinumo žymikliai pateikti skalės pradžioje ir gale. Tokio skirstymo laikytasi ir šiame darbe, t. y. anglų kalbos modaliniai pagalbiniai veiksmažodžiai atitinkamai suskirstyti į dvi grupes: priklausančius galimumo šeimai (*might, may, could* ir *can* ‘galėti’) ir priklausančius būtinumo šeimai (*should, ought to, would, will* ir *must* ‘turėti’). Šių veiksmažodžių išvardijimo seka nėra atsitiktinė: sąrašo pradžioje esantys veiksmažodžiai koduoja žemo laipsnio galimumą ir būtinumą. Problemiškas galėtų atrodyti *should* ir *ought to* ‘turėti’ priskyrimas episteminiam būtinumui, tačiau, kaip atkreipia dėmesį Huddlestonas ir Pullumas (2002), šiais modaliniais veiksmažodžiais koduojamas vidutinio laipsnio modalumas (angl. *medium modality*) „intuityviai artimesnis

stipresniam skalės galui, o ne silpnesniam²⁹ (Huddleston ir Pullum 2002, 177).

Lietuvių kalboje, palyginti su Vakarų Europos kalbomis, nėra pagalbinių modalinių veiksmažodžių, visiškai atitinkančių pagalbinių veiksmažodžių kriterijus (plačiau apie pagalbinių veiksmažodžių požymius (angl. *NICE properties*) žr. Heine 1993, 22–24). Kalbėdami apie lietuvių kalbos modalinius veiksmažodžius kalbininkai dažniausiai įvardija du pagrindinius modalinius veiksmažodžius, *viz.*, *galėti* ir *turėti* (Holvoet 2007, 43; Holvoet 2009, 200), Sirtautas ir Grenda (1988), aprašydami lietuvių kalbos veiksmažodžius, vartoja terminą *pagalbinis* ir teigia, kad „modaliniai veiksmažodžiai, rodantys kalbėtojo požiūrį į pranešamą dalyką, į jo santykį su tikrove, sudaro tik dalį pagalbinių žodžių. Tai reiškiantys būtinumą (*turėti, privalėti, reikėti, gauti*), galėjimą, sugebėjimą (*galėti, sugebėti, įstengti, pajėgti*) atlikti kokį veiksmą <...>“ (Sirtautas ir Grenda 1988, 80). Tačiau jokios morfoliginės ar morfosintaksinės jų savybės neišskiria šių veiksmažodžių iš kitų veiksmažodžių, jų modalinis statusas daugiau nulemtas jų leksinės reikšmės (Laigonaitė 1967, 9; Valeckienė 1998, 76).

Lietuvių kalboje episteminis modalumas reiškiamas dviem kertiniais modaliniais veiksmažodžiais: veiksmažodžio *galėti* formomis paprastai reiškiamas episteminis galimumas (nedidelis tikimybės laipsnis, abejonė), o *turėti* apima episteminio būtinumo spektrą (aukštas tikimybės laipsnis). Žemiau pateikiama keletas pavyzdžių, kuriuose lietuvių kalbos veiksmažodžiai vartojami kaip episteminio galimumo ir būtinumo žymikliai:

(23) *Marcinkus galėjo būti numušęs ir daugiau lėktuvų, bet karo metais pergalių niekas oficialiai neužskaitydavo....*

(24) *Žinojome, kad netoliese turi būti pats miestelis.*

Apibendrinant galima pasakyti, kad veiksmažodinė episteminio galimumo ir būtinumo tarpkalbinė raiška kelia mažiau polemikos tarp modalumą tiriančių kalbininkų. Tiek kalbant apie lietuvių kalbą, tiek apie

²⁹ Originalus tekstas: „<...> intuitively it is closer to the strong end than to the weak“ (Huddleston & Pullum 2002, 177).

anglų kalbą, daugiau ar mažiau sutariama, kokius modalinius veiksmažodžius priskirti episteminio galimumo ir būtinumo žymikliams, tačiau adverbialų klasifikacijos klausimas keblus.

Adverbialais reiškiamą tikimybės dydį taip pat bandoma matuoti. Anglų kalboje episteminių adverbialų klasifikacija į turinčius aukštą, vidutinį arba žemą tikimybės laipsnį yra nenauja, plačiai aptarta tradicinėse anglų kalbos gramatikose. Quirkas *et al.* (1985, 620–21) kalba apie skirtingus episteminius prieveiksmius, kuriais išreiškiamas nevienodas „tiesos (teisingumo) laipsnis“ (angl. *degree of truth*); remiantis tekstynų medžiaga parengtoje Longmano anglų kalbos gramatikoje (Biber *et al.* 1999) aprašo prieveiksmius, kurie parodo autoriaus įsitikinimo laipsnį (angl. *indication of belief in various degrees of probability*) (Biber *et al.* 1999, 854). Kembridžo gramatikoje (Huddleston ir Pullum 2002) pagal tikimybės laipsnį skiriami šie prieveiksmiai:

- a) stiprūs: *definitely, certainly, undeniably, necessarily* ir kt.
- b) pusiau stiprūs: *apparently, evidently, presumably, seemingly* ir kt.
- c) vidutiniai: *likely, probably, arguably* ir kt.
- d) silpni: *maybe, perhaps, possibly* ir kt.

(Huddleston ir Pullum 2002, 768)

Panašią anglišku prieveiksmių klasifikaciją pateikia ir Hoye (1997). Jis angliškus prieveiksmius skirsto į tris grupes, reiškiančias:

- a) tikrumą (*certainly, definitely, indeed, presumably, surely* ir kt.)
- b) vidutinę tikimybę (*probably, quite likely, most likely* ir kt.)
- c) galimumą (*maybe, perhaps, possibly, conceivably* ir kt.)

(Hoye 1997, 240)

Be jokios abejonės, nė viena klasifikacija negali pretenduoti būti vienintelė neginčytina ir tobula, juolab kad iškyla problemų skiriant vidutinės tikimybės reikšmes. Galimumo ir būtinumo kategorijos nėra vienalytės. Ko gero, niekas neprieštarautų *maybe* ir *perhaps* ‘gal(būt)’ kaip episteminio galimumo žymiklių statusui, o, pavyzdžiui, *probably* ir *likely* ‘turbūt’, reiškiantys vidutinio laipsnio tikimybę, yra labilūs. Tačiau, anot Hoye (1997),

jų reikšmė artimesnė episteminiam būtinumui, nes nei *probably* ‘turbūt’, nei *presumably* ‘turbūt / matyt’ sakiniuose, reiškiančiuose mažą tikimybės laipsnį, negali pakeisti didelę abejonę, spėjimą reiškiančių *conceivably* ir *possibly* ‘gal(būt)’, pavyzdžiui:

(25) **Probably / Presumably they'll be at the reception this evening, on the other hand, probably / presumably they won't.*

‘Tikriausiai jie bus priėmime šį vakarą, kita vertus, tikriausiai nebus’

(26) *Possibly / Conceivably they'll be at the reception this evening, on the other hand, possibly / conceivably they won't.*

‘Galbūt jie bus priėmime šį vakarą, kita vertus, galbūt nebus’

Hoye (1997, 194)

Panašiai kaip skirstant angliškus modalinius veiksmažodžius į priklausančius galimumo ir būtinumo grupei, šiame darbe angliškirieveiksmiai, turintys vidutinės tikimybės laipsnį, priskirti prie episteminio būtinumo žymiklių. Toks skirstymas gana sąlyginis, grįstas bendriausiomis reikšmėmis, ir nėra absoliučiai neginčijamas.

Pasiūlyti lietuvių kalbos modalinių adverbialų žodžių klasifikaciją dar sunkiau. Lietuvių kalboje gausu įvairių modalinių žodžių,rieveiksmių, dalelyčių, o jų funkcijos įvairialypės. Kaip teigiama „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“, pagal reikšmę dalelytės gali būti skirstomos tik sąlygiškai, nes „jų reikšmė nėra visai savarankiška, nemažai priklauso nuo tų žodžių ar žodžių junginių, kuriuos dalelytės niuansuoja, be to, jų reikšmę kartais veikia didesnis kontekstas ar intonacija“ (Ambrazas 2006, 433). Šioje gramatikoje, be kitų reikšminių dalelyčių skyrių, išskiriamas ir klausiamųjų bei abejojamųjų dalelyčių skyrius. Joms priklauso *gal*, *galbūt*, *kažin*, *rasi*, *turbūt*, *lyg ir*, *bene* ir kt. (*ibid.* p. 435). Valeckienė taip pat, be kitų dalelyčių tipų, skiria netikrumo reikšmės bei lyginamąsias dalelytes: *gal(ir)*, *galbūt*, *lyg (kad, tartum, ir)*, *kaip ir*, *kažin*, *kažin ar*, *neva*, *rasi*, *tarytum*, *tarsi*, *tartum*, *turbūt* (Valeckienė 1998, 191). Aprašant modaliniusrieveiksmius, taip pat skiriamos įvairios jų reikšmės ir jais perteikiamos modalinės reikšmės niuansai. Lietuvių kalboje yra tik keletas modaliniųrieveiksmių, kurie yra žymėti morfologiškai,

t. y. turi priesagą *-iai*, pavyzdžiui, *tikriausiai*, *greičiausiai*, *veikiausiai*, *būtinai*, ir visi jie „atlieka modalinių žodžių funkciją“ (Ambrazas 2006, 419). Iš tiesų lietuvių kalbos gramatikoje nėra bendro sutarimo dėl modalinių žodžių / dalelyčių /rieveiksmių statuso – žodžiai priskiriami skirtingoms klasėms pramaišiu, be aiškaus pagrindo. Smetona ir Usonienė (2012) labai teisingai rašo, kad „ne visai suprantama, kodėl funkcinėje lietuvių kalbos gramatikoje *matyt*, *teisybė* laikomi įterptiniais žodžiais, reiškiančiais abejonę / tikrumą, o *turbūt* / *iš tikro* – modaliniais žodžiais, „reiškiančiais abejojimo, tikrumo atspalvį“ <...> Tuo tarpu Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe) *tiesa* yra laikomas modaliniu, o *teisybė* – įterptiniu žodžiu“ (Smetona ir Usonienė 2012, 126). Kaip jau minėta, šiame darbe laikomasi Smetonos ir Usonienės (2012) pozicijos ir tiriami modaliniai žodžiai,rieveiksmiai ir dalelytės skiriamos į atskirą adverbialų funkcinę-semantinę kategoriją.

Tiek tradicinėse akademiniuose lietuvių kalbos gramatikose, tiek vienakalbiuose lietuvių kalbos žodynuose skiriant įvairias modalinių adverbialų grupes beveik nekalbama apie jomis reiškiamą skirtingą tikimybės laipsnį. Laigonaitė (1967, 4) mini tikrenybės, galimybės ir reikiamybės sąvokas ir teigia, kad „modaliniais žodžiais laikytini tik tie įterptiniai žodžiai, kuriais nusakomas sakinio ar atskirų jo komponentų turinys jo tikroviškumo ar galimybės požiūriu“ (Laigonaitė 1967, 16). Tačiau autorė neaiškina priežasčių, kodėl tokie adverbialai kaip *galbūt*, *turbūt*, *matyt*, *regis*, *rodos*, *atrodo*, *berods*, *greičiausiai*, *tikriausiai*, *veikiausiai*, *galimas dalykas*, *visai galimas dalykas*, *galimas dalykas* pateikiami kaip lygiaverčiai „spėjimą, abejojimą, prielaidą“ reiškiantys žodžiai (Laigonaitė 1967, 13). Aiškinamuosiuose lietuvių kalbos (LKŽe, DLKŽ) ir anglų–lietuvių kalbų žodynuose (pavyzdžiui, „Anglone“, „Tildės“ kompiuteriniame žodyne 2006) modalinių adverbialų reikšmė arba jų atitikmenys neretai aiškinami užburto rato principu, t. y. jie pateikiami kaip sinonimai, paaiškinimuose žodžiai aiškina arba iliustruoja vieni kitus, tarsi jie būtų lygiaverčiai ir lygiareikšmiai, pavyzdžiui:

3 lentelė. Modalinių adverbialų reikšmės

Lietuvių kalbos žodynas (LKŽe)	ANGLONAS
<i>turbūt modal.</i> <...> galbūt, rasi, tikriausiai	<i>presumably adv</i> galimas daiktas, turbūt, matyt
<i>tikriusiai modal.</i> turbūt, matyt	<i>likely adv</i> greičiausiai, tikriausiai, turbūt, matyt
<i>rasi modal.</i> <...> galbūt, turbūt	<i>probably mod</i> turbūt, tikriausiai
<i>galbūt modal.</i> galimas daiktas, turbūt, rasi, gal	<i>perhaps mod</i> galbūt, gal, galimas dalykas

Pagal reiškiamos tikimybės dydį lietuviškus adverbialus *gal(būt)*, *rasi*, *bene*, *vargu*, kuriais eksplacitiškai perteikiama aiški abejonė ir netikrumas, būtų galima priešinti su adverbialu *tikriausiai*, kuris žymi aukštą autoriaus įsitikinimo laipsnį, panašiai kaip anglų kalboje aukštą autoriaus tikrumo laipsnį reiškiantys *certainly* ‘tikriausiai’ ir *presumably* ‘turbūt’ gradacinėje skalėje priešinami su *perhaps* ar *maybe* ‘gal(būt)’. Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe) *turbūt* tapatinamas su *galbūt* ir *tikriausiai*, o tai lyg ir suponuoja, kad tikimybės sąvoka lietuvių kalboje nėra matuojama, nors gimtakalbiai intuityviai jaučia reiškiamos tikimybės dydžio skirtumą. Lietuvių kalboje abu modaliniai žodžiai vartojami taip pat skirtingai kaip ir anglų kalboje (plg. Hoyer 1997, 194). Kaip teigia Usonienė (2006a), „svarstant alternatyvią tikimybę, abejonei reikšti netinka episteminio būtinumo žymikliai“ (Usonienė 2006a, 100). Palyginkime:

(27) *Gal ateisiu šįvakar, o gal ir ne, tiksliai nežinau.*

**Tikriausiai ateisiu šįvakar, o tikriausiai ir ne, tiksliai nežinau.*

Usonienė (2006a, 100)

Taip pat atrodytų logiška adverbialą *turbūt* priskirti episteminio būtinumo adverbialų šeimai. Jau vien šio adverbialo morfologinė sandara rodo jį esant konstrukcijos *turi būti* trumpiniu (Wiemer 2007, 195).

Šiame darbe, pasikliaujant asmenine intuicija, žodynų ir gramatikų pateikiamais duomenimis ir atliktais episteminio modalumo raiškos ir tikimybės sąvokos lietuvių kalboje tyrimais (Usonienė 2006a, 2006b, 2007; Sriubaitė 2007; Šolienė 2008), skiriami du adverbialų skyriai: episteminį

galimumą (*gal, galgi, galbūt, galimas daiktas / dalykas, rasi, bene, vargu, bemaž, kažin, lyg (ir), tartum, tarytum, tarsi, panašu, rodos, regis, atrodo*) ir epistemini būtinumą (*turbūt, tikriausiai, veikiausiai, greičiausiai, būtinai, neišvengiamai, matyt, ko gero (-a)*) koduojantys adverbialai. Be abejo, sąrašas nėra baigtinis, tačiau dėl šio darbo tikslų apsiribota tik šiais adverbialais.

3. Tyrimo kalbinė medžiaga ir metodai. Kontrastyvinio tyrimo principai

Šiame skyriuje trumpai pristatomi įvairūs tekstynų tipai, aprašomas tyrimui sudarytas dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas (3.1 skyrelyje), kuris yra pagrindinis empirinių duomenų šaltinis. Taikyti metodai aprašyti 3.2 skyrelyje.

3.1. Dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas

Šiame darbe taikytas tekstynais³⁰ paremtas metodas padeda atskleisti kitais metodais sunkiai aptinkamas ar tik numanomas tarpkalbines modalumo raiškos tendencijas. Skiriami įvairūs tekstynų tipai. Pagal į tekstyną įtrauktų kalbų skaičių skiriami *vienakalbiai* (angl. *monolingual*) ir *daugiakalbiai* tekstynai (angl. *multilingual*). Dar tekstynai skirstomi į *palyginamuosius* (angl. *comparable*) ir *lygiagrečiuosius* (angl. *parallel*) tekstynus.

Lygiagrečiuosius tekstynus sudaro originalo ir vertimo tekstai, sulygiuoti pastraipos ar sakinio lygmeniu, jie kartais literatūroje dar įvardijami kaip vertimo (angl. *translation*) tekstynai. Šiame darbe bus vartojamas terminas *lygiagretusis tekstynas*, taip pabrėžiant šio tipo tekstyno bruožą – originalaus teksto ir jo vertimo sulygiavimą pasakiniui. Lygiagretieji tekstynai dar gali būti smulkiau skirstomi į *vienakrypčius* (angl. *unidirectional*) ir *dvikrypčius* (angl. *bidirectional*). Jei į lygiagretųjį tekstyną įtraukti tekstai, versti tik iš vienos kalbos į kitą (iš kalbos A į kalbą B), toks tekstynas bus vienakryptis. Jei į lygiagretųjį tekstyną įtraukti tekstai, versti iš vienos kalbos į kitą ir atvirkščiai (iš kalbos A į kalbą B ir iš kalbos B į kalbą A), toks tekstynas vadinamas dvikrypčiu.

Palyginamieji tekstynai sudaryti ne iš originalių tekstų ir jų vertimų, o iš originalių dviejų ar daugiau kalbų tekstų, kurie yra suderinti pagal teksto tipą,

³⁰ *Tekstyną* galima apibrėžti kaip natūraliai vartojamos kalbos pavyzdžių sandaugą, saugomą elektroniniu būdu (Hunston 2006, 234).

tematiką ir komunikacinę funkciją. Kartais tokie tekstynai pavadinami lygiagrečiaisiais, tačiau dėl anksčiau minėtos priežasties vertimo ryšiais nesusiję ir paprastai ar pasakiniui nesulygiuoti tekstai bus laikomi sudarančiais palyginamuosius tekstynus (išsamesnes apžvalgas apie kitus tekstynų tipus ir jų taikymą žr. Marcinkevičienė 2000; Tognini-Bonelli 2001; Meyer 2002; Rimkutė *et al.* 2006; Johansson 2007).

Šiam tyrimui buvo sudarytas *dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas*. Jam įvardyti disertacijoje bus naudojama $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ santrumpa. Tai pagrindinis šio tyrimo duomenų šaltinis, tačiau kontrasto dėlei ir siekiant įvertinti gautų rezultatų patikimumą tiriamų kalbinių vienetų dažnis buvo patikrintas ir *Britų nacionaliniame tekстыne*³¹ (BNC) bei *Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne*³². $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstynas sudarytas iš originalių grožinės literatūros tekstų ir jų vertimų į lietuvių ir anglų kalbas. Grožinės literatūros tekstai pasirinkti dėl kelių priežasčių. Visų pirma grožinė literatūra geriausiai atspindi šnekamąją kalbą, ji daug artimesnė šnekamajai kalbai nei, tarkime, iš anksto parašytos ir surepetuotos oficialios kalbos, nors paprastai jos pateikiamos žodžiu (Biber 1988; Mayer 2002). Grožinėje literatūroje gausu dialogų, o tai ideali aplinka episteminiam modalumui rasti (plg. van der Auwera *et al.* 2005b, 203). Antra, negalima paneigti ir praktinių priežasčių: grožiniai tekstai dažniausiai kokybiškai verčiami, juk kasdieniai buitiniai pokalbiai, dauguma žiniasklaidos tekstų ir t. t. paprastai lieka neversti, o jei ir verčiami – jų autoriai dažnai lieka nežinomi, taip pat galima abejoti vertimų kokybe.

Grožinės literatūros tekstai buvo nuskenuoti ir išsaugoti elektroniniu formatu. Tam atlikti buvo naudojama „ABBY FineReader“ programinė įranga. Tada šie elektroniniai tekstai (.txt formato failai) buvo sulygiuoti pasakiniui naudojant Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centre sukurtą lygiavimo programą LYGIA (daugiau apie programą žr. Utka

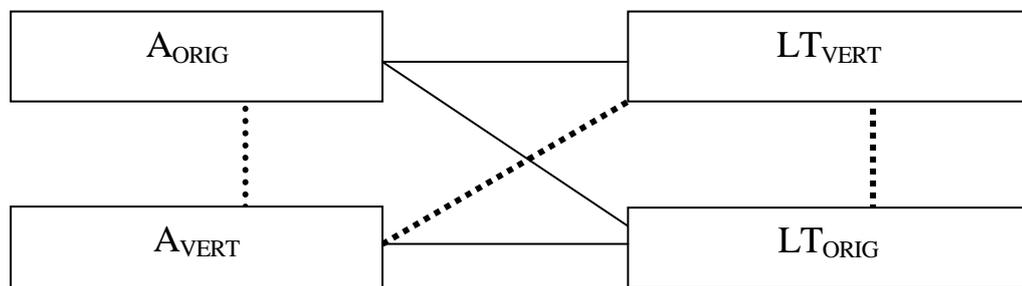
³¹ Internetinė prieiga: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. Jame yra 100 mln. žodžių.

³² Internetinė prieiga: <http://donelaitis.vdu.lt/~andrius/SKT5/index.php>. Šį tekstyną sudaro spontaniškos ir parengtos viešosios kalbos įvairių situacijų monologai, dialogai, polilogai. Jame yra 226 174 žodžiai.

2004; Rimkutė *et al.* 2006). Sulygiuoti tekstai išsaugoti .txt formato failais. Sudarytas tekstynas nėra nei lemuotas, nei anotuotas, todėl tik tiriamų žodžių formų paieška buvo automatinė, tolesnė analizė atlikta rankomis.

Tekstynas iš dalies sudarytas pagal anglų–švedų kalbų (angl. *The English-Swedish Parallel Corpus*) ir anglų–norvegų kalbų (angl. *The English-Norwegian Parallel Corpus*) lygiagrečiųjų tekstynų modelį. Skirtumas tas, kad minėti tekstynai sudaryti ir iš grožinės, ir iš negrožinės literatūros tekstų. Tarpkalbiniam šio tyrimo pobūdžiui ypač naudingas sudaryto tekstyno daugiakryptiškumas. 2 diagramoje pavaizduotas grafinis $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstyno modelis pagal Johanssoną ir Hoflandą (1994, 26).

2 diagrama. $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstyno struktūra

Tyrimą apriboti kuriuo nors tekstyno tipu gana rizikinga, nes gauti duomenys gali būti iškreipti. Šis modelis naudingas tuo, kad pagal jį sudarytame $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekстыne paiešką galima vykdyti įvairiomis kryptimis ($A_{\text{ORIG}} \rightarrow LT_{\text{VERT}}$, $LT_{\text{ORIG}} \rightarrow A_{\text{VERT}}$, $A_{\text{ORIG}} \rightarrow LT_{\text{ORIG}}$, $LT_{\text{ORIG}} \rightarrow LT_{\text{VERT}}$, $A_{\text{ORIG}} \rightarrow A_{\text{VERT}}$, $A_{\text{VERT}} \rightarrow LT_{\text{VERT}}$) ir taip gauti gana objektyvius ir patikimus rezultatus. Taigi pagal skandinavų praktiką sudarytas $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstynas gali būti naudojamas ir kaip lygiagretusis dvikryptis, ir kaip palyginamasis tekstynas. Galimybė naudoti tiek lygiagrečiojo, tiek palyginamojo tekstyno privalumus leido užfiksuoti originalo ir vertimo atitikmenų funkcinį ir formalųjį santykį bei nustatyti jų paraleles.

Angliškąją lygiagrečiojo tekstyno dalį ($A_{\text{ORIG}} \rightarrow LT_{\text{VERT}}$) sudaro 873 511 žodžiai. Jam įvardyti bus naudojamas trumpinys $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$. Lietuviškąją lygiagrečiojo tekstyno dalį ($LT_{\text{ORIG}} \rightarrow A_{\text{VERT}}$) sudaro 698 987 žodžiai. Ši dalis

sutrumpintai bus vadinama *ParaCorp_{LT→A}*. Iš viso tekstyne yra 1 572 498 žodžių. 4 lentelėje pateiktas tekstyno žodžių skaičius.

4 lentelė. Žodžių skaičius *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyne

	Originalas	Vertimas	Iš viso
<i>ParaCorp_{A→LT}</i>	486 871	386 640	873 511
<i>ParaCorp_{LT→A}</i>	296 759	402 228	698 987

Reikia pripažinti, kad *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstynas turi trūkumų. Visų pirma tekstynas nėra idealiai subalansuotas žodžių skaičiaus požiūriu, tačiau gauti duomenys buvo apdorojami statistiškai, pateikiamas normalizuotas tiriamų kalbinių elementų dažnis, todėl skirtingas tekstyno dalių dydis tyrimo patikimumui įtakos neturėtų daryti. Į tekstyną įtraukti tekstai skiriasi ilgiu ir skaičiumi: į angliškąją tekstyno dalį *ParaCorp_{A→LT}* įdėti ištisi baigtiniai tekstai – 6 romanai ir 2 apsakymai, o lietuviškąją *ParaCorp_{LT→A}* dalį sudaro ištisi baigtiniai tekstai – 3 romanai bei 39 apsakymai – ir 14 ištraukų iš romanų. Antra, skiriasi ir vertėjų skaičius. Angliškuosius tekstus vertė 8 vertėjai (5 moterys ir 3 vyrai); lietuviškuosius tekstus vertė 19 vertėjų (13 moterų ir 6 vyrai). Šį trūkumą galima pateisinti tuo, kad iš lietuvių kalbos į anglų kalbą verčiama nedaug tekstų, jei lygintume su iš anglų kalbos verčiamų tekstų skaičiumi. Panašiai yra ir kitose šalyse (plg. Johansson 2007, 13). Be to, vertėjai dažniausiai pasirenka versti trumpus kūrinis, apsakymus arba romanų ištraukas. Kita vertus, šį trūkumą galima traktuoti kaip pranašumą – norint subalansuoti tekstyno žodžių skaičių, į tekstyną buvo įtraukta įvairių vertėjų verstų kūrinių, o tai tik padidina tekstyno reprezentatyvumą (Altenberg ir Granger 2002, 17). Trečia, nebuvo griežtai skiriami britų ir amerikiečių anglų kalba parašyti tekstai. Priežastis ta, kad dauguma vertėjų, verčiančių iš lietuvių į anglų kalbą, yra kilę iš JAV, todėl atrodė nelogiška *ParaCorp_{A→LT}* apriboti vien britų anglų kalba parašytais teksta, nes būtų neįmanoma rasti britų kilmės vertėjų į anglų kalbą verstų lietuviškų kūrinių ir taip subalansuoti tekstyną. Dauguma tekstyną sudarančių kūrinių parašyti, išversti ir išleisti

1980–2006 metais, tačiau kaip atsvara į *ParaCorp_{LT→A}* įtrauktiems B. Sruogos „Dievų miškui“ ir keletui kitų autorių kūrinį, kurie išleisti prieš 1980 m., į *ParaCorp_{A→LT}* įtrauktas Dž. Orvelo romanas „1984-iejai“. Tekstų pavadinimų sąrašas su nurodytais autoriais ir vertėjais, leidimo metais ir žodžių skaičiumi pateikiamas disertacijos priede.

Reikėtų paminėti, kad iš lygiagrečiųjų tekstynų gautų duomenų tinkamumas kontrastyvinei analizei sulaukė nemažai kritikos. Ko gero, vieną iš griežčiausių pozicijų šiuo klausimu išsakė W. Teubertas 1996 m. išleistame specialiai tekstynams skirtame žurnale „International Journal of Lexicography“. Jis teigė, kad vertimai, kad ir kokios geros kokybės būtų, pateikia tik iškreiptą „veidrodinį“ (angl. *mirror image*) tiriamosios kalbos paveikslą, todėl kalbininkai, aprašydami kalbą, niekada neturėtų jais pasikliauti (Teubert 1996, 247). Išskiriamos kelios priežastys, dėl kurių tyrėjai raginami nepasikliauti rezultatais, gautais iš lygiagrečiųjų tekstynų analizės: 1) prasta vertimo kokybė ir verčiamų tekstų įvairovės ribotumas; 2) originalo kalbos įtaka vertimui (angl. *translationese*) (Gellerstam 1996; Lauridsen 1996); 3) vertimo kalbos universalijos (angl. *translation universals*) (Baker 1993; Schmied ir Schäffler 1996).

Sunku būtų paneigti visus lygiagrečiųjų tekstynų kritikų argumentus, tačiau čia galima pateikti keletą kontrargumentų. Į *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyną įtrauktus tekstus vertė patyrę vertėjai (pavyzdžiui, L. Sruoginis, V. Kelertas, R. Drazdauskienė, A. Sabonis), todėl negalima teigti, kad jų verstų tekstų kokybė yra prasta, veikiau atvirkščiai. Panašios nuomonės laikosi ir Mauranen (2002). Ji teigia, kad lengviausia išeitis būtų visus vertimus atmesti kaip esančius vienodos, t. y. prastos, kokybės ar turinčius tokius pačius trūkumus. Iš tiesų „[v]ertėjai yra skirtingos kvalifikacijos ir laikosi skirtingų standartų. Jų versti tekstai skiriasi daugeliu parametru, kaip ir kiekvieno, kalbančio viena ar dviem kalbomis“³³ (Mauranen 2002, 164). Galima sutikti, kad originalo kalba daro

³³ Originalus tekstas: „Translators have different professional qualifications and standards. Their output varies on a number of parameters, as does that of any language user, whether bilingual or monolingual“ (Mauranen 2002, 164).

įtaką vertimo kalbai ir kad egzistuoja vertimo universalijos, bet vertimo kalba yra „natūralios, realiai vartojamos kalbos dalis“³⁴ (Mauranen 2002, 166), todėl visiškai ją eliminuoti iš lingvistinių tyrimų būtų neteisinga. Be to, kalbos daro įtaką viena kitai ne tik per vertimo procesą, todėl kai kurių kalbininkų noras tirti „gryną“ kalbą yra neįgyvendinamas. Neginčytina, kad lygiagrečiųjų tekstynų duomenys yra objektyvesni ir patikimesni nei vien tyrėjo intuicija grįsti pavyzdžiai. Šie duomenys tokie pat vertingi kaip ir iš informantų užpildytų anketų gauti rezultatai (Noël 2003). Pasak Stubbs, gimtakalbio intuicija gali būti patikima tik kalbant apie pagrindinę žodžio reikšmę, bet ne apie jo vartoseną įvairiuose kontekstuose (Stubbs 2001, 78). Marcinkevičienė teigia, kad „iš konteksto išryškėjanti reikšmė niekaip kitaip nepasimato, kaip tik iš didelio kiekio vartosenos pavyzdžių“ (Marcinkevičienė 2001, 48). Ypač pabrėžiama daugiakalbių tekstynų nauda. Tokie tekstynai „suteikia galimybę naujai pažvelgti į lyginamas kalbas, pastebėti reiškinius, kurie, ko gero, liktų nepastebėti vienakalbiais tekstynais paremtose studijose; jie gali būti naudojami įvairiais lyginamaisiais tikslais ir pagilinti mūsų žinias apie specifinius kalbų bruožus, tipologinius ir kultūrinius skirtumus bei kalbines universalijas; jie išryškina originalo ir vertimo bei gimtakalbių ir negimtakalbių žmonių produkuotų tekstų skirtumus; juos galima naudoti įvairias praktiniais tikslais, pavyzdžiui, leksikografijoje, mokant kalbų ir vertimo studijose“³⁵ (Aijmer ir Altenberg 1996, 12). Reikia pripažinti, kad iš grožinės literatūros tekstų surinkti empiriniai duomenys apriboja darbo išvadas iki tam tikro laipsnio, bet negalima paneigti fakto, kad literatūriniam kūrinijje įvairuoja daug registrų ir lingvistinių stilių. Be to, kaip jau minėta, *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstynas gali būti naudojamas ir kaip lygiagretusis dvikryptis, ir

³⁴ Originalus tekstas: „<...> translated language is part of natural language in use“ (Mauranen 2002, 166).

³⁵ Originalus tekstas: „they give new insights into the languages compared - insights that are likely to be unnoticed in studies of monolingual corpora; they can be used for a range of comparative purposes and increase our knowledge of language-specific, typological and cultural differences, as well as of universal features; they illuminate differences between source texts and translations, and between native and non-native texts; they can be used for a number of practical applications, e.g. in lexicography, language teaching and translation“ (Aijmer & Altenberg 1996, 12).

kaip palyginamasis tekstynas. Tokios dviejų tipų tekstynų „sajungos“ naudą kontrastyviniams tyrimams pažymi daugelis tyrėjų (Aijmer ir Altenberg 1996; Altenberg ir Granger 2002; Mauranen 2002, 2005).

3.2. Tyrimo metodai

Pagrindinis tyrimo metodas – tekstynais paremta kontrastyvinė analizė – aprašoma 3.2.1 skyrelyje. Vertimo atitikmenų tipai ir jų pavyzdžiai pateikti 3.2.2 skyrelyje, o 3.2.3 skyrelis skirtas trumpai aprašyti, kaip buvo vykdoma tirtų kalbinių vienetų paieška tekстыne, kokios naudotos programos. Darbe taikyti statistiniai metodai aprašyti 3.2.4 skyrelyje.

3.2.1. Kontrastyvinė analizė

Darbe naudojama kompleksinė tyrimo metodika. Darbas yra *synchroninis aprašomasis*. Pagrindinis tyrimo metodas yra *tekstynais paremta kontrastyvinė analizė* – vienas populiariausių šiuolaikinės kalbotyros metodų, leidžiantis tyrėjams daug plačiau ir tiksliau palyginti kelių kalbų autentišką medžiagą, remtis kolektyvine, o ne individualia intuicija ir gauti gerokai patikimesnius, objektyvesnius rezultatus. Terminai *kontrastyvinė analizė* (KA) ir *kontrastyvinė lingvistika* (KL) lingvistikos darbuose dažnai vartojami pakaitomis. Sinonimiškai jie traktuojami ir šiame darbe. Kontrastyvinė lingvistika arba analizė – tai sistemiškas dviejų ar daugiau kalbų palyginimas, kurio tikslas yra aprašyti gretinamų kalbų panašumus ir skirtumus, parodyti bendruosius ir specifinius kiekvienos kalbos bruožus (Altenberg, Granger 2002; Johansson 2003; Fisiak 1980; Krzeszowski 1990; Ringbom 1994). Šiame darbe laikomasi tradiciškai skiriamų trijų kontrastyvinės analizės metodinių žingsnių: 1) lyginamų kalbinių elementų *aprašymo* (angl. *description*); teorinė episteminio modalumo samprata ir galimos episteminio modalumo raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose aprašytos 1 skyriuje; 2) *gretinimo* (angl. *juxtaposition*) – tarpkalbinių atitikmenų

nustatymo; 3) *palyginimo* (angl. *comparison*), kurio tikslas – nustatyti lyginamų vienetų tarpkalbinio ekvivalentiškumo pobūdį (Krzyszowski 1990, 35). Kiekvieno kontrastyvinio tyrimo problema – nustatyti vadinamąjį lyginimo pagrindą *tertium comparationis*. Kaip sužinoti, ar lyginame lygintinus dalykus? Ši problema plačiai aptarta teoriniuose kontrastyvinės analizės darbuose (James 1980, 169ff, Krzyszowski 1990, 15ff, Chesterman 1998, 27ff). Darbe pritariama daugumos tyrėjų nuomonei, kad vertimo ekvivalentiškumas yra pats tinkamiausias *tertium comparationis* kontrastyvinei analizei (James 1980, 178; Mauranen 2002, 165). Vertimo ekvivalentiškumu kaip *tertium comparationis* patariama remtis tada, kai tyrimo objektas yra įvairialypės raiškos ir semantiškai sunkiai apibrėžiamas, o toks ir yra šio tyrimo objektas. Episteminis modalumas nėra izomorfinė tarpkalbinė kategorija, todėl „norėdami būti tikri, kad lyginame lygintinus dalykus, turime pasikliauti vertimo ekvivalentiškumu“³⁶ (Altenberg ir Granger 2002, 16).

3.2.2. Vertimo paradigmos. Vertimo atitikmenų tipai

Duomenys, gauti iš lygiagrečiojo tekstyno, – vertimo atitikmenys (angl. *correspondences*), sudarantys vertimo paradigmas. Terminas *atitikmuo*, o ne *ekvivalentas* bus naudojamas vertėjų pasirinktoms formoms įvardyti, taip pabrėžiant, kad kalbama tik apie tarpkalbinį tiriamų elementų santykį ir kad šio tyrimo tikslas nėra vertimo kokybės ir adekvatumo įvertinimas³⁷. Remiantis vertimo atitikmenų analize nustatomi episteminio modalumo tarpkalbinio ekvivalentiškumo panašumai ir skirtumai (Johansson 2007, 5).

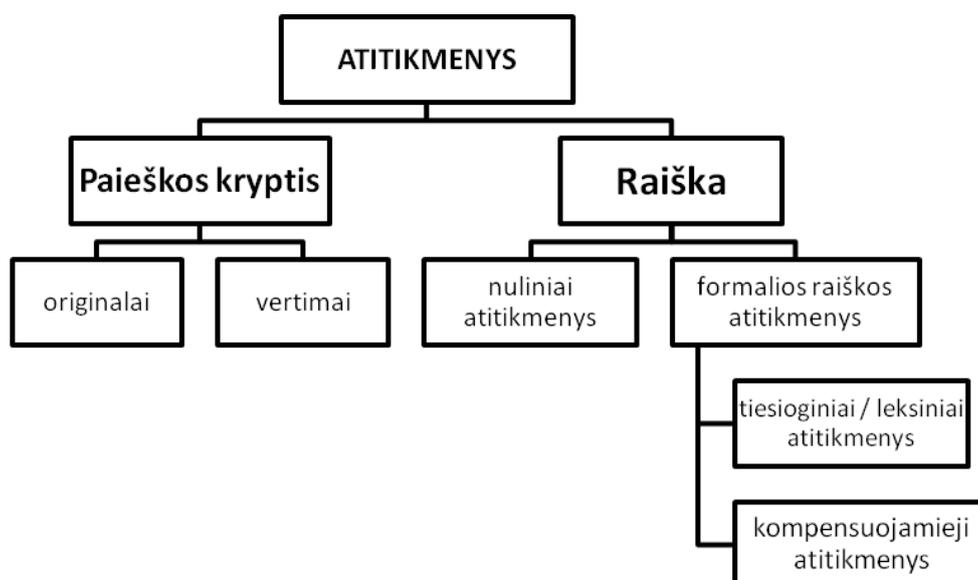
Skiriama keletas atitikmenų tipų. Šiame darbe laikomasi vertimo atitikmenų klasifikacijos, pasiūlytos Johanssono (2001, 2007). Pirmiausia vertimo atitikmenis galima skirstyti pagal ieškomo žodžio kalbą (anglų arba lietuvių), kitaip tariant, pagal paieškos kryptį. Toliau, išanalizavus ieškomo

³⁶ Originalus tekstas: „<...> it seems that the only way we can be sure that we are comparing like with like is to rely on translation equivalence“ (Altenberg & Granger 2002, 16).

³⁷ Daugiau apie tai, kaip vertimo ekvivalentiškumas traktuojamas vertimo moksle, žr. Kenny (1998).

žodžio paralelinius variantus tekste, juos galima skirstyti į *nulinius* atitikmenis (angl. *zero correspondences*) ir *formaliuosius* atitikmenis (angl. *overt correspondences*). Pastarieji savo ruožtu skyla į dar dvi grupes: *kompensuojamuosius* atitikmenis (angl. *non-congruent* arba *divergent correspondences*) ir *tiesioginius (leksinius)* atitikmenis (angl. *congruent correspondences*). Atitikmenų tipų klasifikacija pateikiama 3 diagramoje.

3 diagrama. Vertimo atitikmenų klasifikacija (adaptuota pagal Johansson 2007, 23–26)

Nulinė atitiktimi laikomi tie atvejai, kai pasakiniui sulygiuotuose paraleliniuose variantuose tiriamas elementas reikšmės požiūriu neturi jokio atitikmens. Reikia paminėti, kad nulinė atitiktis randama tiek vertimo tekstuose, kai tiriamas originalo kalbos žodis neišverstas, t. y. praleistas vertime, tiek originalo tekstuose, kuriuose tiriamasis žodis neturi semantinio atitikmens, t. y. įterpiamas į vertimą. Taigi galima kalbėti apie dvi nulinės atitikties atmainas – praleidimą (angl. *omission*) ir įterpimą (angl. *insertion*). Keletas pavyzdžių iš $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstyno pateikiama 5 lentelėje.

5 lentelė. Nulinė atitiktis: praleidimas (Ø) vertime

Originalo tekstas	Vertimas (Ø)
<i>Sophie, we both may be in danger.</i>	<i>Sofi, mums abiem gresia pavojus.</i>
<i>Maybe their stepfather has thrown them out, maybe someone died on them and they couldn't cope...</i>	<i>Vienus iš namų išmetė patėvis, kitų šeimos nariai mirė, ir jie nepajėgė tos nelaimės įveikti...</i>
<i>Tai, galbūt, buvo gražus rudens pavakarys.</i>	<i>It was a beautiful autumn evening.</i>

Kaip matyti iš 5 lentelės pavyzdžių, nei angliškas pagalbinis veiksmažodis *may* ‘galėti’, nei adverbialas *maybe* ‘galbūt’, nei lietuviškas *galbūt* neturi semantinio atitikmens vertime. Verstuose sakiniuose modalinis turinys dingsta ir tokie sakiniai tampa nežymėti modalumo atžvilgiu. Jais konstatuojamas faktas. 6 lentelėje pateikti įterpimo atvejų pavyzdžiai: originalo kalbos sakiniai nežymėti modalumo atžvilgiu, tačiau vertime įterpiamos modalumo raiškos priemonės.

6 lentelė. Nulinė atitiktis: įterpimas vertime

Originalo tekstas (Ø)	Vertimas
<i>OK, so I got the number wrong</i>	<i>– Na gerai, gal aš supainiojau skaičių.</i>
<i>Current speculation places the documents somewhere in the United Kingdom.</i>	<i>Dabar manoma, jog dokumentai galbūt paslėpti kur nors Jungtinėje Karalystėje.</i>
<i>Man net toptelėjo, kad ta mergaitė – kurčia ar nemokanti mano kalbos.</i>	<i>It even occurred to me that this girl might be deaf, or spoke a different language.</i>

Kompensuojamoji atitiktis yra tokie atvejai, kai reikšmės požiūriu didesnė ar mažesnė originalo kalbos vieneto reikšmės dalis verčiant kompensuojama įvairiomis kitomis priemonėmis, dažnai priklausančiomis skirtingoms kalbos dalims ir kategorijoms tose kalbose (Altenberg ir Granger 2002, 23; Usonienė 2006a, 101; Johansson 2007, 23). Kaip pažymi Aijmer ir Altenbergas (2002), kalbiniai elementai formaliai gali skirtis, tačiau jų funkcijos gali būti labai panašios. Šis faktas vertime dažnai išryškėja kaip sisteminis perkėlimas (angl.

system shifts). Jų tyrimas parodė, kad, pavyzdžiui, angliškas prieveiksmis *however* ‘vis dėlto’ verčiamas švedišku jungtuku *men* ‘kad’, o vienos kalbos nežymimasis asmeninis įvardis (pavyzdžiui, vokiečių ir skandinavų *man*, prancūzų *on* ir anglų *one*) į kitą kalbą verčiamas pasyvine ar neasmenine konstrukcija (Aijmer, Altenberg 2002, 21). Kompensuojamosios atitikties pavyzdžiai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Kompensuojamoji atitiktis

Originalo tekstas	Vertimas
<i>She might be screaming with pain at this moment.</i>	<i>Gal kaip tik šį momentą šaukia iš skausmo.</i>
<i>Turbūt, mūsų policininkas jam pasakė, kad aš esu Ina Lipman.</i>	<i>Our policeman must have told him that I was Ina Lipman</i>

Čia anglų kalbos modalinis veiksmažodis *might* ‘galėti’ į lietuvių kalbą išverstas adverbialu *gal*, o lietuvių kalbos *turbūt* atitikmuo angliškame sakinyje yra modalinis veiksmažodis *must* ‘turėti’.

Tiesioginė atitiktis yra tokie atvejai, kai originalo kalbos vienetas formos ir turinio atžvilgiu verčiamas tokiomis pat vertimo kalboje egzistuojančiomis priemonėmis (išlaikoma ta pati kalbos dalis). Tokie atvejai iliustruoti 8 lentelėje.

8 lentelė. Tiesioginė atitiktis

Originalo tekstas	Vertimas
<i>Galbūt aš jau pradėdu senti.</i>	<i>Perhaps I am getting old.</i>
<i>Gal jis ir skaito tenai krūmuose bibliją, – kas jį pagaliau gali žinoti?</i>	<i>Maybe he does read the Bible in the bushes. Who can know these things for sure?</i>

Taigi galimybė naudoti tiek lygiagrečiojo, tiek palyginamojo tekstyno privalumus leido užfiksuoti originalo ir vertimo atitikmenų funkcinį ir formalųjį santykį bei nustatyti jų paraleles.

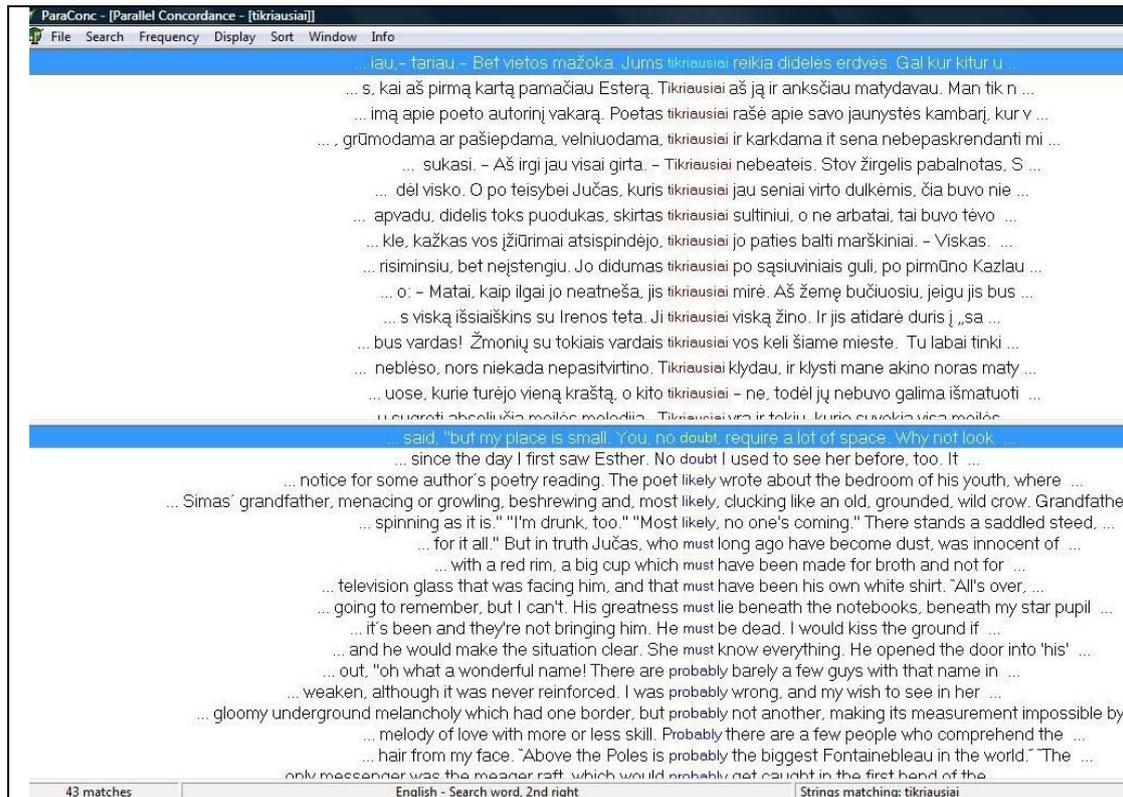
3.2.3. Atitikmenų paieška *ParaCorp*_{A→LT→A} tekstyne

Sudarytas *ParaCorp*_{A→LT→A} tekstynas nėra nei lemuotas, nei anotuotas, todėl paieška jame buvo pusiau automatinė. Paieškai atlikti buvo naudotas programinis *ParaConc* (Barlow 1995) įrankis. Šis įrankis leidžia atlikti tokius veiksmus:

- įvairiakryptę žodžio arba frazės paiešką tekstyne;
- pateikti *konkordansus*, kurie gali būti rūšiuojami pagal dažnumą arba pagal abėcėlę. Konkordansas – tai „sąrašas eilučių, kuriose rastas tiriamas žodis ar žodžių junginys“ (Utka 2000, 276);
- naudoti funkciją *Hot Words*, kuri, ieškant konkretaus žodžio vertimo atitikmenų, pateikia atitikmenis vertimo tekstuose pagal pavartojimo dažnumą.

1 paveikslėlyje pateikiamas žodžio *tikriausiai* paieškos naudojant *ParaConc* programinį įrankį langas.

1 paveikslėlis. Žodžio *tikriausiai* konkordansas *ParaCorp*_{LT→A} potekstyntyje

Reikia pridurti, kad šis paieškos etapas pirminis ir *ParaConc* įrankis naudingiausias kiekybinei modalumo raiškos priemonių analizei. Be abejonės, pats pirmasis žingsnis jau kiekybinės analizės etapu buvo iš tyrimo eliminuoti tokius sakinius, kuriuos *ParaConc* programa atrinko pagal paieškos žodžio formą, tačiau jie neatitinka tyrimo objekto, pavyzdžiui, toliau pateiktuose sakiniuose žodžiai *May* ‘gegužė’ ir *might* ‘galia’ yra daiktavardžiai:

(28) *May Day is a perfect example, the celebration of spring... the earth coming back to life to produce her bounty.*

Pavyzdžiui, **Gegužės šventė** – pavasario pagarbinimas; tada atgimsta žemė, pasirengusi mus apdovanoti savo gėrybėmis.

(29) *...he yelled, struggling with all his might...*

...jis rėkė, iš visų jėgų stengdamasis ištraukti ranką...

Nors *ParaConc* programa pasiūlo dažniausius vertimo atitikmenis, retesni atitikmenys lieka neidentifikuoti. Savaiame aišku, kad programa negali atlikti kokybinės analizės. Todėl kokybinei analizei atlikti buvo daromi tokie žingsniai: 1) episteminio modalumo raiškos priemonių konkordansai buvo išsaugoti .txt formato failuose; 2) .txt formato failai buvo įkelti į „Excel“ skaičiuoklės failus; 3) tolesnė duomenų, įkeltų į skaičiuoklės „Excel“ failus, analizė vykdyta rankomis. Plačiau apie duomenų atrankos kriterijus tiriant episteminį galimumą ir būtinumą lietuvių ir anglų kalbose žr. 4.2 ir 5.2 skyrelius.

3.2.4. Statistinė duomenų analizė

Gauti duomenys buvo apdoroti statistiškai. Darbe naudojamas lingvistinės statistikos metodas, leidžiantis įvertinti rastas episteminio modalumo raiškos priemones kiekybės atžvilgiu, nustatyti, ar tarp jų egzistuojantys dažnio skirtumai yra statistiškai reikšmingi, ir paaiškinti episteminio modalumo vartosenos tarpkalbines tendencijas.

Normalizuotas dažnis (angl. *normalized frequency*)

$ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ ir $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ potekstyniai skiriasi žodžių skaičiumi, todėl lentelėse ir diagramose pateikiamas normalizuotas tiriamų kalbinių elementų dažnis, nes tik taip galima užtikrinti, kad lyginimas yra įmanomas (Meyer 2002, 126). Biber *et al.* (1998, 263–264) pateikia formulę normalizuotam dažniui apskaičiuoti: tiriamo kalbinio vieneto pasikartojimų skaičius tekstyne padalijamas iš to tekstyno žodžių skaičiaus ir padauginamas iš 1000 ($f/1000$), taip gaunamas tiriamo kalbinio vieneto normalizuotas pasikartojimo dažnis tūkstančiui žodžių. Pavyzdžiui, *tikriausiai* $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ potekstinyje pasikartoja 43 kartus, taigi normalizuotas jo dažnis skaičiuojamas taip:

$$(43/296\,759) \times 1000 = 0,14$$

Gautas skaičius 0,14 ir yra adverbialo *tikriausiai* normalizuotas dažnis.

Logaritminės tikimybės (G^2) testas (angl. *loglikelihood test*)

Norint įsitikinti, kad gautų skaičių reikšmių skirtumai (ar panašumai) yra statistiškai patikimi ir reikšmingi, būtina atlikti logaritminės tikimybės testą³⁸. Pasak Dunning (1993, 62–63), šį testą galima taikyti net nedideliems duomenų kiekiams palyginti. Kuo didesnė gaunama G^2 vertė, tuo statistiškai reikšmingesnis skirtumas tarp dviejų lyginamų parametrų (plačiau apie tai žr. Oakes 1998, Meyer 2002, Rayson *et al.* 2004). Kitaip tariant, logaritminės tikimybės testas leidžia nustatyti, ar tikimybė, jog skirtumai tarp lyginamų vienetų yra atsitiktiniai, yra didelė, ar maža. Jis rodo, ar lyginamojo požymio pirmajame iš dviejų lyginamų tekstynų yra daugiau, ar mažiau. Minuso (–) ženklas prieš kriterijaus statistiką, pavyzdžiui, $LL = -179$, rodo, jog pirmajame tekstyne tiriamas požymis yra *retesnis* (angl. *underuse*), o pliuso (+) ženklas reiškia, kad jis *dažnesnis* (angl. *overuse*). Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad gautų rezultatų skirtumai ar panašumai yra statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$, o kritinė vertė / vertinimo slenkstis yra lygi 3,84. Skaičiuojant LL

³⁸ Darbe naudota logaritminės tikimybės skaičiuoklė prieinama internetu: <http://ucrel.lancs.ac.uk/llwizard.html>.

statistinius kriterijus imti tiriamų kalbinių vienetų absoliutūs dažniai ir tekstynų dydžiai, kurie buvo įvedami į specialią logaritminės tikimybės skaičiuoklę, prieinamą internetu. Tyrimui svarbu nustatyti modalinių raiškos priemonių dažnius, nes dažnis – svarbus faktorius reikšmės specifikai nustatyti (Simon-Vandenberg ir Aijmer 2007; Leech 2003).

Tarpusavio atitikimo dažnis (angl. *mutual correspondence*)

Naudojant duomenis, gautus iš dvikrypčio lygiagrečiojo tekstyno, galima apskaičiuoti kalbinių elementų tarpusavio atitikimo dažnį. Pastarasis apibrėžiamas kaip „dažnis, kuriuo tam tikros kalbinės išraiškos formos (gramatinės, semantinės ir leksinės) išverčiamos vienos kitomis“³⁹ (Altenberg 1999, 254). Elementų tarpusavio atitikimo dažnis – patikimas įrankis ne tik paskirų formų, bet ir semantinių kategorijų tarpkalbinėms sąsajoms nustatyti (Altenberg 1999, 266). Pavyzdžiui, *perhaps* ‘gal’ *ParaCorp*_{A→LT} potekstinyje pasikartoja 131 kartus, iš jų į lietuvių kalbą jis buvo verčiamas adverbialu *gal* 72 pavyzdžiuose. Lietuvių kalbos *gal* *ParaCorp*_{LT→A} potekstinyje pasikartojo 452 kartus, o į anglų kalbą jis buvo verčiamas kaip *perhaps* ‘gal’ 121 atveju. Taigi šių dviejų adverbialų atitikimo dažnis skaičiuojamas taip:

	LT>A	A>LT	Tarp. atitikimo dažnis
			(55 + 27) x
<i>gal</i> vs. <i>perhaps</i>	$\frac{72 \times 100}{131} = 55 \%$	$\frac{121 \times 100}{452} = 27 \%$	$\frac{100}{131 + 94} = 36 \%$

Adverbialų *gal* ir *perhaps* atitikimo dažnis yra 36 %.

³⁹ Originalus tekstas: „<...> the frequency with which different (grammatical semantic and lexical) expressions are translated into each other“ (Altenberg 1999, 254).

4. Episteminis galimumas anglų ir lietuvių kalbose

Šio skyriaus įvade aptariama galimumo, kaip vieno iš dviejų kertinių modalumo polių, aprėptis ir raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose. Duomenų atrankos kriterijai plačiai aptariami 4.2 skyrelyje. Tyrimo rezultatai pateikti 4.3.1 skyrelyje.

4.1. Įvadinės pastabos

Lingvistinėje literatūroje skirtingai traktuojama episteminio galimumo aprėptis ir raiškos priemonės. Kai kurie kalbininkai episteminį galimumą supranta labai plačiai. Pavyzdžiui, Hermerėnas bet kokią galimumo raišką anglų kalboje laiko epistemine (Hermerén 1978, 92–94). Jis skiria du galimumo potipius: POSS1 ir POSS2, kurie atitinka vėliau Leecho (1987) aprašytus faktinį (angl. *factual possibility*) ir teorinį (angl. *theoretical possibility*) galimumą. Anot Hermerėno, pirmuoju atveju (POSS1) autorius išreiškia įsitikinimą išsakomos situacijos tikrumu, o antruoju atveju (POSS2) tiesiog pažymi, kad kalbamai situacijai atsirasti yra teorinė galimybė, nes egzistuoja visos tam būtinos sąlygos (*ibid.*, 110–111). Šiuos du galimumo potipius Hermerėnas iliustruoja tokiais pavyzdžiais:

(30) *Sonia may cut the lawn.* (POSS1)

‘Sonja galbūt pjauna pievelę.’

(31) *Sonia can cut the lawn.* (POSS2)

‘Sonja gali pjauti pievelę.’

(*ibid.*, 110–111)

Pirmame pavyzdyje faktinis galimumas rodo, kad kalbėtojas vertina kalbamos situacijos tikimybę, o (31) sakinyje reiškiamas teorinis galimumas, nesusijęs su jokia konkrečia situacija ar įvykiu. Abiem atvejais Hermerėnas galimumą supranta kaip episteminį, tačiau jis teigia, kad skiriasi jų raiška: faktinis galimumas gali būti reiškiamas veiksmažodžiais *can*, *may* ir *might*

‘galėti’, o teorinis galimumas – *can, could* ‘galėti’ ir *may* ‘galėti’ (Hermerén 1978, 110–112).

Panašiai galimumo laukas dalijamas Leecho (1987), tačiau jis dar skiria savotišką galimumo gradaciją: faktinis galimumas anglų kalboje dažniausiai reiškiamas modaliniu veiksmažodžiu *may* ‘galėti’ ir yra „stipresnis“ nei teorinis galimumas, kuris paprastai reiškiamas veiksmažodžiu *can* ‘galėti’ (Leech 1987, 81–82). Svarbu paminėti, kad Leechas (1987) nekalba apie šių dviejų galimumo tipų epistemiškumo statusą, tačiau vėlesniame šios knygos leidime (2004, 84) jis aiškiai konstatuoja, kad tik faktinis galimumas gali būti episteminis ir gali būti reiškiamas tik modaliniu veiksmažodžiu *may* ‘galėti’, o teorinis galimumas yra neepisteminis ir gali būti reiškiamas tiek modaliniu veiksmažodžiu *may* ‘galėti’, tiek *can* ‘galėti’. Wårnsby (2006), sekdamas Hermeréno (1978) ir Leecho (1987) darbais, taip pat laikosi plačios galimumo interpretacijos, t. y. tiek teorinis, tiek faktinis galimumas jai yra episteminis. Nors autorė pripažįsta, kad teorinio galimumo reikšmę kartais sunku atskirti nuo gebėjimą reiškiančių, t. y. neepisteminių, sakinių, tokius sakinius kaip (31) ji vis dėlto interpretuoja kaip koduojančius silpną galimumą (angl. *weak possibility*) (Wårnsby 2006, 18). Šiame darbe laikomasi tradicinės modalumo sampratos ir teorinis galimumas nelaikomas episteminiu.⁴⁰

Apskritai anglų kalboje galimumas kaip modalinė kategorija gali būti reiškiamas pagrindiniais modaliniais veiksmažodžiais *can, may, might* ir *could* ‘galėti’. Biberis *et al.* (1999), pirmosios išsamios tekstynų medžiagos pagrindu parengtos anglų kalbos gramatikos autoriai, aptardami modalinių veiksmažodžių skyrių episteminio ar neepisteminio modalumo sąvokų neakcentuoja. Jie tik pamini episteminės ir deontinės reikšmes, o veiksmažodžių skirtis pateikia pagal jų reiškiamas modales reikšmes, tačiau tos reikšmės daugiau ar mažiau atitinka šiame darbe kaip pagrindą imtą galimumo ir būtinumo modelį. Taigi Biberio *et al.* (1999, 485) skiriamos leidimo / galimybės / gebėjimo modalinės reikšmės artimos galimumo reikšmėms ir čia minimi šie modaliniai veiksmažodžiai: *can, could, may, might*

⁴⁰ Daugiau apie anglų kalbos modalinį veiksmažodį *can* ‘galėti’ žr. 4.2.4 skyrelį.

‘galėti’. Nėra jokios abejonės, kad episteminis modalumas gali būti reiškiamas ir adverbialiais *maybe, perhaps, possibly, conceivably* ‘gal(būt)’, modaliniais būdvardžiais, pavyzdžiui, *possible* ‘galimas’, *likely* ‘tikėtinas’, ar daiktavardžiais *possibility* ‘galimumas / galimybė’, *likelihood* ‘tikimybė’ ir t. t.⁴¹, pavyzdžiui:

(32) *There **might** be all sorts of reasons why Molly wanted to know what my girlfriend's name was.*

***Gali būti** daugybė priežasčių, kodėl Molė nori žinoti, kuo vardu buvo mano mergina.*

(33) ***Maybe** her batteries are dead.*

***Galbūt** „nusėdo“ telefono baterija.*

(34) *It was perfectly **possible** that the patrols would catch him on the way out...*

***Gali būti**, kad išeinantį jį nutvers patrulius.*

(35) *...there is a **possibility** that I may well wish to have another go at reading a novel some time.*

*...vis dar išlieka **galimybė**, kad kada nors naująjį tūkstantmetį aš ją vėl atsiversiu.*

Akivaizdu, kad episteminis modalumas gali būti reiškiamas ir mentaliniais veiksmažodžiais (angl. *mental state predicates*) *believe, think* ‘galvoti / manyti’, tikimybės veiksmažodžiais (angl. *verbs of probability*) *seem, appear, look* ‘atrodyti’, tačiau, kaip teigia van der Auwera *et al.* (2005b, 201), bent jau anglų kalboje, regis, nėra tokio mentalinio veiksmažodžio, kuris reikštų nedidelį įsitikinimo laipsnį, panašiai kaip (32)–(35) sakiniuose: „Tokių veiksmažodžių kaip *think* arba *believe* reiškiamą tikimybę jau per didelė.“⁴² Be to, dėl tyrimo tikslų į episteminio galimumo konceptualiosios dimensijos raiškos specifiką pažvelgti per dviejų potencialiai kalbos struktūroje egzistuojančių ir pragmatiškai panašių strategijų (veiksmažodžių ir adverbialų)

⁴¹ Išsamų modalinių raiškos priemonių sąrašą galima rasti Perkins (1983, 66–88).

⁴² Originalus tekstas: „Thus a use of a verb such as *think* or *believe* is already too strong“ (van der Auwera *et al.* 2005b, 201).

prizmę darbe kitos įmanomos episteminio galimumo priemonės netirtos. Remdamasis savo intuicija, Palmeris (1986, 64) rašo, kad „teoriškai skirtumas tarp *may* ir *perhaps, possibly, etc.* galėtų egzistuoti, tačiau praktiškai juos sunku atskirti“⁴³. Panašiai leidžia teigti ir Nuytso (2001) tyrimas, kuris parodė, kad anglų, vokiečių ir olandų kalbose nėra ypač didelio semantinio ar pragmatinio skirtumo tarp modalinių veiksmažodžių ir adverbialų pasirinkties.

Daugumoje kalbų adverbialai paprastai vartojami tik episteminiam modalumui reikšti. Lietuvių kalboje, kaip teigia Holvoetas ir Judžentis (2004), „episteminis modalumas dažniausiai reiškiamas įvairiais modaliniais žodžiais (dalelytėmis), kiek rečiau – modaliniais veiksmažodžiais (*galėti, turėti*)“ (Holvoet ir Judžentis 2004, 82). Labai retai adverbialai gali užimti veiksmažodžių vietą deontinėje ir dinaminėje erdvėje. Holvoetas (2009) mini tik vieną „gerai žinomą pavyzdį slovėnų kalboje – modalinę dalelytę *lahko* ‘lengvai’, kuri apima visus galimumo tipus, įskaitant ir deontinį bei dinaminį“⁴⁴ (Holvoet 2009, 204). Lietuvių kalboje tokių adverbialų nėra. Kol kas lietuvių kalbotyroje nėra išsamių studijų, aprašančių adverbialų *gal, galbūt* gramatikalizacijos ir leksikalizacijos kelius lietuvių kalboje. Taip pat skirtingi autoriai skirtingai aiškina *gal* ryšius su veiksmažodžiu *galėti*: angliškoje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ adverbialas *gal* kildinamas iš 2-ojo asmens *gali* formos (Ambrazas 1997, 397), o Wiemeris (2007, 195) teigia, kad *gal* yra sutrumpinta 3-iojo asmens *gali* forma. Brinton ir Traugott (2005) kalba apie lenkų kalbos *może* ir lietuvių kalbos *gal* leksikalizaciją iš konstrukcijos *możet byt* ‘gali būti’ ir atitinkamai *galbūt* (Brinton ir Traugott 2005, 81).

Pagrindinis episteminio modalumo veiksmažodis neabejotinai yra *galėti* (Holvoet 2007, 2009). Balkevičius (1998, 84) rašo, kad „veiksmažodžių galimybės būdingesni modaliniai veiksmažodžiai yra tokie: *gali, moka, [su]geba, įpranta...*“, tačiau tik *galėti* gali funkcionuoti episteminio modalumo erdvėje. Grumadienės ir Žilinskienės (1997) „Dažninis dabartinės lietuvių kalbos

⁴³ Originalus tekstas: „<...> there may, in theory, be a difference between MAY and *perhaps, possibly, etc.*, but in practice it is difficult to distinguish them“ (Palmer 1986, 64).

⁴⁴ Originalus tekstas: „<...> a well known example in Slovenian with its modal particle *lahko* ‘easily’ covering all types of possibility, also deontic and dynamic“ (Holvoet 2009, 204).

žodynas“ rodo, kad *galėti* yra labai dažnas: jis yra tryliktas žodis ir antras pats dažniausias veiksmažodis lemuotame 1,2 mln. žodžių rašytinės lietuvių kalbos tekstyno pagrindu sudarytame sąrašė, o kiti neepisteminį modalumą žymintys veiksmažodžiai (*su)gebėti* ir *privalėti* nedažni.

Kaip ir anglų kalboje, lietuvių kalbos galimumo raiškos inventorius turi ir kitų raiškos priemonių – daiktavardžių, būdvardžių, – bet jos nėra šio darbo objektas. Lietuvių kalbos *galėti* neasmenuojamosios formos taip pat nebuvo įtrauktos į tyrimą. Bevardės giminės dalyvis *galima*⁴⁵ (Holvoet 2007, 45) gali reikšti tik dinaminį arba deontinį modalumą, kaip (36) ir (37) sakiniuose, todėl natūralu, kad į episteminio modalumo priemonių tyrimą taip pat nepateko:

(36) *Didvyriškai nuvijau jas šalin (patys žinote – nuo tokių minčių **galima kuoktelėti...***

(37) *Pavalgius **galima rūkyti**, esesininkai net cigaretėmis vaišina it kokius lauktus svečius.*

Taigi atsižvelgiant į žodynuose bei įvairiose gramatikose pateikiamą informaciją, galima teigti, kad egzistuoja šios episteminio galimumo raiškos paralelės anglų ir lietuvių kalbose, žr. 9 lentelę.

9 lentelė. Tiriamų episteminio galimumo raiškos anglų ir lietuvių kalboje atitikmenų paralelės

Raiškos strategijos	Anglų kalba	Lietuvių kalba
Modaliniai veiksmažodžiai	<i>might, may, could, can</i>	<i>galėti</i>
Adverbialai	<i>maybe, perhaps, possibly, conceivably</i>	<i>gal, galgi, galbūt, galimas daiktas / dalykas, rasi, bene, vargu, bemaž, kažin, lyg (ir), tartum, tarytum, tarsi, panašu, rodos, berods, regis, atrodo</i>

⁴⁵ LKŽe klasifikuoja *galima* kaip bevardės giminės būdvardį.

4.2. Duomenų atrankos kriterijai

Tiriant modalinio galimumo žymiklių sklaidą gretinamose kalbose, kalbiniai duomenys buvo atrinkti dviem etapais, todėl kalbinių duomenų rinkiniai nėra identiški. Pirmuoju etapu buvo atlikta **bendroji kiekybinė** modalinio galimumo tarpkalbinė analizė, neskiriant episteminio ir neepisteminio galimumo reikšmių ir siekiant patikrinti, kuri strategija – modalinių veiksmažodžių ar adverbialų – dominuoja. Šiuo etapu buvo išskirti visi anglų kalbos modalinių pagalbinių veiksmažodžių *can, could, may, might* ‘galėti / gebėti / mokėti’ irrieveiksmių *maybe, perhaps, possibly, conceivably* ‘gal / galbūt’ bei lietuvių kalbos modalinio veiksmažodžio *galėti* ir adverbialų *gal, galgi, galbūt, galimas daktas / dalykas, rasi, bene, vargu, bemaž, kažin, lyg (ir), tartum, tarytum, tarsi, panašu, rodos, berods, regis* ir *atrodo* vartosenos atvejai lygiagrečiajame tekстыne. Į tiriamų duomenų rinkinį įtrauktos visos sudarytame *ParaCorp_{A→LT→A}* tekстыne rastos teigiamosios ir neigiamosios anglišku ir lietuvišku veiksmažodžių formos. Taip pat įskaičiuoti visi lietuviškojo modalinio veiksmažodžio *galėti* vediniai su priešdėliais *te(be)-, ne(be)-*, pavyzdžiui:

(38) *Mus tegali išduoti nebent uodega.*

Į anglų kalbosrieveiksmių kiekybinę analizę įtraukti visi jų konkordansai, neatsižvelgiant į toliau aprašytus antrojo etapo analizės kriterijus. Į lietuvių kalbos modalinių žodžių kiekybinę analizę įtraukti visi *gal, galgi, galbūt, galimas daktas / dalykas, rasi, bene, vargu / bemaž / kažin* konkordansai⁴⁶, o *lyg / tartum / tarytum / tarsi* skaičiuoti tik modaliniai vartosenos atvejai (atmestos lyginamosios konstrukcijos).

Antruoju analizės etapu naudoti tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai metodai. Perėjus prie **kokybinės analizės** ir nustatant episteminės ir neepisteminės reikšmės tarpkalbines paraleles, pirmuoju analizės etapu atrinktų episteminio ir

⁴⁶ Be abejo, atmesti tokie sakiniai, kur *vargu* yra daiktavardžio naudininkas, o *rasi* funkcionuoja kaip veiksmažodis.

neepisteminio galimumo žymiklių konkordansai buvo filtruojami pagal 4.2.1–4.2.5 skyreliuose aprašytus kriterijus.

4.2.1. Pilnieji vs. eliptiniai sakiniai

Antrojo etapo analizė atlikta sakinio lygmeniu, todėl iš tyrimo eliminuoti tokie sakiniai, kuriuose propozicija kalbiškai nėra aiškiai išreikšta, pavyzdžiui:

(39) *I may.*

O man gal.

(40) *Perhaps the children –*

Gal vaikai...

4.2.2. Neigiamosios vs. teigiamosios modalinių veiksmažodžių formos

Modalumo ir neiginio sąveika plačiai aprašyta literatūroje (de Haan 1997; van der Auwera 2001; Cormack ir Smith 2002; Palmer 1995, 1979, 2003; Narrog 2009). Šiame darbe laikomasi nuomonės, kad modalumas ir neiginys yra dvi atskiros kategorijos, arba operatoriai (angl. *operators*), kurie kiekvienas atskirai keičia propoziciją (de Haan 1997, 11). Neiginys nežymi nefaktyvumo (angl. *a non-fact*) – jis žymi neigiamą faktą (Narrog 2009, 9). Nors kai kuriose kalbose neiginys ir *irrealis* žymėjimas derinami (plg. Palmer 2001, 173–176), šiame darbe neiginys nelaikomas modalumo dalimi. Skiriant epistemines ir neepistemines reikšmes į tyrimą įtrauktos tik teigiamosios tiriamų veiksmažodžių formos, nes kartais sunku nustatyti, ar neiginys neigia pagrindinį veiksmažodį, ar visą sakinio modalumą, o tai gali daryti įtaką sakinio interpretacijai, pavyzdžiui:

(41) *Jis negali būti kieme.*⁴⁷

Šis sakinytis gali būti interpretuotas epistemiškai ('Negali būti, kad jis kieme'), deontiškai ('Jam neleidžiama / negalima būti kieme') ar dinamiškai

⁴⁷ Pavyzdys sugalvotas autorės – A. Š.

(‘Dėl tam tikrų aplinkybių arba dėl inherentinių savybių / gebėjimų jis negali būti kieme’). Daugelis tarpkalbinių tyrimų parodė, kad daugiausia formos ir reikšmės neatitikimų modalumo ir neiginio sąveikos požiūriu atsiranda kalbant apie neepisteminį modalumą (Palmer 2003; Narrog 2009). Neiginio perkėlimas (angl. *misplacement*) tokiuose pavyzdžiuose kaip *You mustn't come* ‘Tau negalima ateiti’ ir *You needn't come* ‘Tau nereikia ateiti’ (Palmer 1995, 468) rodo sudėtingą šių dviejų propozicijų veikiančių operatorių sąlytį. Kadangi šiame darbe koncentruojamasi į episteminio modalumo interpretaciją, jame atsisakyta neigiamųjų formų analizės ir jų interpretacijos epistemiškumo / neepistemiškumo aspektu šią įdomią sritį paliekant tolesniems tyrimams.

Panaši dvilypės interpretacijos problema iškyla ir kai kuriuos sakinius su teigiamosiomis modalinių veiksmažodžių formomis priskiriant episteminiam ar neepisteminiam modalumui. Kaip jau minėta, negalima kalbėti apie griežtai atskirtus modalumo tipus. Pavyzdžiui, Coates (1983), Fachinetti (2003), aprašydamos anglišką modalinį veiksmažodį *may* ‘galėti’, kalba apie reikšmės susilieji mo atvejus (angl. *merger*), kai skaitytojas ar klausytojas gali sakinį suprasti kaip reiškiantį episteminį arba dinaminį galimumą, pavyzdžiui:

(42) *Or the pollen **may** be taken from the stamens of one rose and transferred to the stigma of another.*

‘Arba žiedadulkės gali būti paimtos nuo vienos rožės kuokelių ir perkeltos ant kitos rožės purkos.’

(Coates 1995, 152)

Coates (1995, 152) pateikia tokias šio sakinio parafrazes: *it is possible for the pollen to be taken...* = ‘Galima žiedadulkes paimti...’ ir *it is possible that the pollen will be taken...* = ‘Galimas daiktas, kad žiedadulkės bus paimtos...’

Keleto panašių sakinių būta ir *ParaCorp*_{A→LT→A} tekstyne, pvz.:

(43) *Žmogus gali pakliūti į nepatogią padėtį...*

Tokį sakinių ambivalentiškumą, kaip teigia Coates (1983, 14–15), dar labiau sustiprina nuoroda į ateitį, nes tada išnyksta riba tarp galimumo

(netikrumo) ir veiksmo potencialumo (Holvoet 2007, 22). Todėl, jei sakinius buvo galima interpretuoti kaip reiškiančius tiek episteminiį, tiek dinaminį galimumą, jie buvo priskirti neepisteminiam modalumui.

4.2.3. Subjekto specifikacija

Tiriant reikšmių sklaidą, dėmesys buvo kreipiamas į sakinio subjekto koreliaciją su episteminė ir neepisteminė sakinio interpretacija. Daugelis ankstesnių germanų kalbų tyrimų (Coates 1983; Heine 1995; Wårnsby 2004) parodė, kad sakiniai su 1-ojo ir 2-ojo asmens veiksniais beveik visada priskiriami neepisteminėi reikšmės erdvei, pavyzdžiui:

(44) *Might I ask how you came by this key?*

Gal galėčiau paklausti, koku būdu šis raktas pateko jums į rankas?

(45) *You can tell me now.*

Dabar gali man pasakyti.

Jei subjekto poziciją užima nespecificinis (beasmenis) (angl. *non-specific / generic / impersonal*) *you* 'tu', neepisteminė interpretacija dar dažnesnė, ypač reiškiant dinaminį galimumą:

(46) *...you know, you get all the ordinary ones like chocolate and peppermint and marmalade, but then you can get spinach and liver and tripe.*

Supranti, būna ir įprastų, šokoladinių, mėtinių ar marmeladinių, bet gali pasitaikyt špinatų, kepenų ir žarnokų skonio.

Kita vertus, sakiniai su 3-iojo asmens veiksniais dažnai būna žymėti epistemiškai, pavyzdžiui:

(47) *He didn't really feel like a hand over hand scramble, but nor did he like the possibility that he might be giving in to weakness, or to age.*

Iš tikrųjų jis neturėjo jokio noro pamažu prisilaikydamas rankom keberiotis aukštyn, bet lygiai taip pat jis nebuvo linkęs pasiduoti silpnumui ar amžiui.

Anglų kalba, neturėdama išplėtotos vardažodžių kaitymo sistemos, turi palyginti griežtą sugramatintą sakinio struktūrą – angliško sakinio subjekto pozicija visada turi būti užimta. Jei sakinyje nėra tikrojo subjekto, jo poziciją užima netikrasis, formalusis subjektas. Literatūroje dažnai pabrėžiama episteminio modalumo sąsaja su formaliuoju veiksniu *it / this* (angl. *impersonal / dummy it / this*) ir egzistenciniu *there* (angl. *existential there*) (Coates 1983; Heine 1995; Wårnsby 2004). Bybee *et al.* (1994) atkreipia dėmesį, kad jei sakinio veiksnio poziciją užima beasmenis formalusis *it*, tokie sakiniai kaip (48) visada būna epistemiški:

(48) *It may be some days before I can get hold of one.*

Gal truks keletą dienų, kol ją gausiu.

Tas pats pasakytina ir apie egzistencinius sakinius, kuriuose formaliąją veiksnio poziciją užima *there* (Wårnsby 2004):

(49) *There could be no doubt that Fluffy was still alive.*

Tačiau slinko dienos ir buvo visiškai akivaizdu, jog Pūkelis tebėra gyvas ir tupi už slaptųjų durų.

Skiriant veiksmažodžio *galėti* 2-ojo ir 3-iojo asmens formas (*gali*), kurios yra homografiškai ir tik šnekoje skiriami kirčiu, visas šios formos konkordansas buvo peržiūrėtas rankomis. Kai kuriuose sakiniuose subjekto poziciją užima NP, kaip (50) sakinyje, ar ją pakeičiantis įvardis, kaip (51) sakinyje, o tai palengvina minėtų formų skyrimą. Tačiau lietuvių kalboje sakinyje subjekto pozicija nebūtinai turi būti užimta, todėl, nors analizė buvo ribojama sakinio lygmeniu, šiuo atveju koreferenciniams ryšiams nustatyti buvo paimtas platesnis kontekstas, kaip (52) pavyzdyje:

(50) *Žmogus gali daug padaryti.*

(51) *Tu gali man įsakinėti ar ne, kaip nori.*

(52) *Žmogaus akis – puikus instrumentas. Gali pridaryti, gali atidaryti...*

Dar vienas parametras tiriant subjekto ir episteminio modalumo sąlytį – subjekto gyvumas ir valingumas (angl. *animacy*). Subjekto gyvumas svarbus, tačiau nėra lemiamas sakinio episteminei ar neepisteminei interpretacijai (Coates 1983, 14–15; Holvoet 2007, 21). Tokie sakiniai kaip (50) ir (51), kurių

subjektai yra valingi ir gyvi (žmogus, tu), priskirtini neepisteminės reikšmės erdvei, tačiau taip esti ne visada. Pavyzdžiui, (53) sakinyje, kurio subjektas išreikštas daiktavardine fraze „mano tėvas“, yra epistemiškas:

(53) *My father might be at home.*⁴⁸

Mano tėvas gali būti namie.

Čia išreiškiama autoriaus abejonė, spėjimas, kad tėvas galbūt yra namie. Šiuo atveju svarbu tai, kad modalinis veiksmažodis jungiasi su statyvu. Be abejo, skiriant epistemines ir neepistemines reikšmes reikia kalbėti ne tik apie subjekto specifikaciją, bet ir apie įvairių parametru konvergenciją. Vienas jų – komplementų statyvumas ir nestatyvumas.

4.2.4. Komplementų statyvumas ir nestatyvumas

Modalinių veiksmažodžių reikšmė modalumo tipo atžvilgiu gali tiesiogiai priklausyti nuo pagrindinio veiksmažodžio, su kuriuo jie jungiasi, semantikos. Gerai žinomas faktas, kad prototipiniai episteminio modalumo pavyzdžiai paprastai būna statyvinės konstrukcijos (Coates 1983; Fachinetti 2003; Heine 1995; Wärensby 2004). Šiame darbe tiriama statyvų ir statyvinės konstrukcijos *būti–P* (angl. *be–P*) įtaka sakinio episteminėi ar neepisteminėi interpretacijai. Pavyzdžiui, (54) sakinyje lietuvių kalbos statyvinė konstrukcija *galėjo būti + P* determinuoja sakinio reikšmę modalumo tipo atžvilgiu, suteikdama jai episteminę vertę:

(54) *Tą akimirką galėjo būti lygiosios – amžinas šachas.*

Reikia paminėti, kad ne visi *būti–P* tipo komplementai yra statyvai ir ne visi šio komplementacijos tipo sakiniai įgauna episteminę reikšmę. Plačiau apie testų sistemą, naudojamą veiksmažodžiams skirstyti į statyvus ir nestatyvus, žr. Usonienė (1988). Lietuvių kalboje, kaip ir anglų kalboje, *būti–P* junginiai (ypač *būti–AP* konstrukcijos) gali žymėti deontines ar dinamines situacijas. Toliau pateikti pavyzdžiai, kuriuose priešinami būdo savybę

⁴⁸ Pavyzdžiai sugalvoti autorės – A. Š.

reiškiantis junginys *būti mandagiam* ir statišką būseną reiškiantis *būti užmigusiam*:

(55) *Jis gali būti jau užmigęs.*

(56) *Jis gali būti mandagus.*

(Usonienė 1988, 115)

Pirmuoju šios opozicijos pavyzdžiu reiškiamą abejonę, o antruoju – subjekto inherentinę savybę (gebėjimas būti mandagiam), t. y. žymimas dinaminis galimumas.

Tai dar kartą parodo, kad modalinių reikšmių diferenciacijai įtakos turi keletas veiksnių. Pavyzdžiui, literatūroje apie modalumą angliškojo modalinio pagalbinio veiksmažodžio *can* ‘galėti’ episteminis statusas plačiai diskutuotas. Paprastai sutariama, kad šis veiksmažodis epistemiškai vartojamas tik neaserciniuose kontekstuose, t. y. dažniausiai retoriniuose klausimuose (Coates 1995; Hoye 1997), kaip (50) pavyzdyje:

(57) *Can it be true?*

= *Is it possible that this is true?[that she loves me?]*

‘Ar tai gali būti tiesa, [kad ji mane myli]?’

(Coates 1995, 63)

Tokiais atvejais galima kalbėti apie ryškią sąsają tarp retorinio *can* ‘galėti’ ir jo neigiamosios episteminės formos *can't* ‘negalėti’. Tokių sakinių kaip (57) parafrazė galėtų būti: ‘Negali būti, kad tai tiesa (tai turi būti netiesa)’⁴⁹ (Coates 1995, 63). Tačiau modalumo tyrinėtojai nesutaria, ar *can* ‘galėti’ gali įgyti episteminę reikšmę aserciniuose kontekstuose. Pavyzdžiui, Coates (1983) ir Gresset (2003) kategoriškai neigia *can* ‘galėti’ epistemiškumą. Kiti tyrėjai linkę pripažinti episteminę *can* ‘galėti’ reikšmę (Perkins 1983; Wårnsby 2006). Perkins (1983) teigia, kad tokiuose sakiniuose kaip (58) *can* ‘galėti’ vartojamas epistemiškai:

(58) *Cigarettes can seriously damage your health.*

‘Cigaretės gali stipriai pakenkti sveikatai.’

Perkins (1983, 35)

⁴⁹ Originalus tekstas: „<...> *it can't be true (it must be false)*“ (Coates 1995, 63).

Tokie sakiniai kaip minėtas pavyzdys šiame tyrime bus laikomi neepisteminiais. Čia reikėtų paminėti, kad ir Perkins (1983) svarsto, kad tokių sakinių interpretacija nevienalytė ir priklauso nuo to, ar vertinimo pagrindas bus „empirinės aplinkybės kaip empirinės aplinkybės ar kaip įrodymai, pagal kuriuos galima spręsti apie propozicijos teisingumo sąlygas“⁵⁰ (Perkins 1983, 35). Kita vertus, ir akcentuojant pagrindinę *can* ‘galėti’ vartoseną neepisteminėje plotmėje, nebus atsisakoma nuomonės, kad šis veiksmažodis gali turėti epistemine reikšmę, ypač jei keli episteminėi ir neepisteminėi diferencijacijai svarbūs veiksniai sąveikauja sakinyje – 3-iojo asmens subjektas, formalusis veiksnys *it*, egzistencinis veiksnys *there*, pagalbinio veiksmažodžio komplementu einantis statyvas ir t. t. Panaši nuomonė išreikšta ir Coates (1995, 63). Šiame darbe autorė teigia, kad modalinis veiksmažodis *can* ‘galėti’, ko gero, pradėjo įgyti epistemine charakteristiką ir galima kalbėti apie jo reikšmės plėtėjimą, pavyzdžiui:

(59) *We hope this coding system can be useful [to other linguists working in the field].*

‘Mes tikimės, kad ši kodavimo sistema **gali būti** naudinga [kitiems toje pačioje srityje dirbantiems lingvistams.]’

(Coates 1995, 63)

Šio pavyzdžio epistemine interpretacija, be abejo, susijusi ne tik su nevalingu 3-iojo asmens subjektu ar statyvinio komplementu, jame yra ir papildomų epistemiškumą lemiančių faktorių – pagrindiniame sakinio dėmenyje pavartotas predikatas *hope* ‘tikėtis’.

4.2.5. Adverbialų aprėpties specifikacija

Norint nustatyti, kokia episteminio modalumo raiškos strategija vyrauja lietuvių ir anglų kalbose, į tyrimą įtraukti tik tokie sakiniai su tiriamais

⁵⁰ Originalus tekstas: „The indeterminacy of such cases depends on what set of laws is thought to be most appropriate and whether one feels one is dealing with empirical circumstances as empirical circumstances, or else as evidence from which the truth status of a proposition may be inferred <...>“ (Perkins 1983, 35).

modaliniais adverbialais, kurių semantinė aprėptis apima visą sakinį (kaip (60) sakiny), nes tik taip autorius gali pasirinkti, kurią strategiją (modalinių veiksmažodžių ar adverbialų) naudoti, o iš tyrimo eliminuoti originalių tekstų sakiniai, kuriuose adverbialo semantinei aprėpčiai priklauso tik vienas sakinio konstituentas ar frazė.⁵¹

(60) **Perhaps** [they had heard it all before].

Ko gero, [jau anksčiau buvo tuos paistalus girdėję].

(61) *I thought that I could detect a touch of weariness, maybe [even despair], during the appeal for flower-arrangers, but maybe this is because flower-arranging is not her thing.*

*Man pasirodo, kad skaitant skelbimą apie tai, kad reikalingi padėjėjai tvarkyti gėlėms, jos balse girdėti nuovargis ir **turbūt** [net neviltis]; tačiau gal taip yra tik dėl to, kad gėlių tvarkymas jai nėra nerūpi.*

Lietuvių kalboje adverbialų pozicija sakinyje yra laisva. Jų semantinei aprėpčiai gali priklausyti tiek vienas sakinio konstituentas ar frazė, tiek visas sakiny. Į šį tyrimą įtraukti tik tokie adverbialų vartosenos atvejai, kai jie vartojami parentetiškai, t. y. kai jie nepriklauso sakinio sintaksei, o jų semantinė aprėptis – visiškai išreikšta propozicija, pavyzdžiui:

(62) **Galbūt** [aš jau pradėdu senti].

(63) [Gintė teisinsis] **gal**.

(64) **Gal** [visą laiką gudriai apsimetinėjo, slapčia Jiems kenkdamas].

Reikėtų paminėti, kad lietuvių kalboje *gal* gali funkcionuoti ir kaip klausiamoji dalelytė, ir kaip episteminį autoriaus požiūrį išreiškiantis adverbialas. Dažnai gana sunku nustatyti, ar formaliai sutampanti forma atlieka vieną, ar kitą funkciją. Toliau pateiktuose sakiniuose *gal* perteikia episteminę abejonę ir funkcionuoja kaip klausimą formuojanti dalelytė:

(65) **Gal** jau eisiu.

(66) **Gal** eisi?

⁵¹ Semantinė aprėptis žymima laužtiniais skliausteliais.

Supriešinus klausiamosios dalelytės *ar* ir modalinio adverbialo *gal* vartosenos atvejus, gaunama opozicija, kurioje *gal* yra žymėtasis narys, rodantis autoriaus abejonę ir pragmatiškai žymintis kalbančiojo dvejonę, mandagumą ir vengimą pateikti tiesioginį klausimą, pvz.:

(67) *Ar tu ateisi šiandien?* vs. *Gal tu ateisi šiandien?*⁵²

Panašiai funkcionuoja ir švedų kalbos dalelytės *ju* ir *väl* ‘turbūt / galbūt’. Kaip teigia Aijmer (1996), šios dalelytės, „įgijo tarpasmeninę arba mandagumo funkciją. Tad *väl* reiškia ne tik netikrumą ar silpną kalbančiojo išipareigojimą, bet ir yra naudojamos kaip mandagumo strategija netiesioginiuose prašymuose“⁵³ (Aijmer 1996, 402).

Pagrindinį *ar* ir *gal* vartosenos skirtumą lietuvių kalboje rodo fiksuota ir nefiksuota žodžių tvarka. *Gal*, kaip dauguma episteminių sakinio adverbialų, gali lengvai keisti poziciją sakinyje, o klausiamosios dalelytės *ar* pozicija sakinyje fiksuota: ji paprastai eina sakinio pradžioje, pvz.:

(68) **Tu ar ateisi šiandien?* vs. *Tu gal ateisi šiandien?*⁵⁴

(69) **Tu ateisi ar šiandien?* vs. *Tu ateisi gal šiandien?*

Be to, *gal* gali būti įterpiamas į *taip-ne* klausimą, prasidedantį klausiamąja dalelyte *ar*. Taip dar labiau sustiprinama ir pabrėžiama abejonės (netikrumo) reikšmė, jau ir taip išreiškiama pačiu klausimu (Boye 2006, 199), pavyzdžiui:

(70) *Ar gal iš mūsų paims kokius razbaininkėlius, kad mum būtų saugiau šiame pasaulyje?*

(71) *Ar gal ką girdėjai?*

Taigi *gal* nėra lygiavertis *ar* – kartu su klausiamąja funkcija išlaiko ir pabrėžto netikrumo ir abejonės reikšmę (Valeckienė 1998, 192); tokia jo vartoseną buvo laikoma epistemine, nors neneigiama ir komunikacinio akto sąlygota pragmatinė mandagumo funkcija.

⁵² Autorės sugalvoti pavyzdžiai (65), (66) ir (67) – A. Š.

⁵³ Originalus tekstas: „<...> they have developed interpersonal or polite functions. Thus, *väl* signals not only uncertainty or weak commitment but may serve as a politeness strategy in indirect requests.“ (Aijmer 1996, 402)

⁵⁴ (69) ir (70) pavyzdžiai sugalvoti autorės – A. Š.

Kaip jau minėta, lietuvių kalbos sakiniai, kaip ir anglų kalbos sakiniai, kuriuose episteminiai adverbialai modifikuoja frazes ar pavienius sakinio konstituentus, eliminuoti iš tyrimo. Pavyzdžiui, *gal* gana dažnai vartojamas ką nors išvardijant eilės seka (plg. Simon-Vandenberg ir Aijmer 2007, 283), kai viena po kitos eina kelios daiktavardinės frazės, pvz.:

(72) *Turėję pastogę, namus, tėvus, seseris, brolius, gal [žmoną], gal [vaikus]...*

Taip pat frazės aprėptį turintis *gal* (ir jo angliški atitikmenys *maybe* ir *perhaps* ‘gal(būt)’) gali atlikti tikslinimo funkciją, t. y. gali būti vartojamas kaip aproksimatorius (angl. *approximator*), modifikuojantis kiekį ir laipsnį (skaičius, įvairius matavimo vienetus) (Biber *et al.* 1999, 557–558), pvz.:

(73) *Ėjo netoli, gal [puskilometri] – iki beržais apaugusio kalniuko, užklampojo į jį ir atsisėdo ant kelmo.*

Tokia šių adverbialų vartosena į skaičiavimus neįtraukta.

Lietuviškųjų *tarsi, tartum, tarytum, lyg (ir)* pagrindinė vartosenos sfera – lyginamosios konstrukcijos (Ambrazas 2006, 435; Wiemer 2007, 182). Sakiniai, kuriuose *tarsi, tartum, tarytum, lyg (ir)* vartojami kaip lyginamieji jungtukai, prijungiantys šalutinį dėmenį, į analizę neįtraukti. Valeckienė (1998, 186) juos vadina kokybės arba būdo lyginamaisiais jungtukais, pavyzdžiui:

(74) *Vaitkus pajuto, tartum du žydri plonyčiai siūlai įsitempė ore...*

Į analizę neįtraukti ir tokie atvejai, kai minėti lyginamieji jungtukai jungia ne šalutinį dėmenį, bet frazę ar paskirą konstituentą, pvz.:

(75) *Martynas irzlus ir isteriškas tarsi terjeras.*

(76) *Jis bemat pasijuto šioje aveniu tarsi gimtojo miesto gatvėje.*

Į tyrimą įtraukti sakiniai, kuriuose *tarsi, tartum, tarytum, lyg (ir)* modifikuoja propoziciją ir jų pozicija sakinyje nėra fiksuota, pvz.:

(77) *Medžiagos jiem tartum nė nereikėjo.*

(78) *Žmonės lyg ir suvokia, jog pasaulis yra būtent toks...*

Iš skaičiavimų eliminuotos konstrukcijos su *atrodo, rodos, regis* tipo veiksmažodžiais, kai jos koduoja tiesioginį suvokimą (kaip (79) sakinyje) arba prisijungia *kad* komplemento sakinį (pavyzdžiui, (80) sakinsys). Taip pat

atmesti tie atvejai, kai jungtukas *kad* praleidžiamas ir minėti veiksmažodžiai funkcionuoja kaip propozicinį autoriaus požiūrį reiškiantys veiksmažodžiai (angl. *verbs of propositional attitude*), kaip (81) sakinyje:

(79) *Jo blakstienos šviesios, ir todėl jo akys visada **atrodo** nustebusios.*

(80) ***Atrodo**, kad jis tuoj ims ir pravirks.*

(81) ***Atrodo**, jis čia bus truputiuką persigyręs.*

Darbe prie episteminio galimumo žymiklių (adverbialų) priskirti tik parentetiškai vartojami episteminiai-evidenciniai *atrodo, rodos, rodės, berods, regis*, t. y. tokios konstrukcijos su *atrodo, rodos, regis* tipo veiksmažodžiais, kurios neturi dominuojančio vaidmens sakinyje, yra papildomos, pridėtinės, palyginti laisva ir jų pozicija sakinyje (Labutis 1994, 104–105; Akelaitis 2003, 4–5), pavyzdžiui:

(82) *Viskas paskendę neperveriamoje ir, **atrodo**, nesibaigiančioje tamsos bedugnėje.*

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad pritaikius kokybinės analizės kriterijus šiek tiek sumažėjo tiriamų pavyzdžių skaičius. Kitaip tariant, kiekybinės analizės metu buvo tiriama bendra analizuojamų formų distribucija, o kokybinės analizės metu skiriant epistemines ir neepistemines reikšmes imtos teigiamosios veiksmažodžių formos, eliminuoti eliptiniai sakiniai, adverbialai atrinkti pagal aprašytus kriterijus.

4.3. Episteminio modalumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Šiame skyrelyje pateikiama episteminio galimumo raiškos priemonių analizė. Operuojama dviem empirinių duomenų rinkiniais. Pirminėje kiekybinėje analizėje tirta bendra episteminį ir neepisteminį galimumą perteikiančių modalinių veiksmažodžių ir adverbialų distribucija anglų ir lietuvių kalbose, nes itin svarbu parodyti, kokią dalį užima episteminis galimumas visame modalumo kontekste. Toliau apsiribota vien episteminėmis reikšmėmis. Vertimo paradigmu analizė taip pat atlikta dviem žingsniais: pirmiausia patikrintas veiksmažodžių ir adverbialų strategijų vartosenos dažnis

originale ir vertimo kalboje, paskui pereita prie episteminių žymiklių vertimo atitikmenų aprašymo.

4.3.1. Kiekybinė modalinio galimumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Visų pirma kiekybinė analizė leido nustatyti modalinių veiksmažodžių ir modalinių adverbialų distribuciją originaliuose lietuviškuose (LT-orig) ir angliškuose (A-orig) tekstuose. 10 lentelė iliustruoja kiekybinę opoziciją tarp keturių pagrindinių anglišku modalinių veiksmažodžių (*can, could, may, might* ‘galėti’) irrieveiksmių (*perhaps, maybe, possibly, conceivably* ‘gal(būt)’). Apskaičiuotas normalizuotas dažnis rodo, kad anglų kalboje dominuoja modaliniai veiksmažodžiai (normalizuotas dažnis 6,1). Patys dažniausirieveiksmai yra *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’, o *possibly* ir *conceivably* ‘gal(būt)’ daug retesni. Bendras normalizuotas tiriamų anglų kalbosrieveiksmių dažnis 0,95. Bendroji anglų kalbos modalinių galimumo veiksmažodžių irrieveiksmių distribucija pateikta 10 lentelėje.

10 lentelė. Absolutus ir normalizuotas veiksmažodžių irrieveiksmių dažnis *ParaCorp_{A→LT}* potekstinyje (A-orig): modalinis galimumas

AUX	n	f/1000	ADV	n	f/1000
<i>can</i>	1020	2,1	<i>perhaps</i>	204	0,42
<i>could</i>	1463	3,0	<i>maybe</i>	180	0,37
<i>may</i>	112	0,2	<i>possibly</i>	76	0,16
<i>might</i>	399	0,8	<i>conceivably</i>	3	0,01
Iš viso	2994	6,14	Iš viso	463	0,95

Norint įsitikinti, kad iš sudaryto tekstyno gauti duomenys pakankamai tikslūs, buvo patikrintas pačių dažniausiųrieveiksmių *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ dažnis „Britų nacionalinio tekstyno“ (BNC) grožinės literatūros ir sakininės kalbos potekstyniuose. Tiek specialiai šiam tyrimui sudaryto tekstyno A-orig potekstinyje, tiek BNC grožinės literatūros dalyje dažnesnis

buvo *perhaps* ‘gal(būt)’, tačiau *maybe* ‘gal(būt)’ dažniau vartojamas sakytinėje kalboje nei grožinėje literatūroje, nors bendra tendencija, kad *perhaps* ‘gal(būt)’ yra dažnesnis už *maybe* ‘gal(būt)’, išlieka. Gauti statistiniai duomenys pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė. Adverbialų *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ normalizuotas dažnis *ParaCorp_{A→LT}* potekstinyje (A-orig) ir BNC

Tekstynai	<i>perhaps</i> (f/1000)	<i>maybe</i> (f/1000)
A-orig	0,42	0,37
BNC (grož. lit.)	0,57	0,24
BNC (sakyt. k.)	0,46	0,31

Iš keturių pagrindinių modalinių galimumą reiškiančių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių A-orig potekstinyje pats dažniausias *could* ‘galėti’ (3,01). Antrą vietą pagal dažnumą užima *can* ‘galėti’ (2,1). Panašiai skirtumą tarp šių dviejų modalinių veiksmažodžių iliustruoja Biber *et al.* (1999, 489), tyrę minėtų veiksmažodžių distribuciją ICE-GB tekстыne:

(83) ŠNEKAMOJI K. **GROŽ. LIT.** ŽINIASKLAIDA AKADEMINĖ K.

can>could can<could can<could can>could

Panašūs Fachinetti (2002) tyrimų rezultatai. Jos tyrimo duomenys parodė, kad šnekamojoje anglų kalboje dominuoja *can* ‘galėti’, tačiau grožinės literatūros kalboje *could* ‘galėti’ yra dažnesnis nei *can* (3,3 vs. 1,7).

Lietuvių kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas visų asmenuojamųjų (teigiamųjų ir neigiamųjų) veiksmažodžio *galėti* formų dažnis yra 4,56 (bendras teigiamųjų formų normalizuotas dažnis yra 2,85, o tai sudaro 63 proc. visos vartosenos, neigiamųjų formų – 1,71, arba 37 proc. visos vartosenos)⁵⁵.

⁵⁵ Į tyrimą neįtrauktos neasmenuojamosios *galėti* formos buvo gan nedažnos. Asmenuojamųjų formų normalizuotas dažnis yra 4,56 (iš viso 1349 vartosenos atvejai), o neasmenuojamųjų formų dažnis yra 1,23 (366 vartosenos atvejai), iš kurių bevardės giminės dalyvio *galima* vartosenos dažnis buvo 0,88, t. y. 260 atvejų iš visų 366 atvejų.

Pačios dažniausios 3-iojo asmens formos: *galėjo* normalizuotas dažnis 1,01, o *gali* yra antroje pagal dažnumą vietoje (0,98). Supriešinus 3-iojo asmens formas su kartu paimtomis 1-ojo ir 2-ojo asmens formomis, matyti, kad 3-iojo asmens formos sudaro 52 proc. visos vartosenos. Gauti rezultatai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė. Veiksmažodžio *galėti* distribucija *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

<i>galėti</i>	n	f/1000	%
1+2 asmuo	641	2,17	48
3 asmuo	708	2,39	52
Iš viso	1349	4,56	100

Į statistinę analizę įtraukus dar du neepisteminį galimumą reiškiančius veiksmažodžius – *(su)gebėti* ir *mokėti*⁵⁶, kurie gali būti angliškujų *can* ir *could* ‘galėti’ atitikmenys, kai pastarieji reiškia inherentinius ar išmokus subjekto gebėjimus, galutinė vertė būtų 5,23. Ji aukštesnė už LT-orig potekstinyje rastų modalinių adverbialų santykinio dažnio vertę 3,04.

⁵⁶ 13 lentelėje visų vienaskaitos ir daugiskaitos skirtingų laikų asmenuojamųjų *(su)gebėti* ir *mokėti* formų normalizuotas dažnis nepateiktas atskirai dėl praktinių priežasčių (būtų sunkiau skaityti lentelę). Be to, vėliau šie veiksmažodžiai netiriami, nes jie niekada nebūna epistemiški.

13 lentelė. Modalinių adverbialų ir veiksmažodžių *galėti*, *(su)gebėti* ir *mokėti* absoliutus ir normalizuotas dažnis *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

LT-ADV	n	f/1000	LT-V	n	f/1000
<i>gal(gi)</i>	524	1,77	<i>gal-iu/ime</i>	252	0,85
<i>galbūt</i>	49	0,17	<i>gal-i/ite</i>	137	0,47
<i>bene</i>	34	0,11	<i>gal-i</i>	290	0,98
<i>galimas daiktas/dalykas</i>	13	0,04	<i>gal-ėjau/ ėjome/ėdavau/ ėdavome</i>	115	0,39
<i>kažin</i>	12	0,04	<i>gal-ėjai/ ėjote/ėdavai/ ėdavote</i>	23	0,08
<i>vargu</i>	9	0,03	<i>gal-ėjo/ėdavo</i>	320	1,08
<i>rasi</i>	6	0,02	<i>gal-ėsiu/ ėsimė/ėčiau/ ėtumėme</i>	76	0,26
<i>bemaž</i>	5	0,02	<i>gal-ėsi/ ėsite/ėtum/ėtumėte</i>	38	0,13
<i>lyg(ir/tai), tarsi/tartum/ tarytum</i>	91	0,31	<i>gal-ės/ėtų</i>	98	0,33
<i>rodos/berods/ regis/atrodo</i>	160	0,54	<i>(su)gebėti ir mokėti (visos formos)</i>	204	0,69
Iš viso	903	3,04	Iš viso	1553	5,23

Kaip matyti iš 13 lentelės, pats dažniausias modalinis žodis LT-orig potekstinyje yra *gal*, jo vartoseną apima pusė visų modalinių adverbialų vartosenos. Patikrinus 13 lentelėje pateiktų modalinių adverbialų vartosenos dažnį „Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne“, gauti panašūs rezultatai. Sakytinėje kalboje užtikrintai dominuoja *gal* (3,06) ir *galbūt* (0,73). Visų likusių modalinių žodžių normalizuotas dažnis yra tik 0,19. Čia vertėtų paminėti, kad apskritai sakytinėje lietuvių kalboje modaliniai adverbialai dar dažnesni nei grožinės literatūros kalboje, nors pagrindiniai modalinio galimumo žymikliai išlieka tie patys. Sakytinėje kalboje daug mažesnė kitų adverbialų vartoseną,

ypač *lyg (ir / tai), tarsi / tartum / tarytum* (0,31 vs. 0,08), o grožinėje literatūroje vartojami įvairesni adverbialai, tokie kaip *rasi, bemaž, vargu*.

Normalizuoto dažnio verčių santykis tarp modalinių anglų kalbos veiksmažodžių irrieveiksmių A-orig potekstinyje ypač ryškus – 6:1 (AUX – 6,1 : ADV – 0,95). Atitinkamai normalizuoto dažnio verčių santykis tarp modalinių lietuvių kalbos veiksmažodžių ir adverbialų LT-orig potekstinyje yra 1,7:1 (V – 5,23 : ADV – 3,04). Jau pirminiai rezultatai rodo, kad adverbialai LT-orig potekstinyje vartojami beveik tris kartus dažniau nei anglų, jų apytikslis santykis – 3:1. Normalizuoto dažnio vertės pateikiamos 14 lentelėje.

14 lentelė. Modalinio galimumo raiška $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ (A-orig) ir $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ (LT-orig) potekstyniuose

	AUX	ADV
A-orig	6,1	0,95
LT-orig	5,23	3,04
LL	+27,05	-444,98

Atlikus logaritminės tikimybės testą, hipotezė, kad anglų kalboje modalinis galimumas dažniausiai koduojamas modaliniais veiksmažodžiais, o lietuvių kalboje modalinio galimumo raiška, palyginti su anglų, dažniau reiškiamą adverbialais, pasitvirtino. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas +27,05 (kai $p < 0,05$, o kritinė vertė lygi 3,84) rodo statistiškai reikšmingą dominuojančią modalinių veiksmažodžių vartoseną anglų kalboje palyginti su lietuvių kalba. Tačiau šiose dviejose kalbose statistiškai dar reikšmingesnis modalinių adverbialų strategijos dažnis. Logaritminės tikimybės testo rezultatas (-444,98) rodo ypač didelę dominuojančią adverbialų vartoseną lietuvių kalboje.

Priežastys, kodėl lietuvių kalboje, palyginti su anglų kalba, modalinis galimumas reiškiamas vartojant modalinius adverbialus, kiek rečiau – modalinius veiksmažodžius, gali būti keleriopos. Pirma, skiriasi kalbų

disponuojamas raiškos inventoriūs. Antra, dėl anglų kalbos specifikos įvairūs percepcijos aktai reiškiami vartojant modalinius veiksmažodžius *can / could* ‘galėti’. Taip modalinis galimumas perteikiamas kaip aktualizuotas ir pabrėžiamas aprašomos suvokimo (matymo, girdėjimo, pajautimo ir t. t.) situacijos realus vyksmas. Lietuvių kalboje tokioms situacijoms aprašyti vartojami pojūčių veiksmažodžiai. Taip visi *can / could see* ‘galėti matyti’, *can / could hear* ‘galėti girdėti’ vertimo atitikmenys verstinėje lietuvių kalboje yra tradiciniai pojūčių veiksmažodžiai *matyti, girdėti* ir t. t., pavyzdžiui:

- (84) *I can hear the diesel engines rumbling towards us even as we speak.*
Jau dabar, mums kalbantis, girdžiu artėjančių ratų bildesį.
- (85) *Her back was to the door, but Sophie could see she was crying .*
Ji stovėjo nugarą į duris, bet Sofi matė, kad ji verkia.

Kita vertus, lietuvių kalboje modalinis veiksmažodis *galėti* taip pat gali prisijungti pojūčių veiksmažodžiais reiškiamą infinityvinį komplementą, tačiau tokiu atveju modalinis galimumas perteikiamas tik kaip potencialus arba akcentuojamas teiginio, kurio nuoroda į praeitį, nefaktyvumas (angl. *non-fact past*), pvz.:

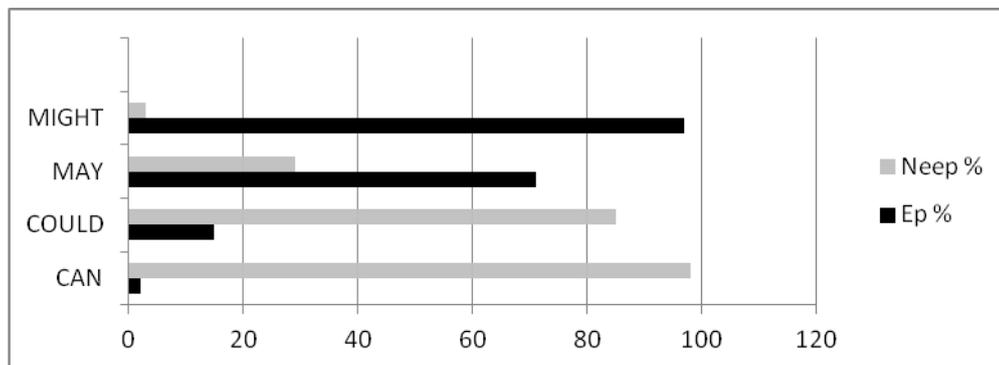
- (86) *Jis atsigulė, kaip jaunystėje, kad prieš užmigdamas ir pabusdamas galėtų matyti kalnų viršūnes.*
- (87) *Jie galėjo mus pamatyti.*

Tokio tipo junginiai originalios lietuvių kalbos potekstinyje itin reti. Jų normalizuotas dažnis – 0,02; o originalios anglų kalbos *ParaCorp_{A→LT}* potekstinyje *can / could see* ‘galėti matyti’, *can / could hear* ‘galėti girdėti’ ir *can / could feel* ‘galėti jausti’ kolokacijų normalizuotas dažnis – 0,5. Adverbialų gausa lietuvių kalboje gali būti Baltijos regiono kalbų (angl. *circum-Baltic languages*) požymis (plg. Aijmer 1996; Johansson 2001; Mortelmans 2009). Taip pat tai galima būtų aiškinti mažesniu lietuvių kalbos modalinių veiksmažodžių gramatikalizacijos laipsniu (Holvoet 2009; Jasionytė 2009; Usonienė ir Jasionytė 2010).

4.3.2. Kiekybinė ir kokybinė episteminio galimumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Antruoju analizės etapu atsižvelgiant į aprašytus duomenų atrankos kriterijus buvo skiriamos pagrindinių anglų kalbos ir lietuvių kalbos veiksmažodžių episteminės ir neepisteminės reikšmės ir jų dažnis priešinamas su adverbialų dažniu. Gauti rezultatai panašūs į kalbininkų Coates (1995), Heine (1995), Biber *et al.* (1999), Facchinetti (2002), Wårnsby (2004) atliktų tyrimų rezultatus. Pagrindinių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių episteminės ir neepisteminės reikšmės sklaida iliustruojama 4 diagramoje.

4 diagrama. Episteminio ir neepisteminio galimumo raiška *ParaCorp_{A→LT}* potekstyne (A-orig): anglų kalbos modaliniai veiksmažodžiai

Detali modalinių veiksmažodžių reikšmių analizė rodo, kad anglų kalboje episteminis galimumas dažniausiai reiškiamas veiksmažodžiais *might* (97 proc. visos vartosenos tekstyne) ir *may* (71 proc.). Neepisteminio galimumo raiškos erdvę atitinkamai užima *can* (98 proc.) ir *could* (85 proc.). Episteminę *may*, *might* ir *could* vartoseną galima iliustruoti šiais pavyzdžiais:

(88) *You **may** be right.*

Galbūt jūs ir teisus.

(89) *It **might** be helpful.*

Šitai mums galėtų padėti.

(90) *It **could** only have been related to the Priory.*

Tai galėtų būti siejama tik su vienuolyno brolija.

Episteminis *can* ‘galėti’ statusas plačiai aptartas aprašant duomenų atrankos kriterijus (4.2.4 skyrelyje). Šio tyrimo duomenys patvirtino hipotezę, kad veikiausiai galima kalbėti apie episteminių *can* ‘galėti’ (2 proc.), ypač kai šis modalinis veiksmažodis vartojamas klausiamosiose konstrukcijose, egzistenciniuose sakiniuose su formalią veiksnio poziciją užimančiu *there* ar *būti–P* komplementacijos tipo sakiniuose, pvz.:

(91) *What **can** it possibly mean?*

Ką tai galėtų reikšti?

(92) *I do not think there **can be** much pride left in you.*

Nemanau, kad jumyse būtų likę daug išdidumo.

Anglų kalbos tekstyno duomenys patvirtino Heine (1995, 25) teiginį, kad episteminis modalumas stipriausiai koreliuoja su 3-iojo asmens subjektais, o silpniausiai – su 2-ojo asmens subjektais. Episteminiai veiksmažodžiai *may* ir *might* ‘galėti’ dažniausiai vartojami su 3-iojo asmens subjektais (53 proc.), egzistenciniu *there* arba formaliuoju *it / this* (26 proc.) ir tik 21 proc. visos vartosenos su 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektais. Visiškai priešinga subjekto asmens specifikacija yra su neepisteminė reikšme, pavyzdžiui, 90 proc. neepisteminės *may* ‘galėti’ ir 80 proc. *might* ‘galėti’ vartosenos sudaro sakiniai su 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektais, be to, visi subjektai yra gyvi ir valingi, pvz.:

(93) *You **may** go.*

Galite eiti.

(94) ***Might** I ask where this verse came from?*

Gal galėčiau paklausti, iš kur gavote šias eilutes?

Kitas analizės žingsnis buvo ištirti, kaip lietuvių kalbos veiksmažodžio *galėti* teigiamosios asmenuojamosios formos sąveikauja su episteminė ir neepisteminė reikšmės dichotomija. 15 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad bendras veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formų dažnis didesnis nei 1-ojo ir 2-ojo asmens formų kartu sudėjus.

15 lentelė. Veiksmažodžio *galėti* teigiamųjų asmenuojamųjų formų distribucija *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

<i>galėti</i>	n	f/1000	%
1 / 2-ojo asm. formos	365	1,23	43
3-iojo asm. formos	480	1,62	57
Iš viso	845	2,85	100

Atsižvelgiant į šio tyrimo anglų kalbos duomenis ir kitų autorių atliktus tyrimus (Coates 1995; Heine 1995; Biber *et al.* 1999; Facchinetti 2002; Wärensby 2004, 2006) būtų galima tikėtis, kad lietuvių kalbos veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formos taip pat bus linkusios įgauti episteminę charakteristiką. Tačiau ši hipotezė pasitvirtino tik iš dalies. Visų pirma bendroji tendencija, kad 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektai / 1-ojo ir 2-ojo asmens formos dažniausiai sąveikauja su neepistemine reikšme, pasitvirtino. Nė viena 1-ojo ir 2-ojo asmens forma nedalyvavo reiškiant episteminių modalumą. Dažniausiai veiksmažodžio *galėti* 1-ojo ir 2-ojo asmens formomis reiškiamas subjekto gebėjimas (įgimtas arba išmoktas), deontinis leidimas ir dinaminis galimumas, pavyzdžiui:

- (95) *Tu gali paeiti?* – *Galiu, galiu, žinoma!*
 (96) *Bet tu turėsi paklausti tėčio, ar mes galime jį laikyti.*
 (97) *Kai tu šitaip žiūri į mane, aš galiu tave užmušti.*

Iš 2-ojo asmens *gali* 94 vartosenos atvejų net 63 atvejai (67 proc.) buvo anglų kalbos beasmenį (angl. *impersonal / non-specific*) *you* ‘tu’ atitinkantys atvejai, pvz.:

- (98) *Gali dabar prašyti ir melstis, gali verkti kruvinom ašarom...*
 (99) *Parbėga vakare namo, pavalgydini, užmigdai ir gali pasilsėti.*

O tokie atvejai, be jokios abejonės, yra neepisteminiai (Coates 1983, 97). Tačiau 3-iojo asmens formų (*gali, galėjo, galėdavo, galės, galėtų*) sąveika su epistemine / neepistemine interpretacija nėra tokia ryški. Čia svarbesnis faktorius pasirodė komplementų specifikacija. Šiuo analizės etapu buvo

daroma takoskyra tarp šių 3-iojo asmens formų komplementų tipų: *gal**+INF ir *gal**+ *būti*-P, pvz.:

(100) *Tik galvoju, kaip jis gali pasveikti, jei taip nieko nevalgo?*

(101) *Jis galėtų būti lenkas.*

Kaip rodo 16 lentelės skiltyje *Iš viso* pateikti duomenys, veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formos dažniausiai vartojamos neepisteminiam modalumui reikšti (76 proc.). Tik 24 proc. veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formų buvo interpretuotos kaip episteminės⁵⁷.

16 lentelė. Veiksmažodžio *galėti* teigiamųjų 3-iojo asm. formų episteminė ir neepisteminė reikšmė

3-iojo asm. formų komplementų tipai	Episteminė reikšmė			Neepisteminė reikšmė		
	n	f/1000	%	n	f/1000	%
<i>gal*</i> + INF	77	0,26	18	344	1,16	82
<i>gal*</i> + <i>būti</i> -P	34	0,11	77	10	0,03	23
Iš viso	111	0,37	24	354	1,19	76

Kaip ir buvo tikėtasi, komplementų specifikacija – vienas iš episteminę reikšmę lemiančių veiksnių. Beveik visos statyvinės *būti*-P tipo konstrukcijos, kur P žymi NP, AP arba PP, reiškė episteminį modalumą. Šio tipo konstrukcijų episteminės ir neepisteminės reikšmės santykis yra 0,11 : 0,03. *Gal**+INF tipo konstrukcijos episteminės ir neepisteminės reikšmės normalizuotas dažnis yra 0,26 : 1,16. Tokie atvejai, kai veiksmažodis *galėti* ėjo su *būti*-AP tipo komplementu, o jo subjektas buvo gyvas arba buvo implicitiškai ar eksplicitiškai įvardyta sąlyga (Coates 1983; Wårnsby 2004), ar buvo kalbama apie „potencialų situacijos galimumą“ (Nuyts 2006, 8), buvo neepisteminiai, pvz.:

⁵⁷ Bendras veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens teigiamųjų formų dažnis – 1,62 (n = 480). Pagal aprašytus duomenų kriterijus atmestų atvejų dažnis – 0,05 (n = 15). Taigi į analizę įtrauktos 465 formos.

(102) *Visiškai nesvarbu, kas ką myli, ar mylimasis vertas, leidžiasi, moka, gali būti mylimas.*

(103) *Kol yra vagių, policija gali būti rami, – ji turės duonos, – turės ką gaudyti, ką saugoti.*

Panašiai su statyvumu sąveikauja ir pagrindiniai anglų kalbos episteminio galimumo žymikliai *may* ir *might* ‘galėti’. Kaip rodo 17 lentelėje pateikti statistiniai duomenys, tik 5 proc. neepisteminį galimumą reiškiančių *may / might* ‘galėti’ konkordanso sudaro jų junginiai su statyvais, o episteminė interpretacija sudaro net 57 proc.

17 lentelė. Episteminė ir neepisteminė *may / might* ‘galėti’ reikšmė ir komplementų statyvumas

	Ep. <i>may / might</i>		Neep. <i>may / might</i>	
	%	f/1000	%	f/1000
Statyvūs	57	0,52	5	0,01
Nestatyvūs	43	0,39	95	0,19
Iš viso	100	0,92	100	0,08

Sugretinus lietuvių kalbos adverbialų ir veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formų normalizuotą dažnį, akivaizdu, kad gautas skirtumas gana reikšmingas: episteminų adverbialų vartoseną lietuvių kalboje penkis kartus dažnesnė nei episteminė *galėti* 3-iojo asmens formų vartoseną (žr. toliau pateiktą lentelę⁵⁸).

18 lentelė. Episteminio galimumo raiška *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig): adverbialai vs. *galėti* 3-iojo asmens formos

LT-orig	ADV	V
(f/1000)	2,09	0,37

⁵⁸ Pirminis (f = 3,04) adverbialų duomenų rinkinys sumažėjo pritaikius anksčiau aprašytus duomenų atrankos kriterijus iki normalizuoto dažnio 2,09 (n = 620).

Sugretinus dažniausių episteminį galimumą reiškiančių lietuvių kalbos adverbialų *gal / galgi / galbūt* normalizuotą dažnį ir episteminės veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formų vartosenos santykinį dažnį, gauti iškalbingi rezultatai. Vien šių trijų adverbialų vartoseną beveik keturis kartus dažnesnė nei minėtų veiksmažodžio formų, o anglų kalboje sugretinus adverbialų ir teigiamųjų tiriamų modalinių veiksmažodžių formų episteminės vartosenos santykinį dažnį gaunamas toks santykis:

LT-orig → *gal / galgi / galbūt* – 1,54 (n = 458) vs. V – 0,37 (n = 111)

A-orig → *perhaps / maybe / possibly / conceivably* – 0,95 (n = 463) vs.

AUX – 1,28 (n = 624)

Tarpkalbinės episteminio galimumo raiškos paralelės pateiktos 19 lentelėje.

19 lentelė. Episteminio galimumo raiška *ParaCorp_{A→LT}* (A-orig) ir *ParaCorp_{LT→A}* (LT-orig) potekstyniuose

	AUX /V	ADV
A-orig	1,28	0,95
LT-orig	0,37	2,09
LL	+185,56	-166,26

Apibendrinant pagrindinius kiekybinės ir kokybinės episteminio galimumo raiškos lietuvių ir anglų kalbose analizės rezultatus galima teigti, kad anglų kalboje episteminis galimumas dažniausiai reiškiamas modaliniais veiksmažodžiais, o lietuvių kalboje dominuoja adverbialai kaip episteminio galimumo raiškos priemonės. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas (+185,56) rodo statistiškai reikšmingą dominuojančią modalinių veiksmažodžių vartoseną episteminiam galimumui reikšti anglų kalboje. Statistiškai reikšmingas ir modalinių adverbialų strategijos dažnis episteminiam galimumui žymėti. Logaritminės tikimybės testo rezultatas (-166,26) rodo ypač dažną adverbialų vartoseną lietuvių kalboje.

4.3.3. Vertimų paradigų analizė

Kitas šios kontrastyvinės analizės žingsnis buvo remiantis vertimo paradigų duomenimis pabandyti paremti arba atmesti hipotezę, kad lietuvių kalboje, palyginti su anglų kalba, reiškiant modalinį galimumą vyrauja adverbialų strategija. Šiam tikslui pasiekti buvo palyginta veiksmažodžio *galėti* vartosena (neskiriant į epistemines ir neepistemines reikšmes) ir tiriamų modalinį galimumą reiškiančių adverbialų vartosena vertimo ir originalo kalboje. Pirmiausia reikia pasakyti, kad negalima paneigti šaltinio kalbos (angl. *source language*) įtakos tikslinei (angl. *target language*) kalbai. Pavyzdžiui, bendras visų asmenuojamų *galėti* formų skaičius lietuvių vertimo kalboje padidėja. Lietuvių kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas šio veiksmažodžio dažnis buvo 4,56, o vertimo kalboje jis padidėja iki 5,69. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas +41,86 (kai $p < 0,05$, o kritinė vertė lygi 3,84) rodo statistiškai reikšmingą *galėti* formų dominavimą vertimo kalboje. Adverbialų skaičius pakinta nedaug ir yra statistiškai nereikšmingas: LT-orig potekstinyje jų normalizuotas dažnis 3,04, o vertimo kalboje – 3,15.

Iš lietuvių kalbos verčiant į anglų kalbą atitinkamai padaugėja adverbialų, o modalinių veiksmažodžių skaičius išlieka beveik vienodas. Anglų kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas *can, could, may* ir *might* ‘galėti’ dažnis buvo 6,1, o verstoje anglų kalboje jis padidėja tik iki 6,2. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas +0,09 rodo statistiškai visiškai nereikšmingą pokytį. Kitaip yra su angliškais adverbialais. Originalioje anglų kalboje adverbialų vartosenos normalizuotas dažnis buvo 0,95, o vertimo kalboje jis jau 1,23 (logaritminės tikimybės testo rezultatas +15,64 rodo dominuojančią adverbialų strategijos vartoseną). Taigi, neneigiant šaltinio kalbos sistemos įtakos tikslinei kalbai, vis dėlto akivaizdu, kad ir vertimo kalboje modalinio galimumo raiškos tendencijos išlieka panašios kaip originaluose. Verstoje lietuvių kalboje ir verstoje anglų kalboje išlieka panašus adverbialų santykis: LT-vert

potekstinyje adverbialai vartojami beveik tris kartus dažniau nei jų *prima facie* atitikmenys A-vert potekstinyje, jų apytikslis santykis – 3 : 1.

Detalesnė vertimo atitikmenų analizė taip pat patvirtino originalo specifiką. Dviejų pačių dažniausių episteminį galimumą reiškiančių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių *may* ir *might* ‘galėti’ vertimo atitikmenų analizė atskleidė, kad jie dažniau nei lietuvių kalbos veiksmažodis *galėti* verčiami adverbialais. Dažniausiai *may* ir *might* ‘galėti’ į lietuvių kalbą verčiami adverbialais *gal* ir *galbūt*, kurie sudaro 27 proc. visų *may/might* ‘galėti’ vertimo konkordanso atitikmenų. Kiti episteminiai adverbialai (pvz., *tikriausiai*, *turbūt*, *veikiausiai*, *matyt*) sudaro 5 proc. visų atitikmenų, pvz.:

(104) *"I may be gone before you wake up". He paused, a knot growing in his throat.*

– *Kai nubusite, tikriausiai jau būsiu išvykęs, – jis nutilo pajutęs gerklėje įstrigusį kamuolį.*

Anglų kalbos adverbialų *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ vertimo atitikmenų dvikryptė paieška (buvo pažiūrėta, kaip jie verčiami į lietuvių kalbą ir atvirkščiai – kokie jų atitikmenys verčiant iš lietuvių kalbos į anglų kalbą) dar kartą patvirtino, kad lietuvių kalboje episteminio galimumo raiškoje vyrauja adverbialų strategija. Statistiniai duomenys pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė. Anglišku adverbialų *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ atitikmenys *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyne (A-orig vs. A-vert)

	<i>perhaps</i> (A _{ORIG} → LT _{VERT})	<i>perhaps</i> (A _{VERT} → LT _{ORIG})	<i>maybe</i> (A _{ORIG} → LT _{VERT})	<i>maybe</i> (A _{VERT} → LT _{ORIG})
V	2 %	1 %	4 %	0,4 %
ADV	94 %	92 %	91 %	94%
Ø	4 %	7 %	5 %	6 %

Kadangi tikimybės sąvokos konceptualizacija, skirianti episteminį būtinumą ir galimumą kaip pamatines vertes, yra gana universalus bruožas daugelyje pasaulio kalbų, lietuvių kalboje taip pat reiktų skirti bent jau du

tikimybės suvokimo variantus, t. y. didelį tikrumo laipsnį, kai beveik neabejojama, ir mažą tikrumo laipsnį, kai labai abejojama. Todėl kai anglišku episteminį galimumą žyminčių modalinių veiksmažodžių ir episteminių adverbialų atitikmenys lietuvių kalboje tampa episteminį būtinumą koduojančiais žymikliais, kyla mintis, kad „egzistuoja kalbinė tikimybės sąvokos supratimo specifika, kitaip tariant, panašu, kad kalbos šiek tiek skirtingai „skaido“ tikimybę“ (Usonienė 2006b, 330). Anglų kalbos adverbialai *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’, žymintys didelę abejonę ir menką įsitikinimo kalbama propozicija laipsnį, verčiami episteminio būtinumo žymikliais *tikriausiai* ir *turbūt*:

(105) *Morrie stopped and looked me over, perhaps to make sure I was getting this right.*

Moris stabtelėjo ir nužvelgė mane, turbūt norėdamas įsitikinti, ar teisingai supratau mintį.

(106) *Perhaps that is because Mr. Wren comes here every year!*

Tikriausiai todėl, kad ponas Renas čia atvyksta kiekvienais metais!

Lietuviški episteminio būtinumo adverbialai *tikriausiai*, *turbūt* sudaro net 9 proc. visų *perhaps* ‘gal(būt)’ atitikmenų, tačiau tokie *maybe* atitikmenys sudaro tik 2 proc.

Įdomu, kad, priešingai nei *might* ir *may* ‘galėti’, *could* ‘galėti’ vertimo duomenų analizė rodo visiškai kitokią situaciją – episteminis *could* labai retai į lietuvių kalbą verčiamas adverbialais (tik 9 proc.). Versdami *could*, vertėjai renkasi tiesioginį *prima facie* atitikmenį – modalinį veiksmažodį *galėti*, šio tipo atitikmenys sudaro 69 proc. viso jo konkordanso. Tokie gauti rezultatai panašūs į van der Auweros *et al.* (2005b) atliktą tyrimą, kuris parodė, kad modalinių veiksmažodžių daugiafunkciškumu ir gramatikalizacijos laipsniu galima aiškinti tai, kad slavų kalbose (pietinio ir vakarinio slavų kalbų arealo) modaliniai adverbialai vertime dažniau koreliavo su anglų kalbos modaliniu veiksmažodžiu *might* nei *could* ‘galėti’.

Reikėtų paminėti, kad nemažą dalį sudaro nulinės atitikties atvejai (jie bus aptarti šiek tiek vėliau), taip pat episteminiai tonai vertime perduodami ir

kitomis kompensavimo priemonėmis. Tarp atitikmenų figūravo žodžiai *galima*, *panašu*, *koks* ir kt. Taip pat kaip kompensavimo strategija buvo vartojamos įvairių veiksmažodžių tariamosios nuosakos formos, pavyzdžiui:

(107) *Fearing his secret **might be lost** when he died, he founded a secret brotherhood – the Priory of Sion...*

*Bijodamas, kad toji paslaptis **nežūtų** jam mirus, jis įkūrė slaptą broliją – Siono vienuolyną*

Vertimo atitikmenų, iliustruojančių modalinių adverbialų / veiksmažodžių strategijos pasirinkimą verčiant iš anglų į lietuvių kalbą, procentais išreikštas dažnis pateikiamas 21 lentelėje.

21 lentelė. Veiksmažodžių *may/might* ir *could* ‘galėti’ vertimo atitikmenų verstinėje lietuvių kalboje dažnis

A-orig	LT-vert (ADV)	LT-vert (V + INF / būti-P)	Kita	Ø
Ep- <i>may/might</i>	32 %	34 %	13 %	21 %
Ep- <i>could</i>	9 %	69 %	8 %	14 %

Modalinių veiksmažodžių *may/might* ir *could* ‘galėti’ vertimo atitikmenų pavyzdžiai pateikiami 22-oje lentelėje.

22 lentelė. Veiksmažodžių *may/might* ir *could* ‘galėti’ vertimo atitikmenų pavyzdžiai

A-orig	Strategija	LT-vert
<i>You may be right.</i>		<i>Galbūt jūs ir teišus.</i>
<i>We might have a better idea if we could get some information from you first.</i>	AUX _{A-orig} → ADV _{LT-vert}	<i>Gal geriau susivoktume, jeigu pirmiausia gautume šiek tiek informacijos iš jūsų.</i>
<i>Could the poem be wrong?</i>		<i>Galbūt eilėraštyje klystama?</i>

<i>We believe these numbers may be the key to who killed him.</i>	AUX _{A-orig} → V _{LT-vert}	<i>Mes manome, kad šie skaičiai galėtų būti informacijos, kas jį nužudė, raktas.</i>
<i>We've had a tip-off that he might be there.</i>		<i>Turime žinių, kad jis gali būti pas jus.</i>
<i>It could only be one force.</i>		<i>Tą padaryti galėtų vienintelė jėga.</i>
<i>He did not consider any longer the possibility that she might be laying some kind of trap for him.</i>	∅ LT	<i>Dabar jis nebemanė, kad ji jam spendžia kokius nors spąstus.</i>

Lietuvių kalbos veiksmažodžio *galėti* episteminės vartosenos konkordansas rodo, kad į anglų kalbą šis veiksmažodis dažniausiai verčiamas anglų kalbos veiksmažodžiais, tokie atitikmenys sudaro net 94 proc. visų atitikmenų, adverbialai užima tik 2 proc. visų atitikmenų, o nulinė atitiktis siekia 4 proc. Tarp veiksmažodinių atitikmenų dažniausi yra *can/could* (56 proc.) ‘galėti’, o *may/might* ‘galėti’ užima antrą pagal dažnumą vietą (27 proc.). Šiuos skaičius galima iliustruoti pavyzdžiais iš *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyno:

23 lentelė. Lietuviško episteminio *galėti* vertimo atitikmenų pavyzdžiai

LT-orig	Strategija	A-vert
<i>Kokia liga galėtų būti šitą žmogų?</i>	V _{LT-orig} → AUX _{A-vert}	<i>What disease could be eating at this man?</i>
<i>Pirmoji grupė galėjo reikšti: komunistai ir socialistai, antroji – Zentrum, – centro partijos žmonės.</i>	V _{LT-orig} → ADV _{A-vert}	<i>Possibly the first meant “communists and socialists” and the second “Zentrum” – Center Party members.</i>
<i>Laisvė elgtis kaip tinkamam gali atnešti vien pražūtį.</i>	∅ A	<i>Freedom to do what one wishes brings only disaster.</i>

Dažniausių lietuvių kalbos adverbialų *gal* ir *galbūt* vertimo atitikmenų dvikryptė analizė atskleidė, kad *gal* ir *galbūt* į anglų kalbą dažniausiai verčiami jų *prima facie* atitikmenimis *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ (69 proc.), tačiau patikrinus jų atitikmenis originalioje anglų kalboje, t. y. pritaikius atgalinio vertimo (angl. *back translation*) metodą, pasirodė, kad *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ kaip atitikmenų dažnis mažesnis (47 proc.). Be to, net 31 proc. *gal* ir *galbūt* atitikmenų originalioje anglų kalboje buvo veiksmažodžiai. Tai rodo, kad versdami angliškus veiksmažodžius į lietuvių kalbą vertėjai dažniau renkasi lietuviškus adverbialus. Lietuviškų adverbialų *galbūt* ir *gal* vertimo atitikmenų dažnis pateiktas 24 lentelėje.

24 lentelė. Lietuviškų adverbialų *galbūt* ir *gal* vertimo atitikmenų dažnis (A-orig vs. A-vert)

Atitikmenys	A-vert	A-orig
<i>perhaps / maybe</i>	69 %	47 %
<i>kiti adverbialai</i>	2 %	4 %
<i>veiksmažodžiai</i>	15 %	31 %
<i>kita</i> ⁵⁹	3 %	0 %

Naudojant duomenis, gautus iš dvikryptės atitikmenų paieškos, buvo apskaičiuotas *gal / galbūt* vs. *perhaps / maybe* ‘gal(būt)’ ir *gal / galbūt* vs. *may / might* ‘galėti’ tarpusavio atitikimo (angl. *mutual correspondence*) dažnis. Kadangi *could* ‘galėti’ nedažnai verčiamas lietuviškais adverbialais (adverbialiniai atitikmenys sudaro tik 9 proc.), jis į tarpusavio atitikimo dažnio skaičiavimą neįtrauktas. Nenuostabu, kad vertimo atitikmenys yra asimetriški ir jų atitikimo laipsnis priklauso nuo vertimo krypties (Johansson 2007, 27). Pavyzdžiui, kaip jau minėta, *gal / galbūt* į anglų kalbą dažnai verčiamas *perhaps / maybe* ‘gal(būt)’ (69 proc.), o atitinkamai *perhaps / maybe* ‘gal(būt)’ į lietuvių kalbą verčiamas *gal / galbūt* (83 proc.). Jų tarpusavio atitikimo dažnis

⁵⁹ Tokie kompensavimo atvejai kaip *in hopes*, *hoping to find*, *hardly caused*.

yra gana aukštas – 74 proc. O *gal / galbūt* vs. *may / might* ‘galėti’ tarpusavio atitikimo dažnis tik – 4 proc. Iš visų *gal / galbūt* atitikmenų anglų vertimo kalboje *may / might* ‘galėti’ sudaro 14 proc., o *may / might* ‘galėti’ į lietuvių kalbą verčiami kaip *gal / galbūt* dažniau – 27 proc.

Nulinės atitikties (praleidimo ir įterpimo) dažnis beveik vienodas tiek vertimo, tiek originaliuose tekstuose. Modalinių elementų praleidimas verčiant iš šaltinio kalbos į tikslinę kalbą – dažnas reiškinys. Aijmer ir Altenbergas straipsnyje (2002) teigia, kad kuo didesnis modalinio elemento gramatikalizacijos laipsnis, tuo jis dažniau praleidžiamas vertime (Aijmer ir Altenberg 2002, 32). Tai susiję su reikšmės praradimu (angl. *semantic bleaching*) arba pragmatiniu naujų funkcijų atsiradimu, įgavimu tekstinėje ir tarpasmeninėje erdvėje. Pavyzdžiui, anglų kalbos *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ verčiant praleidžiami daug rečiau (tik 4 proc. viso konkordanso) nei lietuvių *gal* ir *galbūt* (12 proc. viso konkordanso). Vertėtų atkreipti dėmesį, kad *gal* ypač dažnai praleidžiamas vertime, kai jis vartojamas klausimuose. Iš visų *gal* praleidimo atvejų net 36 proc. procentus sudaro tokie atvejai, kai anglų kalboje vartojami bendrieji *taip-ne* klausimai be jokių papildomų modalinių žymiklių, pavyzdžiui:

(108) *Tai gal čia lankydavosi kokie kunigai?*

Did any priests visit you here?

(109) *O tirščiai?! Gal man palikai?*

And what about the solids? Have you left them for me?

Tai galbūt galėtų liudyti apie *gal* artėjimą prie klausiamosios dalelytės *ar* funkcijų. Tačiau tokiam teiginiui pagrįsti reikia tolesnio tyrimo. Kita vertus, modalinių elementų praleidimas gali būti nulemtas specifinių kalbos konvencijų, ribojančių modalinių elementų dažnį toje kalboje, ar gali būti tarpkalbinių tikimybės sąvokos konceptualizacijos skirtumų.

Įdomūs rezultatai gauti patikrinus lietuviškų modalinių adverbialų atitikmenis originaliuose anglų kalbos tekstuose. Pavyzdžiui, į lietuvių vertimo kalbą *gal* ir *galbūt* įterpiami (t. y. neturi eksplicitiško atitikmens originalo kalboje) apie 20 proc. visos vartosenos atvejų:

(110) **ØA** *Fate succumbs many a species.*

Gal daugeliui rūšių lemta išnykti.

(111) *OK, so ØA I got the number wrong.*

Na gerai, gal aš supainiojau skaičių.

Veikiausiai adverbialų įterpimas lietuvių kalboje – būdas kompensuoti anglų kalbos modalinių veiksmažodžių praleidimo vertime atvejus. Pavyzdžiui, *ParaCorp_{A→LT}* potekstinyje episteminio *might* ‘galėti’ vertimo atitikmenų nulinė atitiktis siekia 20 proc., episteminio *may* ‘galėti’ – 21 proc., o episteminio *could* ‘galėti’ – 14 proc. visų vartosenos atvejų. Bendras šių veiksmažodžių praleidimo dažnis siekia 18 proc. Panašiai kompensuojama ir verčiant iš lietuvių į anglų kalbą. Episteminio *galėti* praleidimo vertime atvejai sudaro tik 4 proc., bet ir anglų kalbosrieveiksmiai nėra dažnai papildomai įterpiami į vertimą, įterptų *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ vartosenos atvejai sudaro tik 7 proc. Šis įterpimo reiškinys tiesiogiai susijęs su ypač dažna modalinio elemento vartoseną, pasireiškiančia to elemento dažnio neatitikimu šaltinio ir tikslinės kalbos tekstuose (Simon-Vandenberg ir Aijmer 2002–2003, 16). Šie kiekybiniai skirtumai gali rodyti, kad versdami tekstus vertėjai laikosi tikslinės kalbos konvencijų. Modalinių žymiklių įterpimas vertimo kalboje gali būti traktuojamas kaip normalizavimo (angl. *normalization*) reiškinys, t. y. bandymas vertimo kalbos tekstus priartinti prie tikslinės kalbos normų (Schmied ir Schäffler 1996, 50; Teich 2003, 145).

4.4. Apibendrinimas

Tiek lietuvių, tiek anglų kalbos vartotojai norėdami kalbamą situaciją įvertinti epistemiškai gali rinktis iš realiai kalbos struktūroje egzistuojančių raiškos strategijų – modalinių veiksmažodžių ir adverbialų. Palmeris (1986, 64) teigia, kad apie anglų kalbos modalinių pagalbinių veiksmažodžių *may*, *might* ir *could* ‘galėti’ bei modaliniųrieveiksmių *maybe*, *perhaps* ir *possibly* ‘gal(būt)’ skirtumą galima kalbėti tik teoriškai, praktiškai kalbos vartosenoje tą skirtumą sunku įvardyti. Nors šios dvi strategijos semantiškai ir pragmatiškai panašios ir kalbantieji gali laisvai rinktis, kurią iš jų naudoti, anglų ir lietuvių

kalbose jos vartojamos nevienodu dažniu. Kiekybinių ir kokybinių tarpkalbinių episteminio ir neepisteminio galimumo parametrų analizė parodė, kad lietuvių kalboje episteminiai galimumo tonai perduodami vartojant modalinius adverbialus, kiek rečiau – modalinius veiksmažodžius. Vienas iš kertinių lietuvių kalbos modalinio galimumo veiksmažodžių *galėti* dažniausiai funkcionuoja kaip neepisteminio galimumo raiškos priemonė, o episteminę reikšmę jis įgyja pavartotas *būti–P* konstrukcijoje su statyvais (plg. Wærnsby 2004). Anglų kalbos duomenų analizė parodė, kad dėl palyginti didelės gramatiškėjimo įtakos episteminis galimumas anglų kalboje, kitaip nei lietuvių kalboje, dažniausiai koduojamas modaliniais veiksmažodžiais. Kokios galėtų būti priežastys, nulėmusios tokią lietuvių kalbos episteminio galimumo raiškos architektūrą, sunku pasakyti, galima būtų kalbėti apie arealinę kalbų priklausomybę ir specifinį episteminio modalumo raiškos priemonių pasiskirstymą tuose arealuose arba tarpkalbinius raiškos skirtumus aiškinti gramatikalizacijos ar leksikalizacijos procesais (plg. van der Auwera *et al.* 2005b), tačiau šie reiškiniai lietuvių kalboje beveik netirti, nėra išsamių diachroninių tyrimų. Šiame darbe taip pat apsiribojama tik sinchroniniu aprašymu, todėl viena iš tolesnių tyrimų sričių galėtų būti diachroninis modalumo raiškos priemonių aprašymas.

Žvelgiant į modalumo raiškos paraleles originalo ir vertimo tekste dar galima pastebėti, kad vertimo paradigmų analizė patvirtino hipotezes ir duomenis, gautus atlikus pirmąją analizės žingsnį – gretinant anglų ir lietuvių kalbos originalus. *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstynas buvo panaudotas kaip palyginamasis ir kaip lygiagretusis dvikryptis tekstynas. Tokia dviejų tipų tekstynų „sąjunga“ ne tik leido tirti autentišką kalbos vartoseną, bet ir dar kartą patvirtino kiekybinių tyrimų naudą tarpkalbiniams kontrastyviniams tyrimams, t. y. leido iš viso galimo veiksmažodžių ir adverbialų raiškos inventoriaus išskirti dažniausius ir tipiškiausius tarpkalbinius episteminio galimumo raiškos žymiklius (Barlow 2008, 103).

Lygiagrečiųjų tekstynų duomenimis paremti kontrastyviniai tyrimai (Aijmer 1999, 2004, Løken 1997, Johansson 2001, Usonienė 2006a, 2006b)

rodo, kad leksinės atitikties procentas tarp episteminio modalumo raiškos tarpkalbinių *prima facie* atitikmenų nėra didelis. Šis tyrimas parodė, kad modalinių adverbialų reikšmė dažnai priklauso nuo konteksto, todėl ją aprašant reikėtų atkreipti dėmesį tiek į modalumo, tiek į diskurso parametrus (plg. Aijmer 2001). Be to, tokie atvejai, kai didelį kalbėtojo netikrumo laipsnį rodančių adverbialų, kaip anglišku *perhaps* ir *maybe* ‘gal(būt)’ ar episteminio galimumo veiksmažodžių *might* ir *may* ‘galėti’, vertimo atitikmenimis pasirenkami lietuviški menką abejojimą žymintys atitikmenys, kaip *tikriausiai*, gali rodyti, kad lietuvių kalboje tikimybės sąvokos gradacija ne tokia ryški.

Šio tyrimo rezultatai parodė, kad gana dažnai episteminio galimumo žymikliai lieka neišversti tiek verčiant iš lietuvių į anglų, tiek iš anglų į lietuvių kalbas. Tokie nulinės atitikties atvejai aprašyti daugelyje kontrastyvinių tyrimų. Pavyzdžiui, švedų kalbos *visst* ‘atrodo’ nulinė atitiktis angliškame tekste siekia 17 proc. (Aijmer 1996, 411), žodžio *väl* ‘turbūt / galbūt’ nulinė atitiktis net 38 proc. (Aijmer 1996, 415), o norvegų kalbos tekste angliško veiksmažodžio *seem* ‘atrodyti’ praleidimo vertime atvejai sudaro 16 proc. (Johansson 2001, 238). Įterptų modalinių adverbialų gausa lietuvių kalbos tekstuose gali būti normalizavimo reiškiny. Praleidimo ir įterpimo reiškiny vertimo paradigmos gali būti aiškinamas tarpkalbiniais struktūriniais skirtumais, kalbine episteminio modalumo konceptualizacijos specifika ir pragmatiniais kalbėtojų tikslais.

5. Episteminis būtinumas anglų ir lietuvių kalbose

Šio skyriaus įvade aptariama vieno iš dviejų pamatinių modalumo sąvokų – būtinumo – turinys ir raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose. Duomenų atrankos kriterijai plačiai aptariami 5.2 skyrelyje. Tyrimo rezultatai aprašyti 5.3.1 skyrelyje.

5.1. Įvadinės pastabos

Literatūroje apie modalumą būtinumo sąvoka interpretuojama įvairiai. Halliday (1970, 329) siūlo kalbėti apie galimumą (angl. *possibility*) ir įsitikinimą / užtikrintumą (angl. *certainty*), tačiau Bouma (1975, 318) tokį siūlymą atmeta, nes įsitikimas esą reiškiamas faktu (teiginiu) (angl. *factual assertion*) ir tam nereikia vartoti jokio modalinio žymiklio. Šitokia pozicija, akivaizdu, kritikuotina: tokiu atveju negalima kalbėti apie modalumą, nes sakiniai be jokių modalinių žymiklių apskritai nežymėti modalumo atžvilgiu. Galima sutikti su Palmeriu (1979, 43), kuris teigia, kad „faktinis teiginys nėra įsitikinimo išraiška ar šimtaprocentinė tikimybė, iš tiesų jis nerodo jokio episteminio sprendimo. Episteminis būtinumas, priešingai nei faktinis teiginys, rodo episteminį sprendimą; net patį didžiausią įsitikinimą rodantis teiginys yra ne tas pats kaip fakto konstatavimas“⁶⁰, todėl tradiciniuose darbuose apie modalumą vartojamos tokios sąvokos kaip autoriaus įsitikinimas / užtikrintumas (angl. *certainty*), didelis tikimybės laipsnis (angl. *high degree of probability*), būtinumas (angl. *necessity*). Nors, kaip minėta, pagrindinis šio darbo atspirties taškas yra van der Auweros ir Plungiano (1998) modelis, reikia pasakyti, kad šie autoriai *noro zonas*⁶¹ (angl. *volition*)

⁶⁰ Originalus tekstas: „Factual assertion is not an expression of certainty or 100 per cent probability; rather, it makes no epistemic judgement at all. Epistemic necessity, unlike factual assertion makes such a judgement; making the strongest of all judgements is not the same as making a factual assertion“ (Palmer 1979, 43).

⁶¹ Terminas „noro zona“ paimtas iš Plungiano (2011, 199).

modalumui nepriskyrė. Šiame tyrime tokie veiksmažodžio *will*⁶² vartosenos atvejai, kai jis reiškė norą, buvo laikomi neepistemiškai modaliais (noro zona modalumui priskiria Coates 1983, 171; Palmer 2001, 22). Beje, vėlesnėse publikacijose minėti autoriai pakeitė poziciją noro zonos ir modalumo atžvilgiu (žr. Mortelmans *et al.* 2009, 15; Plungian 2011, 199).

Anglų kalboje episteminis būtinumas dažniausiai žymimas modaliniais veiksmažodžiais *should, ought to, would, will, must* ‘turėti / privalėti’ (Palmer 1979; Coates 1983; Hoye 1997 ir kt.) ir modaliniais adverbialais *probably, certainly, indeed, surely, definitely, presumably, no doubt / undoubtedly, for sure, for certain, decidedly, undeniably* ‘tikriausiai / turbūt’ (Hoye 1997; Marín-Arrese *et al.* 2004; Simon-Vandenberg, Aijmer 2007). Tiriamų veiksmažodžių sąrašas pateiktas ne atsitiktine seka: episteminiai *should* ir *ought to* ‘turėti’ iš visų episteminio būtinumo šeimai priklausančių modalinių veiksmažodžių paprastai reiškia mažiausią autoriaus įsitikinimą (Dekeyser *et al.* 2004, 105), o *must* ‘turėti’ – didžiausią. Episteminis *must* ‘turėti’ reiškia vadinamąją *loginę būtinybę* (angl. *logical necessity*). Kaip teigia Coates, epistemiškai pavartotas *must* ‘turėti’ rodo, kad autorius yra tikras dėl propozicijos teisingumo, nes daro logišką išvadą iš jam žinomų faktų (Coates 1983, 41). Palmeris (2001), komentuodamas Coates pateikiamą *must* ‘turėti’ interpretaciją, pabrėžia, kad pagrindinis episteminio *must* ‘turėti’ reikšmės elementas vis dėlto yra kalbėtojo *numanymas / inferencija* (angl. *inference*), o ne *tikrumas* (angl. *confidence*), nes inferencijos atveju kalbėtojas parodo, kad turi atitinkamų savo sprendimo įrodymų, o tikrumo atveju – savo įsitikinimo laipsnį (2001, 35). Episteminis *will* savo reiškiamu įsitikinimo laipsniu užima tarpinę poziciją. Palmeris⁶³ pateikia šiuos pavyzdžius:

(112) *John must be in his office.* (Palmer 2001, 89)

(113) *John will be in his office.* (Palmer 1979, 47)

‘Džonas turi būti / tikriausiai yra savo biure.’

⁶² Veiksmažodžio *will* lietuviškas atitikmuo tekste nepateikiamas, nes sunku pasiūlyti tiesioginį atitikmenį.

⁶³ Darbe (113) pavyzdys jau buvo cituotas kaip (20) sakinys. Skaitytojo patogumui jis pakartotas.

Pirmasis pavyzdys su *must* implikuoja, kad kalbėtojas daro išvadą iš tam tikrų jam prieinamų įrodymų (pavyzdžiui, uždegtos šviesos), o *will* (114) sakinyje rodo, kad kalbėtojas yra gana tikras dėl savo teiginio ir jį konstruoja remdamasis „įprasta praktika arba pasikartojančia situacija, patirtimi“⁶⁴ (Coates 1983, 177). Vartodamas modalinį *will* kalbėtojas neturi prieinamų tiesioginių įrodymų, palyginkime:

(114) *John will be in his office now. Yes, the lights are on, so he must be there.*

‘Džonas turbūt yra savo biure. Taip, dega šviesos, tai jis turi būti’

(Palmer 1979, 47)

Lietuvių kalba neturi tiek daug episteminių būtinumą galinčių reikšti veiksmažodžių. Balkevičius (1998, 84) kalba apie tipiškus „veiksmažodžių būtinybės“ modalinius veiksmažodžius: *privalėti, turėti, gauti*. Pagrindinis būtinumo veiksmažodinis žymiklis lietuvių kalboje yra *turėti*. Iki šių dienų šis veiksmažodis išlaikė premodalią pozesyvumo reikšmę ir yra daugiafunkciškas, t. y. jis gali reikšti tiek episteminių, tiek neepisteminių modalumą:

(115) *Jis turi būti jau namie.*

(116) *Turiu eiti namo.*

Kitas būtinumą reiškiantis veiksmažodis *privalėti*, kaip teigiama Holvoeto (2009, 200), galėjo išsirutuliuoti iš daiktavardžio *prievolė* ir pradžioje reikšti dinaminį būtinumą, tačiau šiuolaikinėje lietuvių kalboje jis funkcionuoja tik kaip deontinio būtinumo žymiklis, pavyzdžiui:

(117) *Jis privalėjo atrasti savo praeitį ir pažvelgti jai į akis.*

Dar kiti būtinumą reiškiantys *gauti, tekti* veiksmažodžiai taip pat yra neepisteminiai. Šių veiksmažodžių semantinio kitimo kryptis iš leksinės pozesyvinės reikšmės į gramatiną modalinę reikšmę ir tą kitimą lemiančios priežastys bei modaliniai šių veiksmažodžių semantikos požymiai nagrinėti lietuvių lingvistų darbuose (žr. Jasionytė 2009; Usonienė ir Jasionytė 2010). Lietuvių kalbos gramatikose taip pat kalbama apie beasmenius modalinius

⁶⁴ Originalus tekstas: „Instead it is based on common sense, or on repeated experience“ (Coates 1983: 177).

žodžius (plg. Balkevičius 1998, 86): *verta, dera, tinka, knieti, lieka* ir t. t., tačiau jie visi yra neepisteminiai, todėl jie nebuvo pagrindinis šio darbo objektas. Taip pat į tyrimą neįtraukti būdvardžiai, dalyviai, daiktavardžiai. Tiriamos episteminio būtinumo raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose pateikiamos 25 lentelėje.

25 lentelė. Tiriamų episteminio būtinumo raiškos anglų ir lietuvių kalboje atitikmenų paralelės

Raiškos strategijos	Anglų kalba	Lietuvių kalba
Modaliniai veiksmažodžiai	<i>should, ought to, would, will, must</i>	<i>turėti</i>
Adverbialai	<i>probably, certainly, indeed, surely, definitely, presumably, no doubt / undoubtedly, for sure, for certain, decidedly, undeniably</i>	<i>tikriausiai, greičiausiai, veikiausiai, turbūt, matyt, būtinai, ko gero(-a), neišvengiamai, be abejo / be abejonės / neabejotinai</i>

5.2. Duomenų atrankos kriterijai

Siekiant ištirti modalinio būtinumo žymiklių tarpkalbinę distribuciją lietuvių ir anglų kalbose, pirmas žingsnis buvo atrinkti pagrindinių anglų kalbos pagalbinių modalinių veiksmažodžių (*will, would, shall, should, ought to, must* ‘turėti / privalėti’) ir modalinių adverbialų (*probably, certainly, indeed, surely, definitely, presumably, no doubt / undoubtedly, for sure, for certain, decidedly, undeniably* ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’) konkordansus, jų dažnį priešinant su lietuvių kalbos modaliniu veiksmažodžiu *turėti* ir adverbialais *tikriausiai, greičiausiai, veikiausiai, turbūt, matyt, būtinai, ko gero(-a), neišvengiamai* ir *be abejo / be abejonės / neabejotinai*.

Kaip ir tiriant modalinio galimumo žymiklius (žr. 4.2 skyrelį), modalinio būtinumo žymiklių analizė vyko dviem etapais. Pirmoje kiekybinės analizės dalyje buvo siekiama nustatyti, kokie gretinamų kalbų modalinio būtinumo

žymikliai dažniausi, neatsižvelgiant į episteminę ir neepisteminę jų reikšmės skirtį. Į analizę įtrauktos tiek teigiamosios, tiek neigiamosios visų modalinių veiksmažodžių formos. Be abejo, sakiniai, kuriuose lietuviškas veiksmažodis *turėti* vartojamas pozesyvine reikšme, į modalinių žymiklių dažnio skaičiavimą neįtraukti, pavyzdžiui:

(118) *Ar asilą turi?*

Reikia paminėti, kad lietuvių kalbos autoriaus poziciją reiškiantys adverbialai *tikriausiai* ir *greičiausiai* taip pat gali būti vartojami kaip būdo prieveiksmiai. Į pirminių kiekybinės analizės duomenų rinkinį tokie sakiniai, kuriuose tirti adverbialai funkcionavo kaip būdo prieveiksmiai, nebuvo įtraukti:

(119) *Jo slaugomieji ligoniai greičiausiai pasveikdavo.*

Tiriant lietuviško adverbialo *tikriausiai* vartoseną $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekstyne nerasta polisemijos atvejų, t. y. jis visur modifikavo proposiciją ir funkcionavo kaip episteminis adverbialas, o ne kaip predikato aplinkybė, nors tokia jo vartoseną, kaip teigia Holvoetas ir Pajėdienė (2005), galima, pavyzdžiui:

(120) *Šis prietaisas tikriausiai rodo laiką.*

(Holvoet ir Pajėdienė 2005, 99)

Šio sakinio interpretacija būtų tokia: *Šis prietaisas tiksliausiai rodo laiką.*

Antruoju atrinktų duomenų tyrimo etapu buvo taikoma tiek kiekybinė, tiek kokybinė analizė. Didžiausias dėmesys skiriamas episteminei ir neepisteminei reikšmės dichotomijai. Pradinis duomenų rinkinys buvo toliau filtruojamas atsižvelgiant į toliau aprašytus kriterijus.

5.2.1. Pilnieji vs. eliptiniai sakiniai. Neigiamosios formos

Episteminis modalumas šiame darbe suprantamas kaip proposiciją modifikuojantis reiškinyss, todėl nepilnieji sakiniai ir sakinių fragmentai, kuriuose proposicija nėra visiškai kalbiškai išreikšta, neįtraukti į antrąjį duomenų analizės etapą.

(121) *Probably Frank Jibben.*

Greičiausiai Frenkas Dibenas.

(122) *Ir mums, matyt.*

Į antrąjį duomenų etapą (episteminės ir neepisteminės reikšmės skyrimą) nepateko ir neigiamosios veiksmažodžių formos⁶⁵. Tai neturėtų daryti įtakos rezultatų patikimumui, nes, pavyzdžiui, *turėti* neigiamosios formos sudaro tik 3 proc. visos šio veiksmažodžio vartosenos.

5.2.2. Adverbialų aprėpties specifikacija

Į analizę įtraukti tik tokie anglišku adverbialų vartosenos atvejai, kai jų aprėptis apima visą sakinį, nes tik tokiame vartosenos kontekste galima pasirinktis tarp modalinių veiksmažodžių ar adverbialų, pavyzdžiui:

(123) ... *Da Vinci was **certainly** aware of that fact.*

– *Nė nekyla abejonių, kad Da Vinčiui šis faktas buvo žinomas.*

(124) ... *I've been telling David to see him for months, **probably** years.*

Ir aš jau kelis mėnesius zirziau, kad jis nueitų pas jį. Gal net kelerius metus.

Analogiška situacija ir lietuvių kalboje. Lietuvių kalbos episteminį būtinumą, kaip ir episteminį galimumą, žyminčių adverbialų pozicija sakinyje laisva. Jie gali turėti tiek sakinio, tiek frazės aprėptį. Į tolesnę episteminės ir neepisteminės reikšmės analizę įtraukti tik sakinio aprėptį turinčių adverbialų vartosenos atvejai, pvz.:

(125) ...*jis **tikriausiai** mirė.*

(126) ***Tikriausiai** tai buvo vasaros virusas.*

5.2.3. Subjekto specifikacija. Komplementų statyvumas ir nestatyvumas

Kadangi šie kriterijai plačiau buvo aiškinti aprašant modalinio galimumo raiškos priemonių atranką, čia tik trumpai priminsiu esmę. Kaip ir skirstant

⁶⁵Daugiau apie neiginius žr. 4.1.2. skyrelyje.

modalinio galimumo žymikių vartosenos atvejus į episteminius ir neepisteminius, taip ir tiriant modalinio būtinumo raiškos priemones dėmesys buvo kreipiamas į sakinio subjekto koreliaciją su episteminė ir neepisteminė sakinio interpretacija⁶⁶. Daugelis ankstesnių tyrimų (Coates 1983; Bybee *et al.* 1994; Heine 1995; Wärensby 2004, 2006; Cornillie 2007) parodė, kad sakiniai su 1-ojo ir 2-ojo asmens veiksniais (ypač beasmeniu *you* 'tu') beveik visada priskiriami neepisteminėi reikšmės erdvei, pavyzdžiui, kaip sakiny (128), o 3-iojo asmens veiksniai (ypač formalusis veiksnys *it/this* ir egzistencinis subjektas *there*) koreliuoja su episteminė reikšme, kaip sakiniai (129) ir (130):

(127) *Apskritai, lagery niekuomet nesakoma, kaip ką turi daryti, – turi pats susiprasti.*

(128) *It must be easier to live beautiful lives when you're posh.*

Tikriausiai aristokratams lengviau gyventi gražų gyvenimą.

(129) *Harry could hear running water; there must be a stream somewhere close by.*

Haris išgirdo vandens čiurlenimą, taigi netoliese esama upelio.

Modalinių veiksmažodžių epistemiškumas gali tiesiogiai priklausyti nuo jų komplemento.⁶⁷ Prototipiniai episteminio modalumo pavyzdžiai paprastai yra statyvinės konstrukcijos (Coates 1983; Fachinetti 2003; Heine 1995; Wärensby 2004, 2006). Šiame darbe tiriama statyvų ir statyvinės konstrukcijos *būti–P* (angl. *be–P*) įtaka sakinio episteminėi ar neepisteminėi interpretacijai. Pavyzdžiui, (131) sakinyje lietuvių kalbos statyvinė konstrukcija *turėjo būti + P* determinuoja sakinio reikšmę modalumo tipo atžvilgiu, suteikdama jai episteminę vertę:

(130) *Skoningas apdaras, protingos akys. Taip, ji turi būti baigusi universitetą ir pasižyminti literatūriniu skoniu.*

Nors kiekvienas šis episteminės ir neepisteminės reikšmės skyrimo kriterijus yra svarbus kaip paskiras kriterijus, paprastai kalbama apie keleto kriterijų sinergiją, kuri ir lemia episteminį ar neepisteminį sakinio statusą. Tarkime,

⁶⁶ Daugiau apie subjekto specifikaciją žr. 4.2.3 skyrelyje.

⁶⁷ Daugiau apie komplementų statyvumą ir nestatyvumą žr. 4.2.4 skyrelyje.

Wärnsby (2004) kalba apie konteksto svarbą, t. y. net jei veiksmažodis jungiasi su statyvu, arba sakinio veiksnys yra negyvas, 3-iojo asmens veiksnys, tai dar nereiškia, kad toks sakinyvis visada bus interpretuotas epistemiškai. Svarbu, ar yra sakinyje nurodyta tam tikra veiksmą apibrėžianti sąlyga. Jei tokia sąlyga nurodyta (ji gali būti tiek eksplicitiška, tiek implicitiška), o propozicija konstruojama remiantis ankstesne patirtimi, tyrimais, pastebėjimais, tai sakinyvis įgyja neepistemine interpretaciją:

(131) *To climb the tower you **must be** in a group, be aged over 11 and have a letter of permission from your MP or embassy.*

‘Kad galėtumėte lipti į bokštą, jūs **turite būti** grupėje, jums turi būti daugiau nei 11 metų ir jūs privalote turėti parlamento nario arba ambasados leidimą.’

(Wärnsby 2004, 169)

(132) *There **must be** enough wine for everybody.*

‘Turi būti pakankamai vyno visiems.’

(Wärnsby 2004, 179)

Pirmajame sakinyje sąlyga išreikšta ir sakinio neepistemine reikšmė nekvestionuojama, o antrajame sąlyga numanoma: kad vakarėlis pavyktų, turėtų būti pakankamai vyno. Be abejo, be konteksto (133) sakinyvis galėtų būti interpretuotas ir epistemiškai: autorius spėja, kad vakarėlyje turėtų būti pakankamai vyno. Panašią nuomonę dėl keleto kriterijų sąveikos išreiškia Heine (1995), jų sinergiją įvardydamas kaip kontekstinę rėmą (angl. *contextual frame*) ir interpretuodamas vokiečių kalbos sakinį *Das Bier sollte kalt sein* ‘Alus privalo / turi būti šaltas’ kaip neepistemine (Heine 1995, 27), jei toks sakinyvis ištariamasis vakarėlyje ir jei jo dalyviui buvo pasiūlyta šilto gėrimo. Tačiau, be abejo, šis sakinyvis gali reikšti ir epistemine kalbėtojo sprendimą: alus buvo šaldytuve ir kalbėtojas daro išvadą, kad jis tikriausiai bus šaltas. Taigi nustatant epistemine reikšmę svarbi keleto parametrų ir konteksto sąveika.

5.2.4. Veiksmazodžio *will* modalinis statusas

Literatūroje, pateikiančioje semantinius anglų kalbos modalinių veiksmazodžių aprašus, *will* kaip modalinio veiksmazodžio statusas traktuojamas įvairiai. Kai kurie autoriai remiasi morfosintaksiniais kriterijais ir, kadangi *will* atitinka visus pagalbinio modalinio veiksmazodžio kriterijus⁶⁸, laiko jį modaliu, kiti šį veiksmazodį aprašo kaip poliseminį ir tik dalį jo reikšmių pripažįsta modaliomis, o tretį visiškai nelaiko jo modaliu. Radikalaus požiūrio neįtraukti *will* į pagalbinių modalinių veiksmazodžių sąrašą, nes jis semantiškai elgiasi visiškai kitaip nei visi kiti pagrindiniai pagalbinių anglų kalbos veiksmazodžiai, laikosi David-Nielsen 1988, Papafragou 2000, Kissine 2008. Čia svarbiausias argumentas, kad *will* (beje, kaip ir *can* ‘galėti’) semantiškai nekoduoja subjektyvaus kalbėtojo požiūrio, todėl negali būti modalus.⁶⁹ Šiame tyrime remiamasi Coates 1983, Marín-Arrese *et al.* 2004 pasiūlyta *will* interpretacija, nes vien jau morfosintaksiškai apie *will* galima kalbėti kaip apie modalinį veiksmazodį, o semantinė šio veiksmazodžio analizė (Coates 1983; Gotti 2003; Marín-Arrese *et al.* 2004), parodė, kad jis gali žymėti tiek episteminį, tiek neepisteminį modalumą. Pagal Coates (1983, 177–179), *will* reikšmės, siejamos su episteminiu modalumu, yra prognozė (angl. *prediction*) ir nuspėjamumas (angl. *predictability*), o neepisteminės – noras (angl. *willingness*) ir ketinimas (angl. *intention*). Taigi darbe tokie sakiniai kaip (133) buvo vertinami kaip episteminiai, o (134) sakinyje iliustruoja neepisteminę *will* reikšmę:

(133) *McDonald will be giving a little speech at conference.*

Pasitarime Makdonaldas pasakys trumpą kalbėlę.

(134) *Those who threaten God with force will be met with force.*

⁶⁸ Daugiau informacijos apie pagalbinio modalinio veiksmazodžio kriterijus galima rasti Palmer (1990, 201).

⁶⁹ Tai, žinoma, nėra vienintelė priežastis. Daugiau skyrimo kriterijų ir išsamesnę analizę, įvairių kriterijų *will* modalinėms ar nmodalinėms reikšmėms skirti aprašymą galima rasti Klinge (2005, 167–196).

Tiems, kurie grasina Kristui jėga, bus atsakyta jėga.

5.3. Episteminio būtinumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Šiame skyrelyje pateikiama episteminio būtinumo raiškos priemonių analizė. Pirmuoju kiekybinės analizės etapu buvo tirta bendra episteminį ir neepisteminį būtinumą perteikiančių modalinių veiksmažodžių ir adverbialų distribucija anglų ir lietuvių kalbose, nes neįmanoma įvertinti episteminio modalumo raiškos tendencijų neatsižvelgiant į neepisteminę reikšmę. Svarbu nustatyti, kokią dalį užima episteminis būtinumas visame modalumo kontekste. Antruoju analizės etapu apsiribota vien episteminėmis reikšmėmis. Vertimo paradigmų analizė taip pat atlikta dviem žingsniais: pirmiausia patikrintas veiksmažodžių ir adverbialų strategijų vartosenos dažnis originale ir vertimo kalboje, paskui pereita prie tirtų episteminio būtinumo žymiklių vertimo atitikmenų analizės.

5.3.1. Kiekybinė modalinio būtinumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Pirmiausia kiekybinė analizė leido nustatyti modalinių veiksmažodžių ir modalinių adverbialų, koduojančių modalinį būtinumą, distribuciją originaliuose lietuviškuose (LT-orig) ir angliškuose tekstuose (A-orig) tekstuose. Apibendrinant gautus statistinius duomenis galima teigti, kad modalinio būtinumo raiška anglų ir lietuvių kalbose skiriasi. Toliau pateikta lentelė iliustruoja kiekybinę opoziciją tarp šešių pagrindinių anglišku modalinių veiksmažodžių (*will, would, shall, should, ought to, must* ‘turėti / privalėti’) ir adverbialų (*certainly, for certain, indeed, surely, for sure, definitely, presumably, undoubtedly / no doubt* ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’). Apskaičiuotas normalizuotas dažnis rodo, kad anglų kalboje modalinio būtinumo niuansai perduodami modaliniais veiksmažodžiais. Patys dažniausi adverbialai yra *probably, certainly* ir *indeed* ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’, kiti adverbialai daug retesni.

26 lentelė. Normalizuotas veiksmažodžių ir adverbialų dažnis $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ potekstinyje (A-orig): modalinis būtinumas

AUX			ADV		
	n	f/1000		n	f/1000
<i>will('ll)</i>	1209	2,48	<i>probably</i>	127	0,26
<i>would('d)</i>	1764	3,62	<i>certainly</i>	76	0,16
<i>shall</i>	32	0,07	<i>indeed</i>	75	0,15
<i>should</i>	398	0,82	<i>surely</i>	48	0,10
<i>ought to</i>	33	0,07	<i>definitely</i>	22	0,05
<i>must</i>	265	0,54	<i>presumably</i>	20	0,04
			<i>no doubt/undoubtedly</i>	20	0,04
			<i>for sure</i>	5	0,01
			<i>for certain</i>	3	0,01
			<i>decidedly</i>	1	0,00
Iš viso	3701	7,61	Iš viso	397	0,82

Norint patikrinti, ar gauti duomenys pakankamai tikslūs, „Britų nacionaliniame tekстыne“ (BNC) buvo patikrintas vienu iš dažniausių $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ tekстыne buvusiųrieveiksmių *certainly*, *indeed* ir *surely* ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’ dažnis grožinės literatūros ir sakinės kalbos potekstyniuose. Tiek $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ potekstinyje, tiek BNC grožinės literatūros dalyje šių trijųrieveiksmių dažnis beveik nesiskiria, ryškesni skirtumai pastebėti tik sakinėje kalboje: čia pats dažniausias *certainly* ‘tikriausiai’. Gauti statistiniai duomenys pateikti 27 lentelėje.

27 lentelė. Prieveiksmių *certainly*, *indeed* ir *surely* ‘veikiausiai / greičiausiai / tikriausiai’ distribucija $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ potekstinyje (A-orig) ir BNC

Tekstynai	<i>certainly</i>	<i>indeed</i>	<i>surely</i>
A-orig potekstynis	0,19	0,19	0,12
BNC (grož. lit.)	0,19	0,16	0,14
BNC (sakyt. k.)	0,31	0,17	0,06

Iš šešių pagrindinių modalinių būtinumą reiškiančių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių A-orig tekstuose pats dažniausias yra *would* (3,62). Antrą vietą pagal dažnumą užima *will* (2,48). Šie rezultatai panašūs į Kennedy (2002, 76) tyrimų rezultatus. Jos tyrimo duomenys parodė, kad BNC tekстыne

will, would ‘turėti’, *can* ir *could* ‘galėti’ vartoseną sudaro 72,7 proc. visų modalinių veiksmažodžių vartosenos, o pats dažniausias modalinis veiksmažodis yra *will* (23 proc. visų modalinių veiksmažodžių vartosenos).

Kaip minėta kalbant apie duomenų atrankos kriterijus, pirmas žingsnis atliekant kiekybinę analizę buvo atskirti tuos vartosenos atvejus, kai *turėti* vartojamas pozesyvinėse konstrukcijose ir kai šis veiksmažodis vartojamas modaliniam būtinumui reikšti. Pozesyvumą reiškiantis *turėti* buvo pavartotas 617 kartus (normalizuotas dažnis 2,08, arba 61 proc. visos vartosenos); modalinį būtinumą reiškiantis *turėti* pavartotas 394 kartus (39 proc. visos vartosenos). Taigi lietuvių kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas visų asmenuojamųjų (teigiamųjų ir neigiamųjų) modalinį būtinumą reiškiančio veiksmažodžio *turėti* formų dažnis yra 1,33 (bendras teigiamųjų formų normalizuotas dažnis yra 1,28, o neigiamųjų formų – 0,04; atitinkamai 97 proc. ir 3 proc.). Tai sudaro 39 proc. visos *turėti* vartosenos.

Kiekybinė analizė taip pat parodė, kad pačios dažniausios yra modalaus veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formos: *turi* (112 visos vartosenos atvejų; 0,38 normalizuotas dažnis) ir *turėjo* (100 atvejų; 0,34 normalizuotas dažnis). Galima palyginti su galimumo veiksmažodiniais žymikliais: *galėjo* normalizuotas dažnis 1,01, o *gali* yra antroje pagal dažnumą vietoje ($f = 0,98$), tačiau 3-iojo asmens formos vis tiek išlieka kiekybiškai dominuojančios. Veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formos yra du kartus dažnesnės nei kartu sudėtos 1-ojo ir 2-ojo asmens formos.

28 lentelė. Veiksmažodžio *turėti* (teigiamųjų ir neigiamųjų formų) distribucija *ParaCorp_{LT→A}* (LT-orig) potekstinyje

<i>turėti</i>	n	f/1000	%
1-o + 2-ojo asmens formos	136	0,46	35
3-iojo asmens formos	258	0,87	65
Iš viso	394	1,33	100

Į statistinę analizę įtraukus dar keturis neepisteminį būtinumą koduojančius veiksmažodžius – *reikėti*, *privalėti*, *tekti*, *derėti*, kurių normalizuoto dažnio

vertė 2,06, – bendras modalinių būtinumą koduojančių veiksmažodžių normalizuotas dažnis yra 3,39. Kaip ir anglų kalboje, lietuvių kalboje vyrauja veiksmažodinė modalinio būtinumo raiška; normalizuotas adverbialų dažnis yra tik 0,93. Toliau esančioje lentelėje pateikta statistika rodo, kad pats dažniausias lietuvių kalbos adverbialas yra *turbūt* (0,32), kurio dažnis sudaro net trečdalį visos tiriamų adverbialų vartosenos.

29 lentelė. Modalinių adverbialų ir veiksmažodžių *turėti, reikėti, privalėti, tekti, derėti* normalizuotas dažnis *ParaCorp_{LT→A}* potekstyne (LT-orig)

LT-ADV	n	f/1000	LT-V	n	f/1000
<i>turbūt</i>	98	0,32	<i>tur-iu/ime</i>	42	0,14
<i>matyt</i>	62	0,21	<i>tur-i/ite</i>	32	0,11
<i>tikriausiai</i>	43	0,14	<i>tur-i</i>	112	0,38
<i>būtinai</i>	40	0,13	<i>tur-ėjau/ ėjome/ėdavau/ėdavome</i>	34	0,11
<i>ko gero/a</i>	18	0,06	<i>tur-ėjai/ ėjote/ėdavai/ėdavote</i>	3	0,01
<i>greičiausiai</i>	6	0,02	<i>tur-ėjo/ėdavo</i>	110	0,37
<i>neišvengiamai</i>	7	0,02	<i>tur-ėsiu/ ėsime/ėčiau/ėtumėme</i>	14	0,05
<i>be abejo / be abejonės / neabejotinai</i>	4	0,01	<i>tur-ėsi/ėsite/ėtum/ėtumėte</i>	11	0,04
<i>veikiausiai</i>	1	0,00	<i>tur-ės/ėtų</i>	36	0,12
			<i>reikėti, privalėti, tekti, derėti (visos formos)</i>	613	2,07
Iš viso	277	0,93	Iš viso	1007	3,39

Patikrinus 29 lentelėje pateiktų modalinių adverbialų vartosenos dažnį „Sakytinės lietuvių kalbos tekstyne“, gauti panašūs rezultatai. Sakytinėje kalboje užtikrintai dominuoja *turbūt* (0,84). Visų kitų adverbialų normalizuotas dažnis yra gana žemas.

30 lentelė. Modalinių adverbialų dažnis LT-orig potekstinyje ir „Sakytinės lietuvių kalbos tekстыne“

LT-ADV	LT-orig	Sakytinė
	f/1000	f/1000
<i>turbūt</i>	0,32	0,84
<i>matyt</i>	0,21	0,26
<i>tikriausiai</i>	0,14	0,16
<i>būtinai</i>	0,13	0,20
<i>ko gero (-a)</i>	0,06	0,12
<i>greičiausiai</i>	0,02	0,03
<i>neišvengiamai</i>	0,02	0,00
<i>be abejo / be abejonės / neabejotinai</i>	0,01	0
<i>veikiausiai</i>	0,00	0,00
Iš viso	0,93	1,61

Duomenys rodo, kad sakytinėje lietuvių kalboje adverbialai dar dažnesni nei grožinės literatūros kalboje, nors pagrindiniai adverbialai išlieka tie patys. Tai dar kartą patvirtina faktą, kad grožinės literatūros kalba, nors ir nespontaniška, artima sakytinei kalbai (Biber 1988, Mayer 2002).

Santykinio dažnio verčių santykis tarp modalinių anglų kalbos veiksmažodžių irrieveiksmių A-orig potekstinyje ypač ryškus – 8 : 1 (AUX – 7,61 : ADV – 0,82). Atitinkamai lietuvių kalboje jis yra 3 : 1 (V – 3,39 : ADV – 0,93). Jau pirminiai rezultatai išryškina skirtumus tarp modalinių veiksmažodžių strategijos vartosenos anglų ir lietuvių kalbose. Veiksmažodinių modalinio būtinumo žymiklių apytikslis santykis – 3 : 1 (AUX – 7,61 : V – 3,39) anglų kalbos naudai. Modalinio būtinumo (episteminio ir neepisteminio) veiksmažodinių ir adverbialinių raiškos priemonių normalizuoto dažnio vertės ir logaritminės tikimybės testo įvertis pateikiamas 31 lentelėje.

31 lentelė. Modalinio būtinumo raiška $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ (A-orig) ir $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ (LT-orig) potekstyniuose

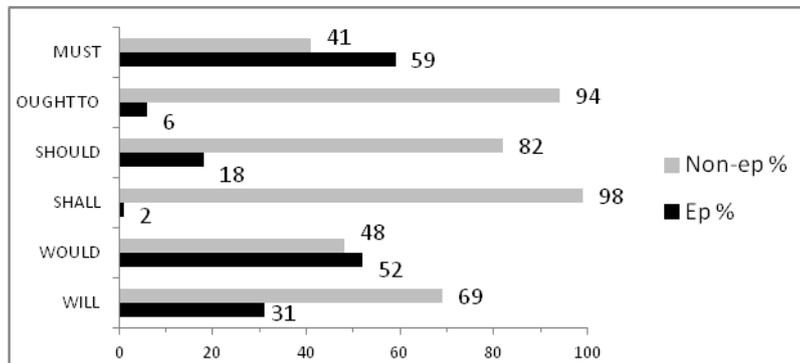
	AUX/V	ADV
A-orig	7,61	0,82
LT-orig	3,39	0,93
LL	+590,99	-2,95

Logaritminės tikimybės testas patvirtino, kad anglų kalboje modalinis būtinumas dažniausiai koduojamas modaliniais veiksmažodžiais. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas +590,99 (kai $p < 0,05$, o kritinė vertė lygi 3,84) rodo statistiškai reikšmingą ir dominuojančią modalinių veiksmažodžių vartoseną anglų kalboje, palyginti su lietuvių kalba. Tačiau šiose dviejose kalbose modalinių adverbialų strategijos dažnis perteikiant modalinio būtinumo atspalvius beveik nesiskiria. Logaritminės tikimybės testo rezultatas (-2,95) rodo statistiškai nereikšmingą skirtumą. Priminsiu, kad visiškai skirtingi rezultatai gauti išanalizavus galimumo raišką: logaritminės tikimybės testo vertė (-444,98) rodo ypač didelę dominuojančią episteminio galimumo adverbialų vartoseną lietuvių kalboje.

5.3.2 Kiekybinė ir kokybinė episteminio būtinumo žymiklių tarpkalbinė analizė

Šiame skyrelyje bus aptariama episteminio ir neepisteminio būtinumo tarpkalbinė reikšmės dichotomija. Atsižvelgiant į anksčiau aprašytus duomenų atrankos kriterijus buvo skiriamos pagrindinių anglų kalbos ir lietuvių kalbos veiksmažodžių episteminės ir neepisteminės reikšmės ir jų dažnis priešinamas su adverbialų dažniu. Gauti rezultatai panašūs į kitų kalbininkų atliktų tyrimų rezultatus, plg. Coates (1983), Heine (1995), Biber *et al.* (1999), Wärensby (2004), Hoyer (1997), Cornillie (2007), de Haan (2008), Šinkūnienė ir Van Olmen (2012). Pagrindinių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių episteminės ir neepisteminės reikšmės sklaida pateikiama 5 diagramoje.

5 diagrama. Episteminio ir neepisteminio būtinumo raiška $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ potekstinyje (A-orig): anglų kalbos modaliniai veiksmažodžiai

Episteminio būtinumo reikšmės erdvėje vyrauja *must* (59 proc. visos vartosenos) ir *would* (52 proc.). Episteminę šių veiksmažodžių vartoseną galima iliustruoti šiais pavyzdžiais:

(135) *This **must** all sound so silly to you.*

*Tau **turbūt** tai atrodo baisiai kvaila.*

(136) *Considering tonight's events, she **would be** a fool not to be frightened.*

*Turėdama galvoje tai, kas nutiko šįvakar, ji **būtų** kvaila, jeigu nebijotų.*

Pagrindinis neepisteminio būtinumo žymiklis $ParaCorp_{A \rightarrow LT \rightarrow A}$ duomenyse yra *shall* (99 proc.), nors apskritai anglų kalboje jis gana retai vartojamas (žr. Leech 2003). Tokie rezultatai buvo laukti, nes *shall* literatūroje dažniausiai aprašomas kaip neepisteminio modalumo žymiklis (Perkins 1983; Coates 1983; Gotti 2003). Episteminės *shall* interpretacijos (2 proc. visos *shall* vartosenos originaliuose angliškuose tekstuose) negalima būtų paaiškinti subjekto raiškos įtaka, tačiau šis veiksmažodis, sakinyje atsidūręs su episteminiais adverbialais, gali įgyti episteminę reikšmę (plg. Coates 1983, 192; Hoye 1997, 120), tekстыne rastas tik vienas pavyzdys:

(137) *I **shall probably be** too busy to come personally.*

Ko gero, būsiu per daug užsiėmęs, kad atečiau.

Kaip parodė modalinio galimumo raiškos ir turinio tyrimas (žr. 4.3 skyrelį), tendencijos episteminę reikšmę koreliuoti su 3-iojo asmens

subjektais išlieka. Episteminio būtinumo veiksmažodžiai *must* ir *would* ‘turėti’ dažniausiai vartojami su 3-iojo asmens subjektais (54 proc.), egzistenciniu *there* arba formaliuotu *it / this* (22 proc.) ir tik 24 proc. visos vartosenos su 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektais, pavyzdžiui:

(138) *This must all sound so silly to you.*

Tau turbūt tai atrodo baisiai kvaila.

(139) *It would have been Friday.*

Galėjo būti penktadienis.

Kita vertus, priešinga subjekto asmens specifikacija su neepistemine reikšme, pavyzdžiui, 54 proc. neepisteminės *must* ir 48 proc. *would* ‘turėti’ vartosenos sudaro sakiniai su 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektais, pvz.:

(140) *My friends, we must do something.*

– Mano bičiuliai, mes turime ką nors daryti.

Keturi lietuvių kalbos veiksmažodžiai *reikėti*, *tekti*, *privalėti* ir *derėti*, kurie buvo įtraukti į pirminę bendrąją modalinio būtinumo žymiklių kiekybinę analizę, negali koduoti episteminio modalumo, todėl į tolesnę episteminės ir neepisteminės reikšmės sklaidos analizę jie nepateko. Didžiausias dėmesys skirtas modaliniam veiksmažodžiui *turėti*, kuris gali reikšti tiek episteminį, tiek neepisteminį modalumą. Kitas analizės žingsnis buvo ištirti, kaip veiksmažodžio *turėti* teigiamosios asmenuojamosios formos sąveikauja su epistemine ir neepistemine reikšmės dichotomija. 32 lentelės duomenys rodo, kad bendras teigiamųjų veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formų normalizuotas dažnis yra 0,86, o kartu sudėtų 1-ojo ir 2-ojo asmens formų dažnis perpus mažesnis – 0,43. Šie statistiniai duomenys apibendrinti 32 lentelėje.

32 lentelė. Veiksmažodžio *turėti* teigiamųjų asmenuojamųjų formų distribucija *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

<i>turėti</i> 'have to'	n	f/1000	%
1 / 2-ojo asm. formos	127	0,43	33
3-iojo asm. formos	254	0,86	67
Iš viso	381	1,28	100

Remiantis jau atliktais tyrimais (cf. Coates 1995; Heine 1995; Biber *et al.* 1999; Facchinetti 2002; Wårnsby 2004) ir šio darbo anglų kalbos rezultatais, būtų galima kelti hipotezę, kad lietuvių kalbos veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formos taip pat daugiausia įgis epistemine interpretaciją, o 1-ojo ir 2-ojo asmens formos dažniausiai sąveikaus su neepistemine reikšme. Ši hipotezė patvirtinta iš dalies.

1-ojo ir 2-ojo asmens formos dažniausiai sąveikauja su neepistemine reikšme. Tai patvirtino ir šis tyrimas: nė viena tarp *ParaCorp_{A→LT→A}* duomenų rasta veiksmažodžio *turėti* 1-ojo ir 2-ojo asmens forma nedalyvavo reiškiant epistemini modalumą, nors neatmetama galimybė, kad epistemine reikšmė galima, ypač kai veiksmažodis vartojamas tariamąja nuosaka ir kai propozicijos nuoroda yra į ateitį, pvz.:

(141) *Ar ateisi ryt? Turėčiau ateiti.*⁷⁰

Keletas neepisteminio vartojimo pavyzdžių su 1-ojo ir 2-ojo asmens subjektais:

(142) *Turiu jau eiti.*

(143) *Tu turi suprasti, kad man sunku.*

(144) *Apskritai, lagery niekuomet nesakoma, kaip ką turi daryti, – turi pats susiprasti.*

Kitaip, nei tikėtasi, 3-iojo asmens formų (*turi, turėjo, turėdavo, turės, turėtų*) sąveika su epistemine / neepistemine interpretacija nėra tokia ryški. Panašiai kaip episteminio galimumo raiškos atveju šių formų kaip episteminio būtinumo žymiklių vartoseną sudaro 24 proc. visos jų vartosenos. Kaip rodo

⁷⁰ Pavyzdys sugalvotas autorės – A. Š.

33 lentelės skiltyje pateikti duomenys, modalinį būtinumą reiškiančios veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formos dažniausiai vartojamos neepisteminiam modalumui reikšti (76 proc.).

33 lentelė. Veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens teigiamosios asmenuojamosios formos kaip episteminės ir neepisteminės reikšmės žymikliai *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

	Episteminė reikšmė		Neepisteminė reikšmė		Visos formos	
	n	f/1000	n	f/1000	n	f/1000
<i>turi</i>	16	0,05	92	0,31	108	0,36
<i>turėjo</i>	31	0,10	69	0,23	100	0,34
<i>turėdavo</i>	0	0,00	10	0,03	10	0,03
<i>turės</i>	0	0,00	7	0,02	7	0,02
<i>turėtų</i>	16	0,05	13	0,04	29	0,10
Iš viso	63	0,21	191	0,64	254	0,86

Komplementų specifikacijos veiksnys pasirodė turintis daugiau įtakos skiriant episteminę ir neepisteminę reikšmę. Šiuo analizės etapu, kaip ir tiriant galimumo raišką, buvo daroma takoskyra tarp šių 3-iojo asmens formų komplementų tipų: *tur** + *INF* ir *tur** + *būti-P*:

(145) *Kaip baisiai ji turėjo manęs bijoti tuomet...*

(146) *Prie apleistos kirtimvietės atvežė juos dvidešimt šešis. Turėjo būti dvidešimt penki, bet paskutiniu momentu zonos viršininkas stumtelėjo prie kitų ir Vytautą Berankį.*

Be jokios abejonės, *tur** + *būti-P* struktūrinis modelis dažniau nei *tur** + *INF* modelis perteikė episteminius niuansus. Konstrukcija *tur** + *būti-P* buvo vartojama epistemiškai 52 proc. viso konkordanso, o *tur** + *INF* dažniau funkcionuoja neepisteminėje erdvėje – 84 proc. visos vartosenos. Statistiniai duomenys pateikti 34 lentelėje.

34 lentelė. Veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asm. formų episteminė ir neepisteminė reikšmė *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig)

3-iojo asm. formų konstrukcijos	Episteminis		Neepisteminis	
	f/1000	%	f/1000	%
<i>tur*</i> + INF	0,10	48	0,55	84
<i>tur*</i> + <i>būti</i> -P	0,11	52	0,10	16
Iš viso	0,21	24	0,64	76

Paminėtina, kad visi pavyzdžiai, kuriuose konstrukcijos *tur** + *būti*-P poziciją *P* užėmė būdvardžio frazė (AP) arba sudėtinis infinityvas (angl. *compound infinitive*),⁷¹ buvo interpretuoti kaip neepisteminiai. (147) sakinyje kalbama apie puokštės grožį, kurį turėjo nulemti tam tikros išorinės sąlygos, lemiančios dinaminio modalumo interpretaciją. Taip pat visi pasyvines reikšmes perteikiantys sakiniai buvo neepistemiški, plg.:

(147) *Man buvo gaila jas barstyti, bet aš turėjau surinkti tikrai nedidelę puokštę, todėl ji turėjo būti labai graži, iš rinktinių gėlių.*

(148) *Nustatydavo jisai, kiek laiške turi būti eilučių parašyta.*

(149) *Va, pagal šį piešinį turi būti padarytas vežimas.*

Tačiau bendroji tendencija, kad episteminė reikšmės interpretacija sutampa su statyvinėmis konstrukcijomis, išliko:

(150) *Ten turi būti Nemunas, aš važiuosiu į Nemuną, Aleksai!*

Pagrindiniai anglų kalbos episteminio būtinumo veiksmažodžiai *must* ir *would* ‘turėti’ su statyvumu sąveikauja panašiai kaip ir *turėti*. Kaip rodo 35 lentelėje pateikti statistiniai duomenys, tik 8 proc. neepisteminį būtinumą reiškiančių *must* ir *would* konkordanso sudaro jų junginiai su statyvais, o episteminė interpretacija dažnesnė net 4 kartus (52 proc.).

⁷¹ Terminas paimtas iš Holvoeto (2007, 133).

35 lentelė. Episteminė ir neepisteminė *must/would* ‘turėti’ reikšmė ir komplementų statyvumas

	Ep. <i>must</i> ir <i>would</i>		Neep. <i>must</i> ir <i>would</i>	
	%	f/1000	%	f/1000
Statyvai	53	0,36	7	0,1
Ne statyvai	48	0,25	92	0,42
Iš viso	100	0,61	100	0,52

Pagrindinis anglų kalbos modalinį būtinumą reiškiantis veiksmažodis *must* ‘turėti’, kaip jau minėta, 59 proc. visos vartosenos yra episteminis. Svarbu, kad konstrukcija *must have* iš visų tų 59 proc. sudaro 49 proc.

Sugretinus lietuvių kalbos episteminį būtinumą reiškiančių adverbialų ir veiksmažodžio *turėti* 3-iojo asmens formų santykinę dažnį (žr. toliau pateiktą lentelę), matyti, kad gautas skirtumas gana reikšmingas, tačiau ne toks žymus kaip episteminį galimumą reiškiančių adverbialų vartoseną lietuvių kalboje. Episteminį galimumą reiškiantys adverbialai ir episteminės veiksmažodžio *galėti* 3-iojo asmens formos atitinkamai sąveikauja kaip 2,09 : 0,37 (normalizuotas dažnis), o episteminį būtinumą reiškiančių adverbialų vartosenos ir veiksmažodžio *turėti* episteminės vartosenos normalizuotas dažnis yra 0,93 : 0,21. Episteminio būtinumo raiška adverbialų ir veiksmažodžių strategijos atžvilgiu pateikta 36 lentelėje.

36 lentelė. Episteminio būtinumo raiška *ParaCorp_{LT→A}* potekstinyje (LT-orig): adverbialai vs. *turėti* 3-iojo asmens formos

LT-orig	ADV	V
(f/1000)	0,93	0,21

Veikiausiai tokį episteminio galimumo ir būtinumo žymiklių vartosenos dažnio skirtumą galima aiškinti tuo, kad kalbėtojas paprastai linkęs žymėti savo dvejonę, neįsitikinimą kalbamu faktu ar situacija arba dėl vienokių ar kitokių pragmatinių (mandagumo, apsidraudimo) sumetimų savo teiginius jis linkęs švelninti dažniau vartodamas galimumo žymiklius. Nors ir būtinumo

žymikliai gali būti traktuojami kaip sąšvelniai (angl. *hedges*), vis dėlto jie nėra dažni (žr. Šinkūnienė 2011, 79–82), jei kalbėtojas neabejoja savo teiginio tikrumu, paprastai pateikia jį kaip faktą nenaudodamas kokių modalinių žymiklių arba saikingai juos vartodamas.

Sugretinus tirtų episteminių būtinumą reiškiančių anglų kalbos modalinių veiksmažodžių normalizuotą dažnį su lietuvių kalbos pagrindiniu episteminiu būtinumo veiksmažodžio *turėti* vartosenos normalizuotu dažniu, gauti įdomūs rezultatai (žr. 37 lentelę). Adverbialų strategijos pasirinkimo dažnis apylygis abiejose kalbose (lietuvių kalboje – 0,93; anglų kalboje – 0,82, t. y. jų santykis 1 : 1), bet episteminių būtinumo veiksmažodinė raiškos strategija ryškiai dominuoja anglų kalboje: santykis tarp episteminių modalumą reiškiančių veiksmažodžių 1 : 14 anglų kalbos naudai.

37 lentelė. Episteminių būtinumo raiška $ParaCorp_{A \rightarrow LT}$ (A-orig) ir $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ (LT-orig) potekstyniuose

	AUX/V	ADV
A-orig	2,87	0,82
LT-orig	0,21	0,93
LL	+931,12	-2,95

Atlikus logaritminės tikimybės testą, matyti statistiškai reikšminga dominuojanti modalinių veiksmažodžių vartoseną episteminiam būtinumui reikšti anglų kalboje, palyginti su lietuvių kalba. Testo rezultatas (+931,12) rodo ypač didelį dažnio skirtumą.

5.3.3. Vertimų paradigų analizė

Kitas šio tyrimo etapas buvo pasiremiant vertimo paradigų duomenų analize pabandyti paremti arba atmesti hipotezę, kad lietuvių kalboje, palyginti su anglų kalba, reiškiant modalinį būtinumą dažniau naudojama adverbialų strategija, o modalinių veiksmažodžių strategija vyrauja anglų kalboje. Šiam

tikslui pasiekti veiksmažodžio *turėti* vartoseną (neskiriant į epistemines ir neepistemines reikšmes) priešinama su modalinį būtinumą reiškiančių adverbialų vartoseną vertimo ir originalo kalboje.

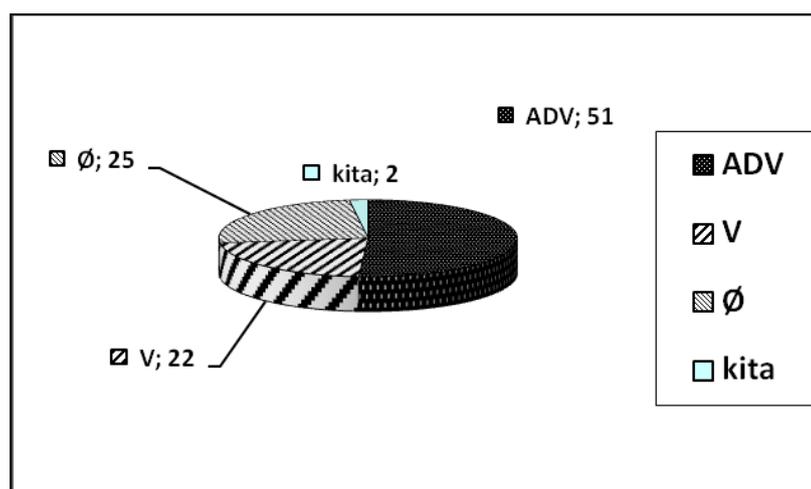
Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį, kad bendras visų asmenuojamų *turėti* formų skaičius lietuvių vertimo kalboje padidėja. Lietuvių kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas šio veiksmažodžio dažnis buvo 1,33, o vertimo kalboje jis padidėja iki 1,93. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas +36,96 (kai $p < 0,05$, o kritinė vertė lygi 3,84) rodo statistiškai reikšmingą dominuojančią *turėti* formų vartoseną vertimo kalboje. Vertimo kalboje daug dažnesnė ir adverbialų vartoseną: LT-orig potekstinyje jų normalizuotas dažnis 0,99, o vertimo kalboje – 1,72. Logaritminės tikimybės testo rezultatas rodo statistiškai reikšmingą skirtumą +74,07.

Anglų kalbos originaliuose tekstuose normalizuotas pagrindinių modalinių veiksmažodžių dažnis buvo 7,6, o verstoje anglų kalboje jis padidėja iki 9,7. Gautas logaritminės tikimybės testo rezultatas –109,04 rodo statistiškai reikšmingą pokytį. Kitokia situacija su angliškaisrieveiksmiais. Originalioje anglų kalboje būtinumą reiškiančiųrieveiksmių normalizuotas dažnis buvo 0,82, o vertimo kalboje jis jau 0,56 (logaritminės tikimybės testo rezultatas –20,56 rodo statistiškai reikšmingą mažesnę adverbialų vartojimą verčiant į anglų kalbą). Taigi, neneigiant šaltinio kalbos sistemos įtakos tikslinei kalbai, vis dėlto akivaizdu, kad ir vertimo kalboje modalinio būtinumo raiškos tendencijos išlieka panašios kaip originaliuose tekstuose.

Detalesnė vertimo atitikmenų statistinė analizė taip pat patvirtino tarpkalbines modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategijų vartosenos tendencijas. Pagrindinio episteminių modalumą koduojančio anglų kalbos modalinio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ vertimo atitikmenų analizė parodė, kad jis dažniau nei lietuvių kalbos veiksmažodis *turėti* verčiamas adverbialais. Dažniausiai episteminis *must* į lietuvių kalbą verčiamas adverbialais *tikriausiai*, *matyt* ir *turbūt*, kurie sudaro 42 proc. visų *must* ‘turėti’ vertimo konkordanso atitikmenų.

Detalesnė vertimo atitikmenų analizė taip pat patvirtino tarpkalbines modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategijų vartosenos tendencijas. Pagrindinio episteminį modalumą koduojančio anglų kalbos modalinio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ vertimo atitikmenų analizė parodė, kad jis dažniau nei lietuvių kalbos veiksmažodis *turėti* verčiamas adverbialais. Dažniausiai episteminis *must* į lietuvių kalbą verčiamas adverbialais *tikriausiai*, *matyt* ir *turbūt*, kurie sudaro 42 proc. visų *must* ‘turėti’ vertimo konkordanso atitikmenų. Kiti episteminiai adverbialai (pvz., *greičiausiai*, *veikiausiai*, *neabejotinai*) sudaro 9 proc. visų atitikmenų, o modaliniai veiksmažodžiai *turėti* ir *galėti* sudaro 22 proc. atitikmenų, 2 proc. atitikmenų lieka tokioms formoms kaip *esąs*, *esama*. Nemažą dalį vertimo atitikmenų profilio sudaro nulinės atitikties atvejai (25 proc.). Episteminio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ vertimo atitikmenų profilis pateikiamas 6 diagramoje:

6 diagrama. Episteminio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ vertimo atitikmenys lietuvių kalboje *ParaCorp_{A→LT}* potekstyntyje

Episteminio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ lietuviškų atitikmenų pavyzdžiai pateikti 38 lentelėje.

38 lentelė. Episteminio veiksmožodžio *must* ‘turėti’ lietuviškų atitikmenų pavyzdžiai

A-orig	Strategija	LT-vert
<i>This must be a dream.</i>	AUX _{A-orig} → ADV _{LT-vert}	<i>Tikriausiai</i> sapnuoju.
<i>A sharp cry of pain was wrung out of her. She must have fallen right on the injured arm.</i>		<i>Pasigirdo skardus, skausmo kupinas riktelėjimas. Matyt, nugriuvo tiesiai ant sužeistos rankos.</i>
<i>It must be easier to live beautiful lives when you're posh.</i>		<i>Tikriausiai</i> aristokratams lengviau gyventi gražų gyvenimą.
<i>Obviously there must be a message of some kind written on it.</i>	AUX _{A-orig} → V _{LT-vert}	<i>Jame turėtų būti kas nors parašyta.</i>
<i>That must have been horrible for you.</i>		– <i>Tau turėjo būti baisu.</i>
<i>Surely somewhere nearby, but out of sight, there must be a stream with green pools where dace were swimming?</i>	∅ LT	<i>Ko gero, kur nors netoliese yra upeliukas su žaliais užutėkiais ir plaukiojančiomis kuojomis.</i>

Panašūs rezultatai gauti pritaikius atgalinio vertimo principą, t. y. pažiūrėjus, kokie verstinio *must* ‘turėti’ atitikmenys yra originaliuose lietuvių kalbos tekstuose. Dažniausi verstinio episteminio *must* ‘turėti’ atitikmenys, kaip ir verčiant iš anglų kalbos į lietuvių (tada jie sudaro 51 proc.), yra adverbialai. Jie sudarė 56 proc. viso konkordanso, veiksmožodis *turėti* sudarė 9 proc., o nulinės atitikties atvejai išaugo iki 35 proc. Tai dar kartą patvirtina adverbialinės strategijos kaip episteminio būtinumo raiškos būdo lietuvių kalboje preferenciją – angliški veiksmožodžiai vertime į lietuvių kalbą virsta lietuviškais adverbialais ir atvirkščiai, verčiant iš lietuvių kalbos į anglų kalbą lietuviški adverbialai verčiami angliškais modaliniais veiksmožodžiais.

Lietuvių kalbos veiksmažodžio *turėti* episteminės vartosenos konkordansas rodo, kad į anglų kalbą šis veiksmažodis beveik visada verčiamas anglų kalbos veiksmažodžiais, tokie atitikmenys sudaro net 84 proc. visų atitikmenų, adverbialai – tik 2 proc. visų atitikmenų (rastas tik vienas pavyzdys su *maybe* ‘gal(būt’), o nulinė atitiktis siekia 14 proc. Tarp veiksmažodinių atitikmenų dažniausi yra *must* ‘turėti’ (24 proc.), *have / has / had to* ‘turėti’ (21 proc.) ir *should* ‘turėti’ (21 proc.). Vertimų *turėti* atitikmenų profilis pateiktas 39 lentelėje.

39 lentelė. Veiksmažodžio *turėti* angliški atitikmenys *ParaCorp_{LT→A}* (LT-orig) potekstyne

Atitikmenys	n	f/1000	%
<i>must</i>	15	0,05	24
<i>have/has/had to</i>	13	0,04	21
<i>should</i>	13	0,04	21
<i>would</i>	9	0,03	14
<i>ought to</i>	1	0,00	2
<i>will</i>	1	0,00	2
<i>could</i>	1	0,00	2
<i>maybe</i>	1	0,00	2
∅	9	0,03	14
Iš viso	63	0,21	100

Šiuos skaičius galima iliustruoti pavyzdžiais iš *ParaCorp_{A→LT→A}* tekstyne, kurie pateikti 40 lentelėje.

40 lentelė. Lietuviško episteminio *turėti* vertimo atitikmenų pavyzdžiai

LT-orig	Strategija	A-vert
<i>Janeko ten nėra, jis turi būti čia, netoli.</i>	$V_{LT-orig} \rightarrow$ AUX_{A-vert}	<i>Janek's not there. He must be right here, nearby.</i>

<i>Dabar jie turi būti su motina.</i>	V _{LT-orig} → ADV _{A-vert}	<i>Maybe they are with their mother now.</i>
<i>Į senatvę jos jau buvo kiek pablukusios, tačiau kaip gražiai turėjo šviesti jaunystėje!</i>	ØA	<i>In her old age the colour of the eyes seemed somewhat faded, but how beautifully they shone in her youth!</i>

Dažniausi lietuvių kalbos adverbialai *turbūt, tikriausiai, veikiausiai, greičiausiai, ko gero(a), matyt* į anglų kalbą dažniausiai verčiami naudojant adverbialinę strategiją, t. y. dažniausi jų atitikmenys yra *probably, (most) likely, no doubt*. Adverbialiniai atitikmenys sudaro 54 proc. viso *turbūt, tikriausiai, veikiausiai, greičiausiai, ko gero(a), matyt* konkordanso, o modalinių pagalbinių veiksmažodžių strategija verčiant šiuos adverbialus naudota 19 proc., pridėjus kitus veiksmažodinius atitikmenis, tokius kaip *suppose, seem*, bendri veiksmažodiniai atitikmenys sudaro 27 proc. Pritaikius atgalinio vertimo metodą, patikrinus šių lietuviškų adverbialų atitikmenis originalioje anglų kalboje pasirodė, kad anglišku prieveiksmių kaip atitikmenų dažnis mažesnis (41 proc.), tačiau gerokai padaugėja modalinių veiksmažodžių (36 proc.). Tai rodo, kad versdami angliškus veiksmažodžius į lietuvių kalbą iš potencialiai egzistuojančių veiksmažodžių ir adverbialų strategijų vertėjai dažniau renkasi pastarąją.

41 lentelė. Lietuviškų adverbialų *turbūt, tikriausiai, veikiausiai, greičiausiai, ko gero(a), matyt* vertimo atitikmenų dažnis procentais (A-orig vs. A-vert)

Atitikmenys	A-vert	A-orig
ADV: <i>probably / no doubt / undoubtedly / most likely / certainly / surely / perhaps / quite possibly</i>	54 %	41 %
V	19 %	36 %
kita ⁷²	12 %	9 %
Ø	15 %	14 %

⁷² Tokie kompensuojamosios atitikties atvejai kaip *suppose* ‘numatyti’, *seem* ‘atrodyti’, *appear* ‘atrodyti’.

Svarbu, kad dažnai vertime neišlaikomas toks pat tikimybės laipsnis kaip originale, t. y. episteminio būtinumo žymikliai verčiami mažą tikimybę reiškiančiais žymikliais. Detali anglų kalbos modalinio veiksmažodžio *must* ‘turėti’, kuris prototipiškai koduoja didelį kalbėtojo įsitikinimo laipsnį, analizė parodė, kad tarp jo lietuviškų atitikmenų galima rasti ir tokių episteminio galimumo žymiklių kaip *gal* ir *galbūt*. Tokie pavyzdžiai nėra gausūs, bet vis dėlto sudaro 3 proc. visų atitikmenų, pvz.:

(151) *There was no telescreen, but there **must be** hidden microphones.*

*Teleekrano nebuvo, bet **galėjo būti** paslėptų mikrofonų.*

(152) *A few **must not have reached** their homes yet.*

***Gal** dar ne visi grįžę.*

Toks originale reiškiamos tikimybės laipsnio sumažinimas būdingas ir verčiant iš lietuvių į anglų kalbą. Adverbialai *tikriausiai*, *turbūt*, *veikiausiai*, kurie žymi episteminį būtinumą ir jų reikšmė neturėtų būti grindžiama galimumo sąvoka, vertime tapatinami su galimumo žymikliais *perhaps*, *maybe* ‘gal(būt)’ ar *might* ‘galėti’, pavyzdžiui:

(153) *Na tai **tikriausiai** šia suknia vilkėjo elektromagnetinė stebuklinga mergelė Maranela.*

*So, **perhaps** it was the miraculous electromagnetic maiden, Maranela, who wore this gown.*

(154) *Seniau dirbo jisai kituose lageriuose ir **turbūt** siuto it avinas, į uodegą įkirptas.*

*In the past he'd worked at other camps and **maybe** there he'd raged like a ram with a gashed tail.*

(155) *Kai kam **turbūt** gali kilti klausimas, kodėl mes jas pirkdavom?*

*An outsider **might have even wondered** why we bought them at all.*

Žemą tikimybės laipsnį žymintys adverbialai ir pagalbiniai modaliniai veiksmažodžiai sudarė 8 proc. viso tirtų lietuvių kalbos adverbialų konkordanso. Panašūs rezultatai gauti ir kitose studijose (Usonienė 2006a; Usonienė 2007; Usonienė ir Šolienė 2010).

Dar vienas problemiškas lietuvių kalbos adverbialas yra *matyt*. Juo reiškiamos tikimybės laipsnį gimtakalbiai suvokia labai skirtingai, o tikslios jo reikšmių ir funkcijų galimybės nėra išsamiai ištirtos (Usonienė 2006a, 106). Šio adverbialo vertimo atitikmenys pasižymi labai plačiu spektru (žr. 42 lentelėje pateiktą *matyt* vertimo atitikmenų profilį).

42 lentelė. Lietuviško adverbialo *matyt* vertimo atitikmenų profilis *ParaCorp_{LT→A}* (LT-orig) ir *ParaCorp_{A→LT}* (LT-vert) potekstyniuose

<i>matyt</i>	LT-orig→A-vert		LT-vert→A-orig	
	n	%	n	%
<i>seem / appear / look</i>	20	32	11	12
<i>must</i>	7	12	22	24
<i>apparently / obviously / evidently</i>	14	23	29	32
<i>most likely / probably / no doubt</i>	3	5	2	2
<i>quite possible / perhaps / maybe</i>	1	2	5	6
<i>guess / think / suppose</i>	1	2	9	10
∅	15	24	12	13
Iš viso	61	100	90	100

Viena iš priežasčių, kodėl šis adverbialas gali žymėti visą spektrą tikimybės atspalvių, gali būti skirtingų žinių šaltinių prieinamumas kalbėtojai. Boye ir Harder (2009) teigia, kad skirtingi žinių šaltinių tipai susiję su skirtingu kalbėtojo reiškiamu įsitikinimo laipsniu. Panaši pozicija išreiškiama ir Plungiano (2001) straipsnyje: „episteminis žymiklis įgyja daugiau evidencinių savybių, kai nurodomas kalbėtojo hipotezės šaltinis“ (Plungian 2001, 354)⁷³. Jei teiginys grindžiamas įrodymais, gautais iš tiesiogiai stebimos situacijos (angl. *evidence inferred from observed results*), lietuviško *matyt* vertimo atitikmenys yra prototipiniai evidencialumo žymikliai, pavyzdžiui, *obviously, evidently* ir *apparently* arba episteminis-evidencinis *must* ‘turėti’:

(156) ...*langelį uždengia blyški paklodė. Matyt, prausis.*

⁷³ Originalus tekstas: „<...> an epistemic marker contains more evidential properties when the source of the speaker’s hypothesis is specified“ (Plungian 2001, 354).

... the window was covered by a pale sheet. He was **obviously** going to bathe.

(157) *Jie visi su tarbom, maišais, krepšiais. **Matyt**, grįžta iš kaimo, pasirinkę maisto.*

*They're all carrying baskets, bags, and sacks. They **must be returning** from the village where they got food.*

Jei kalbėtojo turimi žinių šaltiniai gauti loginio samprotavimo būdu (angl. *evidence inferred by logical reasoning*), jei propozicija konstruojama numanymo pagrindu, *matyt* atitikmenys anglų kalbos tekstuose yra mažesnį kalbėtojo įsitikinimą žymintys adverbialai, pvz.:

(158) *Pačiam vienam būtų visai prastai. **Matyt**, ir Vytautas negali likti vienas.*

*If I were left all by myself, it would be much worse. **Quite possibly**, Vytautas can't stay alone either.*

Taigi lietuviško *matyt* vertimo atitikmenys rodo jo reikšmės ir funkcijų įvairialypumą bei daugiafunkciškumą.

Nulinės atitikties atvejai verčiant episteminio būtinumo žymiklius, kaip ir verčiant episteminio galimumo žymiklius, gana dažni, tačiau jų dažnis originaliuose ir verstiniuose tekstuose nėra identiškasis. Šio reiškinių paaiškinimai gali būti keli: gretinamose kalbose nevienodai konceptualizuojama tikimybės sąvoka (plg. Nuyts 2001, 365), todėl episteminį būtinumą reiškiantys kalbiniai vienetai gali būti neverčiami arba kompensuojami kitomis kalbinėmis (leksinėmis arba sintaksinėmis) priemonėmis ne sakinio, bet visos pastraipos ar didesnio teksto struktūrinio vieneto lygmeniu. Kadangi šiame darbe tiesioginiai vertimo atitikmenys daugiausia tirti vieno–dviejų sakinių lygmeniu, galima būtų tikėtis, kad nulinės atitikties atvejų iš tiesų galėtų būti mažiau, tačiau atlikus dvikryptę atitikmenų paiešką gauti panašūs rezultatai tiek įterpimo (angl. *insertion*), tiek praleidimo (angl. *omission*) atvejais. Modalinių žymiklių įterpimo į tikslinę kalbą ir, atvirkščiai, modalinių žymiklių praleidimo tikslinėje kalboje pavyzdžiai pateikti toliau:

(159) **ØE** *You're kidding.*

Tikriausiai juokauji.

(160) **Turbūt**, buvo gražus rudens vakaras.

ØLT *It was a beautiful autumn evening.*

Modalinių adverbialų įterpimas lietuvių kalboje, regis, atitinka anglų kalbos modalinių veiksmažodžių praleidimą verčiant į lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, *ParaCorp_{A→LT}* potekstinyje nuliniai episteminio modalinio veiksmažodžio *must* ‘turėti’ atitikmenys sudaro 25 proc., o lietuviškų adverbialų *tikriausiai*, *turbūt* ir *matyt* įterpimo atvejai sudaro 15 proc. Panaši kompensavimo strategija pastebėta ir vertimuose iš lietuvių į anglų kalbą. Episteminio *turėti* praleidimo vertime atvejai sudaro 14 proc., o anglų kalbos adverbialų įterpimo procentas yra 10 proc. Šis įterpimo ir praleidimo reiškinys yra bendras tiek episteminio būtinumo, tiek episteminio galimumo (žr. 4.3.3 skyrelį) raiškos žymikliams ir, ko gero, yra susijęs su vertimo normos išlaikymu, t. y. bandymu vertimo kalbos tekstus priartinti prie tikslinės kalbos normos (Schmied ir Schäffler 1996, 50; Teich 2003, 145). Nulinės atitikties atvejai taip pat gali rodyti tarpkalbinius kultūrinius skirtumus ir nevienodas pragmatinio mandagumo strategijas. Usonienė ir Šinkūnienė (atiduota spaudai), kurių tyrimas parodė gana didelį nulinių atitikčių skaičių verčiant episteminę-evidencinę *seem* ‘atrodyti’ į lietuvių, rusų ir lenkų kalbas, teigia, kad „nors sąšvelnių vartoseną yra įprasta socialinė norma anglosaksiškoje kultūroje, ji gali būti ne tokia tipiška kitoms kultūroms ir tai gali atsispindėti vertimuose“⁷⁴.

5.4. Apibendrinimas

Episteminio būtinumo žymiklių anglų ir lietuvių kalbose kiekybinė ir kokybinė analizė parodė, kad, nors abiejose kalbose esama galimybės rinktis tarp dviejų raiškos strategijų (veiksmažodžių ir adverbialų), lietuvių kalboje

⁷⁴ Originalus tekstas: „While hedging is a natural social norm in Anglo-Saxon culture, it could be much less characteristic to other cultures and this might be reflected in translations“ (Usonienė, Šinkūnienė (forth.)).

dominuoja adverbialinė episteminio modalumo raiška. Pagrindinis lietuvių kalbos būtinumo veiksmažodis *turėti* dažniausiai eina kaip neepisteminio modalumo žymiklis; tik viena ketvirtoji jo vartosenos yra episteminė. Be to, episteminė interpretacija glaudžiai susijusi su *turėti* 3-iojo asmens formomis, kurios pavartotos statyvinėse *būti–P* konstrukcijose. Nors lietuvių kalbos episteminį būtinumą reiškiančių adverbialų dažnis panašus kaip anglų kalbos adverbialų, vis dėlto jų vartosenos dažnį sugretinus su episteminio veiksmažodžio *turėti* vartosena akivaizdu, kad grožinės literatūros tekstuose episteminio būtinumo, kaip ir episteminio galimumo, niuansai perteikiami adverbialais.

Pagrindinė episteminio būtinumo raiškos priemonė anglų kalboje – modaliniai veiksmažodžiai (Aijmer 1999; van der Auwera *et al.* 2005b). Dažnesnė pagalbinių modalinių veiksmažodžių vartosena koreliuoja su didesniu jų gramatikalizacijos laipsniu. Panašią išvadą daro ir Mortelmans (2009). Jos tyrimas aiškiai parodė, kad episteminiai ir episteminiai-evidenciniai būtinumo žymikliai anglų, vokiečių ir olandų kalbose elgiasi skirtingai. Vokiečių kalboje *müssen* ‘turėti’, gramatikalizuotas mažiau nei jo angliškas partneris *must* ‘turėti’, vartojamas daug rečiau ir, regis, linkęs užleisti vartosenos pozicijas modaliniams prieveiksmiams ir modalinėms dalelytėms.

Vertimo paradigmos analizė taip pat patvirtino episteminio būtinumo turinio ir raiškos tarpkalbinius skirtumus. Įterptų modalinių adverbialų gausa ir nulinės atitikties reiškinys gali būti vienas iš episteminio būtinumo raiškos tarpkalbinių struktūrinių skirtumų kompensacijos būdų. Ko gero, tai galėtų rodyti skirtingą tikimybės sąvokos supratimą ir skirtingas tarpkultūrines pragmatines konvencijas. Duomenys leidžia teigti, kad lietuvių kalbos adverbialų *tikriausiai*, *turbūt*, *matyt*, *ko gero(a)* reikšmės diapazonas apima visą episteminę skalę. Aijmer (2001), išanalizavusi anglų adverbialus *certainly*, *surely* ir *no doubt* ‘tikriausiai / neabejotinai’ bei jų vertimo atitikmenų pagrindu sudarytus semantinius žemėlapius, teigia, kad jų semantikoje „įvyko

pokytis nuo įsitikinimo iki abejonės⁷⁵. Lietuviško adverbialo *matyt* vertimo atitikmenų analizė parodė, kad šio adverbialo semantinėje struktūroje išlieka inferencijos elementas, kuris labai svarbus šio žodžio reikšmei plėtėjant nuo tiesioginės vizualinės percepcijos iki mentalinio suvokimo ir galiausiai evidencialumo (Usonienė 2003; Wiemer 2007). Duomenys rodo, kad *matyt* yra evidencinis-inferencinis žymiklis; taigi, be nuorodos į informacijos šaltinį, jis turi ir abejonės reikšminį atspalvį. Be to, regis, kad kalbėtojų disponuojamų žinių šaltinių skirtingi niuansai ir pobūdis turi įtakos reiškiamos abejonės ar tikrumo laipsniui (plg. Boye ir Harder 2009; Cornillie 2009).

⁷⁵Originalus tekstas: „<...> a development from certainty to uncertainty has taken place“ (Aijmer 2001).

6. Išvados

Šiame darbe tyrinėtas episteminis modalumas ir jo raiškos priemonės anglų ir lietuvių kalbose. Tyrimas atskleidė šiuos pagrindinius episteminio modalumo žymiklių vartosenos ypatumus analizuotoje kalbinėje medžiagoje:

1. Anglų ir lietuvių kalbose apskritai modalumo (episteminio ir neepisteminio) raiškoje veiksmažodinė strategija yra dažnesnė nei adverbialinė. Tokią tendenciją neabejotinai nulemia faktas, kad, kaip ir daugumoje kalbų, anglų ir lietuvių kalbose adverbialai paprastai vartojami tik episteminiam modalumui reikšti, o veiksmažodžiai modalumo atžvilgiu yra daugiafunkciški ir gali funkcionuoti kaip episteminio ir neepisteminio modalumo žymikliai. Tačiau jau net bendrieji kiekybiniai duomenys rodo modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategijos vartosenos skirtumus.

1.1. Anglų kalboje modalinį galimumą koduojančių veiksmažodžių normalizuotas dažnis yra 6,1, o adverbialų vartosenos dažnis – tik 0,95; atitinkamai lietuvių kalboje modalinių veiksmažodžių dažnis yra 5,23, o tirtų adverbialų normalizuotas dažnis mažesnis – 3,04. Gauti rezultatai rodo statistiškai reikšmingą ir dominuojančią modalinių veiksmažodžių vartoseną anglų kalboje, palyginti su lietuvių kalba (LL: +27,05, kai $p < 0,05$, o kritinė vertė lygi 3,84), o LL testo rezultatas (–444,98) rodo ypač didelę dominuojančią adverbialų vartoseną lietuvių kalboje. Adverbialų gausa lietuvių kalboje gali būti Baltijos regiono kalbų požymis.

1.2. Tas pats pasakytina ir apie būtinumo raiškos priemonių distribuciją. Anglų kalbos modalinių veiksmažodžių normalizuotas dažnis yra 7,61, adverbialų – 0,82; lietuvių kalbos modalinių veiksmažodžių vartosenos dažnis yra 3,39, o adverbialų – 0,93. Veiksmažodinių modalinio būtinumo žymiklių apytikslis santykis – 3 : 1 anglų kalbos naudai (LL: +590,99).

2. Kiekybinė ir kokybinė episteminio modalumo žymiklių analizė parodė skirtumą tarp raiškos priemonių potencialo ir realios jų vartosenos germanų ir

baltų kalbose. Anglų ir lietuvių kalbose modalinių veiksmažodžių ir adverbialų strategijos episteminiam modalumui reikšti naudojamos nevienodu dažniu.

2.1. Lietuvių kalboje dominuoja adverbialinė episteminio modalumo raiškos strategija. Lietuvių kalboje episteminio galimumo veiksmažodis *galėti* ir adverbialai atitinkamai sąveikauja kaip 0,37 ir 2,09 (normalizuotas dažnis), o episteminių būtinumą reiškiančio veiksmažodžio *turėti* vartosenos ir episteminės adverbialų vartosenos normalizuotas dažnis yra 0,21 ir 0,93.

2.2. Anglų kalboje episteminio galimumo niuansai perteikiami modaliniais veiksmažodžiais, jų normalizuotas dažnis yra 1,28, o galimumą reiškiančių adverbialų vartosenos dažnis – 0,95. Episteminis būtinumas anglų kalboje taip pat žymimas modaliniais veiksmažodžiais – jų normalizuotas dažnis 2,87, o adverbialų – 0,82.

2.3. Lietuvių kalbos vartosenoje aiškiai dominuoja episteminio galimumo konceptualioji dimensija. Ypač ryškus adverbialų vartosenos dažnio skirtumas: galimumą reiškiantys adverbialai (normalizuotas dažnis 2,09) du kartus dažnesni nei būtinumą reiškiantys adverbialai (jų normalizuotas dažnis 0,93). Veiksmažodžio *galėti* episteminė vartoseną taip pat dažnesnė nei *turėti* (0,37 : 0,21). Veikiausiai tokį episteminio galimumo ir būtinumo žymiklių vartosenos dažnio skirtumą galima aiškinti tuo, kad kalbos vartotojai paprastai linkę žymėti savo abejonę, neįsitikinimą kalbamu faktu ar situacija, arba dėl vienokių ar kitokių pragmatinių (mandagumo, apsidraudimo) sumetimų savo teiginius jie linkę švelninti dažniau vartodami galimumo žymiklius. Jei teiginio tikrumu neabejojama, jis pateikiamas kaip faktas nevarojant jokių modalinių žymiklių arba juos vartojant saikingai.

2.4. Bendra episteminio modalumo raiškos priemonių analizė patvirtina veiksmažodinės strategijos dominavimą anglų kalboje ir adverbialinės strategijos dominavimą lietuvių kalboje. Visų tirtų episteminių anglų kalbos veiksmažodžių normalizuotas dažnis yra 4,14 (n = 2019), o lietuvių kalbos episteminių modalumą reiškiančių veiksmažodžių dažnis – tik 0,59 (n = 174). Logaritminės tikimybės testo vertė (+1044,11) rodo ypač dažną veiksmažodinės strategijos vartoseną anglų kalboje. Adverbialų vartosenos

normalizuotas dažnis anglų kalboje yra 1,77 (n = 860), o lietuvių kalboje – 3,02 (n = 897). Logaritiminės tikimybės testo vertė (–125,68) rodo statistiškai reikšmingą adverbialinės strategijos dominavimą lietuvių kalboje.

Gauti rezultatai rodo skirtingą germanų ir baltų kalbų modalinių veiksmažodžių gramatikalizacijos lygį ir menką ekvivalentiškumą gramatinių kategorijų lygmeniu (cf. van der Auwera *et al.* 2005; Mortelmans 2009). Aukštas anglų kalbos modalinių veiksmažodžių gramatikalizacijos lygis gali lemti episteminio modalumo raiškos strategijų pasirinkimą. Dažnesnė anglų kalbos pagalbinių modalinių veiksmažodžių vartoseną episteminėje erdvėje koreliuoja su jų daugiafunkciškumu, didesniu gramatikalizacijos laipsniu ir tariamosios nuosakos nykimu. Lietuvių kalboje modalinių veiksmažodžių *galėti* ir *turėti* semantinėje struktūroje dominuoja neepisteminė reikšmė. Episteminės veiksmažodžio *galėti* vartosenos normalizuotas dažnis yra 0,37 (24 proc.), o neepisteminės – 1,19 (76 proc.). Episteminės veiksmažodžio *turėti* vartosenos normalizuotas dažnis yra 0,21, o neepisteminės – 0,64, procentiškai tai taip pat sudaro 24 ir 76 proc. Taigi tik viena ketvirtoji abiejų veiksmažodžių vartosenos yra episteminė.

3. Episteminė reikšmė glaudžiai susijusi su veiksmažodžių komplementų ir subjekto specifikacija.

3.1. Tiek anglų kalboje, tiek lietuvių kalboje modaliniai veiksmažodžiai episteminę reikšmę dažniausiai įgyja pavartoti *būti–P* konstrukcijoje su statyvais. Episteminių *may / might* ‘galėti’ net 57 proc. konkordanso sudaro junginiai su statyvais, o konstrukcijos *gal* + būti–P* episteminį modalumą reiškė 77 proc. visos vartosenos. Panašiai statyvumas sąveikavo ir su episteminiu būtinumu: pagrindiniai episteminio būtinumo žymikliai *must* ir *would* ‘turėti’ figūravo statyvinėse konstrukcijose 53 proc. visos vartosenos, o konstrukcija *tur* + būti–P* buvo vartojama epistemiškai 52 proc. viso savo konkordanso.

3.2. Nė viena tarp lietuvių kalbos duomenų rasta veiksmažodžių *turėti* ir *galėti* 1-ojo ir 2-ojo asmens forma nedalyvavo reiškiant episteminį modalumą. Episteminė reikšmė būdinga tik 3-iojo asmens formų semantinei struktūrai,

nors apskritai nėra dažna (24 proc. visos *galėti* ir *turėti* vartosenos). Šių veiksmažodžių episteminė vartoseną su 3-iojo asmens formomis galėtų rodyti tam tikrą jų polinkį gramatėti.

Anglų kalboje subjekto koreliacija su episteminio modalumu gana ryški: episteminio būtinumo veiksmažodžiai *must* ir *would* ‘turėti’ dažniausiai vartojami su 3-iojo asmens subjektais (54 proc.), egzistenciniu *there* arba formaliuoju *it / this* (22 proc.). Analogiškai episteminio galimumo žymikliai *may* ir *might* ‘galėti’ dažniausiai koreliuoja su 3-iojo asmens subjektais (53 proc.), egzistenciniu *there* arba formaliuoju *it / this* (26 proc.), o 1-ojo ir 2-ojo asmens formos sudaro 21 proc.

4. Vertimų paradigų analizė parodė, kad episteminio galimumo žymiklių vertimas episteminio būtinumo raiškos priemonėmis ir atvirkščiai, episteminį būtinumą perteikiant episteminio galimumo žymikliais, suponuoja, kad lietuvių kalboje tikimybės laipsniai skiriami ne taip griežtai ir jos ribos ne tokios ryškios. Be to, praleidimo ir įterpimo atvejai vertimo paradigmos gali būti aiškinami tarpkalbiniais struktūriniais skirtumais, kalbine episteminio modalumo konceptualizacijos specifika, pragmatiniais kalbėtojų tikslais ir kalbos normalizavimo reiškiniu.

4.1. Vertimo paradigų duomenys taip pat patvirtino, kad lietuvių kalboje episteminiai galimumo tonai perduodami vartojant modalinius adverbialus, kiek rečiau – modalinius veiksmažodžius, o anglų kalboje situacija visiškai kitokia. Net 31 proc. *gal* ir *galbūt* atitikmenų originalioje anglų kalboje buvo veiksmažodžiai, tai rodo, kad versdami angliškus veiksmažodžius į lietuvių kalbą vertėjai renkasi adverbialų strategiją. Episteminių *may* ir *might* ‘galėti’ vertimas lietuviškais adverbialais sudaro 32 proc. viso jų vertimo konkordanso atitikmenų, o pagrindinio episteminio būtinumo žymiklio *must* ‘turėti’ vertimo profilis liudija, kad jis į lietuvių kalbą dažniausiai verčiamas adverbialais, kurie sudaro 51 proc. visos vartosenos. Originalius lietuviškus tekstus verčiant į anglų kalbą, net 56 proc. lietuviškų adverbialų virsta *must* ‘turėti’. Tai dar kartą patvirtina adverbialinės strategijos kaip episteminio modalumo raiškos būdo lietuvių kalboje preferenciją –

angliški veiksmažodžiai vertime į lietuvių kalbą verčiami lietuviškais adverbialais ir atvirkščiai, verčiant iš lietuvių kalbos į anglų kalbą lietuviški adverbialai verčiami angliškais modaliniais veiksmažodžiais.

5. Pagrindinio darbo empirinio šaltinio – iš grožinės literatūros tekstų sudaryto lygiagrečiojo tekstyno – duomenys iš pirmo žvilgsnio gal ir atrodytų galintys apriboti šio tyrimo išvadas iki tam tikro laipsnio, vis dėlto šiame darbe remiantis didelės apimties autentiška kalbos medžiaga, kurios tyrimo rezultatai lyginami su įvairiose gramatikose pateikiamais episteminio modalumo raiškos ir turinio aprašais, pateikiamas patikslintas lietuvių kalbos adverbialų sąrašas.

Tolesnio tyrimo perspektyvos

Šiame darbe tirti tik modaliniai veiksmažodžiai ir adverbialai, kitos žodžių klasės nebuvo prioritetas šio tyrimo objektas. Ateityje vertėtų pasiaiškinti, kaip su epistemiškumu sąveikauja būdvardžiai, daiktavardžiai ir kiti leksiniai veiksmažodžiai, kokios reikšmės modalinamos jų semantinėje struktūroje. Šiame darbe į atskiras modalinio galimumo ir būtinumo šeimas skirstyti žymikliai palengvino empirinių duomenų analizę, tačiau toks skirstymas gali atrodyti per kategoriškas, nes reali kalbos vartosena rodo modalinių reikšmių kontinuumą, todėl galima pagalvoti apie eksperimentinių metodų taikymą.

Lietuvių kalboje nėra išsamių diachroninių modalinių žymiklių tyrimų. Šiame darbe taip pat apsiribota tik sinchroniniu aprašymu, todėl viena iš tolesnių tyrimų sričių galėtų būti diachroninis modalumo raiškos priemonių aprašymas. Be abejo, ateityje būtų naudinga ištirti modaliai harmoningų keleto modalinių žymiklių kombinacijų distribuciją lietuvių kalboje pasitelkiant ne tik grožinės literatūros kūrinių vertimą, bet ir kitų žanrų vertimus ar sakytinės kalbos tekstynus. Be to, modalinių raiškos priemonių reikšmė dažnai nulemiama konteksto, todėl ją tiriant taip pat reikėtų atsižvelgti į skirtingus diskurso parametrus.

Literatūra

- Abraham, Werner. 2002. Modal verbs: epistemics in German and English. *Modality and Its Interaction With the Verbal System*. Barbiers, Sjef, Frits Beukema & Wim van der Wurff, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 19–50.
- Aijmer Karin. 1997. I think - an English modal particle. *Modality in Germanic languages*. Swan, Toril & Olaf. J. Westvik, eds. Berlin: Walter de Gruyter & Co. 1–47.
- Aijmer, Karin & Anne M. Simon-Vandenberg. 2004. A model and a methodology for the study of pragmatic markers: the semantic field of expectation. *Journal of Pragmatics* 36, 1781–1805.
- Aijmer, Karin & Bengt Altenberg. 1996. Introduction. *Language in contrast: papers from a symposium on text-based cross-linguistic studies, Lund, March 1994*. Aijmer, Karin, Bengt Altenberg & Mats Johansson, eds. Lund: Lund University Press. 9–16.
- Aijmer, Karin. 1996. Swedish modal particles in a contrastive perspective. *Contrastive semantics and pragmatics: Meanings and representations*. Vol. 1. Jaszczolt, Katarzyna & Ken Turner, eds. Oxford, N.Y. & Tokyo: Pergamon. 393–427.
- Aijmer, Karin. 1996. Swedish modal particles in a contrastive perspective. *Language Sciences* 18, 393–427.
- Aijmer, Karin. 1999. Epistemic possibility in an English-Swedish contrastive perspective. *Out of corpora. Studies in honour of Stig Johanson*. Hasselgård, Hilde & Signe Oksefjell, eds. Amsterdam: Rodopi. 301–321.
- Aijmer, Karin. 2002. Modal adverbs of certainty and uncertainty in an English-Swedish perspective. *Information Structure in a Cross-linguistic Perspective*. Hasselgård, Hilde, Stig Johansson, Bergljot Behrens & Cathrine Fabricius-Hansen, eds. Amsterdam: Rodopi. 97–112.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.

- Akatsuka, Noriko. 1985. Conditionals and the epistemic scale. *Language* 61(3), 625–639.
- Akelaitis, Gintautas. 2003. Beasmenio pagrindinio dėmens formos įterpiniai. *Žmogus ir žodis*, 4–13.
- Alexander, L. G. 1998. *Longman English Grammar*. London & New York: Longman.
- Altenberg, Bengt & Sylviane Granger, eds. 2002. *Lexis in Contrast. Corpus-based Approaches*. Studies in Corpus Linguistics 7. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Altenberg, Bengt & Sylviane Granger. 2002. Recent trends in cross-linguistic lexical studies. *Lexis in Contrast. Corpus-based Approaches*. Studies in Corpus Linguistics 7. Altenberg, Bengt & Sylviane Granger, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 3–48.
- Ambrazas, Vytautas, ed. 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Ambrazas, Vytautas, red. 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Baker, Mona. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. *Text and Technology: Honour of John Sinclair*. Baker, Mona, Gill Francis & Elena Tognini-Bonelli, eds. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins. 233–250.
- Balkevičius, Jonas. 1998. *Lietuvių kalbos predikatyvių konstrukcijų sintaksė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Barbiers, Sjef, 2002b. Modality and polarity. *Modality and Its Interaction With the Verbal System*. Barbiers, Sjef, Frits Beukema & Wim van der Wurff, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 51–73.
- Barbiers, Sjef. 2002a. Current issues in modality: an introduction to modality and its interaction with the verbal system. *Modality and Its Interaction With the Verbal System*. Barbiers, Sjef, Frits Beukema & Wim van der Wurff, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 1–17.
- Barlow, Michael. 1995. *A Guide to ParaConc*. Athelstan: Houston.

- Barlow, Michael. 2008. Parallel texts and corpus-based contrastive analysis. *Current trends in Contrastive Linguistics. Functional and Cognitive Perspective*. Maria de los Á. Gómez González, J. Lachlan Mackenzie & Elsa. M. González Álvarez, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 101–121.
- Biber, Douglas, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad & Edward Finegan, eds. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Biber, Douglas, Susan Conrad & Randi Reppen. 1998. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Language Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, Douglas. 1988. *Variation Across Speech and Writing*. New York: Cambridge University Press.
- Bybee, Joan & Suzanne Fleischman, eds. 1995. *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, Joan, Revere Perkins & William Pagliuca. 1994. *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boye, Kasper & Peter Harder. 2007. Complement-taking predicates: usage and linguistic structure. *Studies in Language* 31(3), 569–606.
- Boye, Kasper & Peter Harder. 2009. Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization. *Functions of Language* 16 (1), 9–43.
- Boye, Kasper. 2001. Evidence for Evidentiality in Danish. *Reflections on Modality*. Müller, Henrik H., ed. Copenhagen: Narayana Press. 81–127.
- Boye, Kasper. 2006. *Epistemic Meaning. A cross-linguistic study*. Phd. thesis. Copenhagen: University of Copenhagen.
- Bouma, Lowell. 1973. On contrasting the semantics of the modal auxiliaries of German and English. *Lingua* 37, 313–339.
- Brandt, Søren. 1999. *Modal Verbs in Danish*. Copenhagen: C. A. Reitzel.
- Brinton, Laurel & Elizabeth Closs Traugott. 2005. *Lexicalization and language change*. London: Cambridge University Press.

- Butler, Jonny. 2003. A minimalist treatment of modality. *Lingua* 113, 967–996.
- Caton, Charles E. 1966. On the general structure of the epistemic qualification of things said in English. *Foundations of Language* 2, 37–66.
- Caton, Charles. E. 1969. Epistemic qualifiers and English grammar. *Studies in Philosophical Linguistics* 1, 17–54.
- Chesterman, Andrew. 1998. *Contrastive Functional Analysis*. Amsterdam: Benjamins.
- Chung, Sandra and Alan Timberlake. 1985. Tense, aspect and mood. *Language Typology and Syntactic Description*, vol. 3. Shopen, Timothy, ed. Cambridge: Cambridge University Press. 202–258.
- Coates, Jennifer. 1983. *The Semantics of Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Coates, Jennifer. 1995. The Expression of Root and Epistemic Possibility in English. *Modality in Grammar and Discourse*. Bybee, Joan & Suzanne. Fleischman, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 55–66.
- Conrad, Susan. & Biber, Douglas. 2000. Adverbial marking of stance in speech and writing. *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Hunston, Susan & Geoffrey Thompson, eds. Oxford: Oxford University Press. 56–73.
- Cormack, Annabel & Neil Smith. 2002. Modals and negation in English. *Modality and Its Interaction With the Verbal System*. Barbiers, Sjef, Frits Beukema & Wim van der Wurff, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 133–165.
- Cornillie, Bert. 2007. *Evidentiality and epistemic modality in Spanish (semi)-auxiliaries. A cognitive-functional approach*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Cornillie, Bert. 2009. Evidentiality and epistemic modality: On the close relationship of two different categories. *Functions of Language* 16 (1), 44–32.
- David-Nielsen, Niel. 1988. Has English a future? Remarks on the future tense. *Acta Linguistica Hafniensia* 21, 5–20.

- de Haan, Ferdinand. 1997. *The Interaction of Modality and Negation: A Typological Study*. New York: Garland.
- de Haan, Ferdinand. 1999. Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries. *Southwest Journal of Linguistics* 18, 83–101.
- de Haan, Ferdinand. 2001. The Place of Inference within the Evidential System. *International Journal of American Linguistics* 67, 193–219.
- Declerck, Renaat. 2009. 'Not-yet-factual at time t': a neglected modal concept. *Modality in English: Theory and Description*. Salkie, Raphael, Pierre Busuttil & Johan van der Auwera, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 31–55.
- Dekeyser, Xavier, Devriendt, Betty, Tops, Guy & Steven Geukens. 2004. *Foundations of English Grammar*. Leuven: Acco.
- Depraetere, Ilse & Susan Reed. 2006. Mood and Modality in English. *The Handbook of English Linguistics*. Aarts, Bas & April McMahon. Blackwell Publishing Ltd. 269–290.
- Downing, Angela & Philip Locke. 2002. *A University Course in English Grammar*. London: Routledge.
- Drossiger, Gražina. 2008. *Apie episteminio modalumo raiškos priemones vokiečių ir lietuvių kalbose. Interviu kaip pokalbio rūšies tyrimai remiantis komunikacine-pragmatine modalumo samprata*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Dunning, Ted. 1993. Accurate Methods for the Statistics of Surprise and Coincidence. *Computational Linguistics* 19 (1), 61–74.
- Ebeling, Jarle. 1998. Contrastive linguistics, translation, and parallel corpora. *Meta* 43(4), 602–615.
- Facchinetti, Roberta & Frank Palmer, eds. 2004. *English Modality in Perspective. Genre Analysis and Contrastive Studies*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. 2003. *Modality in Contemporary English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- Facchinetti, Roberta. 2002. *Can and could in contemporary British English: a study of the ICE-GB corpus. New Frontiers of Corpus Research. Papers from the Twenty First International Conference on English Language Research on Computerized Corpora Sydney 2000.* Peters, Pam, Peter Collins & Adam Smith, eds. Amsterdam & New York: Rodopi. 229–246.
- Facchinetti, Roberta. 2003. Pragmatic and sociological constraints on the functions of *may* in contemporary British English. *Modality in Contemporary English.* Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 301–327.
- Facchinetti, Roberta. 2009. Subjectivity, (Non-)subjectivity and Intersubjectivity in English Modality. *Studies on English Modality.* Tsangalidis, Anastasios & Roberta Facchinetti, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. 53–69.
- Fisiak, Jacek, ed. 1980. *Theoretical issues in contrastive linguistics.* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Fisiak, Jacek, ed. 1984. *Contrastive linguistics: prospects and problems.* Berlin: Mouton de Gruyter.
- Frawley, William, ed. 2006. *The Expression of Modality.* Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gellerstam, Martin. 1996. Translations as a source for cross-linguistic studies. *Language in contrast: papers from a symposium on text-based cross-linguistic studies, Lund, March 1994.* Aijmer, Karin, Bengt Altenberg & Mats Johansson, eds. Lund: Lund University Press. 53–62.
- Gotti, Maurizio. 2003. Shall and will in contemporary English: A comparison with past uses. *Modality in Contemporary English.* Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 267–300.
- Granger, Sylviane. 2003. The corpus approach: a common way forward for Contrastive Linguistics and Translation Studies. *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies.* Granger Sylviane, Jacques Lerot & Stephanie Petch-Tyson, eds. Amsterdam & Atlanta: Rodopi. 17–29.

- Gresset, Stéphane. 2003. Towards a contextual micro-analysis of the non-equivalence of might and could. *Modality in Contemporary English*. Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 81–99.
- Grumadienė, Laima & Vida Žilinskienė. 1997. *Dažninis dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo aidai.
- Halliday, Michael. A. K. 1970. Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. *Foundations of language* 6, 300–361.
- Hansen, Björn & Ferdinand de Haan, eds. 2009. *Modals in the languages of Europe. A reference work*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Heine, Bernd. 1995. Agent-oriented vs epistemic modality: Some observations on German modals. *Modality in grammar and discourse*. Bybee, Joan & Suzanne Fleischman, eds. Amsterdam: John Benjamins. 17–53.
- Hermerén, L. 1978. *On modality in English. A study of the semantics of the modals*. Lund: GWK Gleerup.
- Hoye, Leo. 1997. *Adverbs and Modality in English*. London & New York: Longman.
- Holvoet, Axel & Artūras Judžentis. 2004. Nuosakos kategorijos struktūra. *Gramatinių kategorijų tyrimai*. Holvoet, Axel & Loreta Semėnienė, eds. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 77–104.
- Holvoet, Axel & Jūratė Pajėdienė. 2005. Aplinkybės ir jų tipai. *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Holvoet, Axel & Rolandas Mikulskas, eds. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. 93–116.
- Holvoet, Axel. 2007. *Mood and modality in Baltic*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Holvoet, Axel. 2009. Modals in Baltic. *Modals in the languages of Europe. A reference work*. Hansen, Björn & Ferdinand de Haan, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 199–228.
- Huddleston, Rodney & Geoffrey K. Pullum, eds. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hunston, Susan. 2006. Corpus Linguistics. *Encyclopedia of Language and Linguistics*, Vol. 3. Brown, Keith, ed. Amsterdam: Elsevier. 234–247.
- James, Carl. 1980. *Contrastive Analysis*. Harlow: Longman.
- Jasionytė, Erika. 2009. Lietuvių kalbos *gauti* ir *tekti* gramatinimo aspektai. *Baltistika* XLIV (2), 243–260.
- Jespersen, Otto. 1924. *The philosophy of grammar*. London: Allen & Unwin.
- Johansson, Stig & Knut Hofland. 1994. Towards an English-Norwegian parallel corpus. *Creating and using English language corpora*. Fries, Udo, Gunnel Tottie & Peter Schneider, eds. Amsterdam & Atlanta, GA: Rodopi. 25–37.
- Johansson, Stig. 2001. The English verb *seem* and its correspondences in Norwegian: What seems to be the problem. *A Wealth of English. Studies in Honour of Göran Kjellmer*. Aijmer, Karin, ed. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. 221–245.
- Johansson, Stig. 2002. Towards a multilingual corpus for contrastive analysis and translation studies. *Parallel corpora, parallel worlds*. Borin, Lars, ed. Amsterdam & New York: Rodopi. 47–59.
- Johansson, Stig. 2003. Contrastive Linguistics and Corpora. *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies*. Granger Sylviane, Jacques Lerot & Stephanie Petch-Tyson, eds. Amsterdam & Atlanta: Rodopi. 31–44.
- Johansson, Stig. 2007. *Seeing through Multilingual Corpora: On the use of corpora in contrastive studies*. (Studies in Corpus Linguistics, 26). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Kennedy, Graeme. 2002. Variation in the distribution of modal verbs in the British National Corpus. *Using Corpora to Explore Linguistic Variation*. Reppen, Randi, Susan M. Fitzmaurice & Douglas Biber, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 73–90.
- Kenny, Dorothy. 1998. Equivalence. *Routledge Encyclopedia of Translation studies*. Baker, Mona, ed. London & New York: Routledge. 77–80.

- Kiefer, Ferenc. 1994. Modality. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, Vol. 5. Asher, Ronald, ed. Oxford: Pergamon Press. 2515–2520.
- Kissine, Mikhail. 2008. Why *will* is not modal. *Natural Language Semantics* 16, 129–155.
- Klinge, Alex. & Henrik H. Müller, eds. 2005. *Modality: Studies in Form and Function*. London: Equinox.
- Klinge, Alex. 2005. Where there is a ‘will’ there is a modal. *Modality: Studies in Form and Function*. Klinge, Alex. & Henrik H. Müller, eds. London: Equinox. 167–186.
- Krug, Manfred G. 2000. *Emerging English modals: a corpus-based study of grammaticalization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Krzyszowski, Tomasz P. 1984. Tertium comparationis. *Contrastive linguistics: prospects and problems*. Fisiak, Jacek, ed. Berlin: Mouton de Gruyter. 301–312.
- Krzyszowski, Tomasz P. 1990. *Contrasting languages: the scope of contrastive linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Labutis, Vitas. 2002. *Lietuvių kalbos sintaksė. 2-asis pataisytas leidimas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Laigonaitė, A. 1967. *Modalumo kategorija ir modaliniai žodžiai dabartinėje lietuvių kalboje. Paskaita studentams neakivaizdininkams*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija; Vilniaus valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas, Lietuvių kalbos katedra.
- Lauridsen, Karen. 1996. Text Corpora and Contrastive Linguistics: Which Type of Corpus for which Type of Analysis? *Languages in Contrast. Papers from a Symposium on Text-based Cross Linguistic Studies*. Aijmer, Karin, Altenberg, Bengt & Mark Johansson, eds. Lund: Lund University Press. 63–72.
- Leech, Geoffrey. 1987. *Meaning and the English Verb*. Longman: London & New York.
- Leech, Geoffrey. 2004. *Meaning and the English Verb*. London: Pearson Longman.

- Leech, Geoffrey. 2004 *Meaning and the English Verb*. 3rd Edn. London: Longman.
- Leech, Geoffrey. 2003. Modality on the Move: The English Modal Auxiliaries 1961-1992. *Modality in Contemporary English*. Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 191–240.
- Lyons, John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Løken, Berit. 1997. Expressing possibility in English and Norwegian. *ICAME Journal* 21, 43–59.
- Marcinkevičienė, Rūta. 2000. Tekstynų lingvistika. Teorija ir praktika. *Darbai ir dienos* 24, 7–63.
- Marcinkevičienė, Rūta. 2001. Daiktavardžių konotacijos tyrimas tekstynų lingvistikos metodu. *Lituanistica* 3 (47), 46–57.
- Marín-Arrese, Juana I., Laura H. Downing & Silvia M. Plaza. 2004. Evidential, epistemic and deontic modality in English and Spanish: The expression of writer stance in newspaper discourse. *English Modality in Perspective. Genre Analysis and Contrastive Studies*. Facchinetti, Roberta & Frank Palmer, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. 121–139.
- Mauranen, Anna. 2002. Will ‘translationese’ ruin a contrastive study? *Languages in Contrast* 2 (2), 161–86.
- Mauranen, Anna. 2005. Contrasting languages and varieties with translational corpora. *Languages in Contrast* 5 (1), 73–92.
- Meyer, Charles F. 2002. *English corpus linguistics: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mortelmans, Tanja, Kasper Boye & Johan van der Auwera. 2009. Modals in Germanic languages. 2009. *Modals in the languages of Europe. A reference work*. Hansen, Björn & Ferdinand de Haan, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 11–69.
- Mortelmans, Tanja. 2009. Modal verbs, modal adverbs and modal particles in English, German and Dutch. What markers of epistemic necessity and inferential evidentiality might express. *Book of abstracts: 42nd*

annual meeting of the Societas Linguistica Europaea. Universidade de Lisboa.

- Mortelmans, Tanja. 2010. *Epistemic must and its Cognates in German and Dutch. The Subtle Differences*. Unpublished manuscript. Antwerp: University of Antwerp.
- Narrog, Heiko. 2005. Modality, mood, and change of modal meanings: A new perspective. *Cognitive Linguistics* 16 (4), 677–731.
- Narrog, Heiko. 2009. *Modality in Japanese*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Noël, Dirk. 2003. Translations as evidence for semantics: an illustration. *Linguistics* 41 (4), 757–785.
- Nuyts, Jan. 2001. *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization. A Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, Jan. 2001. Subjectivity as an evidential dimension in epistemic modal expressions. *Journal of Pragmatics* 33, 383–400.
- Oakes, Michael P. 1998. *Statistics for Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Palmer, Frank R. 1979. *Modality and the English Modals*. London: Longman.
- Palmer, Frank R. 1986. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, Frank R. 1990. *Modality and the English Modals* [2nd ed.]. London: Longman.
- Palmer, Frank R. 1995. Negation and the Modals of Possibility and Necessity. *Modality in Grammar and Discourse*. Bybee, Joan & Suzanne Fleischman, eds. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 453–473.
- Palmer, Frank R. 2001. *Mood and Modality* [2nd ed.]. Cambridge: Cambridge University Press.

- Palmer, Frank R. 2003. Modality in English: Theoretical, descriptive and typological issues. *Modality in Contemporary English*. Facchinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1–17.
- Papafragou, Anna. 2000. *Modality: issues in the semantics-pragmatics interface*. Amsterdam: Elsevier.
- Perkins, Mick. R. 1983. *Modal Expressions in English*. London: Frances Pinter.
- Plungian, Vladimir A. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33, 349–357.
- Plungian, Vladimir A. 2011. *Gramatinių kategorijų tipologija*. 2-asis tomas. Vilnius: Asociacija „Academia Salensis“.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman: London.
- Rayson, Paul, Damon Berridge & Brian Francis. 2004. Extending the Cochran rule for the comparison of word frequencies between corpora.) *Le poids des mots: Proceedings of the 7th International Conference on Statistical analysis of textual data (JADT 2004)*. Purnelle G., Fairon C., Dister A., eds. Louvain: Presses universitaires de Louvain. 926–936.
- Ramat, Paolo & Davide Ricca. 1998. Sentence adverbs in the Languages of Europe. *Adverbial constructions in the Languages of Europe*. Johan van der Auwera, ed. Berlin: Mouton de Gruyter. 187–275.
- Rimkutė Erika, Jolanta Kovalevskaitė, Vidas Daudaravičius. 2006. Daugiakalbių tekstynų naudojimas ir taikymas. *Darbai ir dienos* 45, 41–62.
- Ringbom, Håkan. 1994. Contrastive Analysis. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, Vol. 5. Asher, Ronald, ed. Oxford: Pergamon Press. 737–742.
- Ruskan, Anna. 2010. Evidencialaumo raiškos priemonės lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba* 4. Available at: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=152>. Accessed: 6 September 2011.

- Ruskan, Anna. 2012. Evidential adjectives in Lithuanian academic discourse. *Kalbotyra* 64 (3), 103–123.
- Salkie, Raphael, Pierre Busuttil & Johan van der Auwera, eds. 2009. *Modality in English. Theory and description*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Salkie, Raphael. 1996. Modality in English and French: a corpus-based study. *Contrastive semantics and pragmatics: Meanings and representations*. Vol. 1. Jaszczolt, Katarzyna & Ken Turner, eds. Oxford, N.Y. & Tokyo: Pergamon. 381–392.
- Salkie, Raphael. 2002a. Probability and necessity in English and German. *Information Structure in a Cross-linguistic Perspective*. Hasselgård, Hilde, Stig Johansson, Bergljot Behrens & Cathrine Fabricius-Hansen, eds. Amsterdam: Rodopi. 81–96.
- Salkie, Raphael. 2002b. Two Types of Translation Equivalence. *Lexis in Contrast. Corpus-based Approaches*. Studies in Corpus Linguistics 7. Altenberg, Bengt & Sylviane Granger, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 51–71.
- Salkie, Raphael. 2008. Modals and typology. English and German in contrast. *Current trends in Contrastive Linguistics. Functional and Cognitive Perspective*. María de los Ángeles Gómez González, J. Lachlan Mackenzie & Elsa M. González Álvarez, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 77–98.
- Salkie, Raphael. 2009. Degrees of modality. *Modality in English. Theory and description*. Salkie, Raphael, Pierre Busuttil & Johan van der Auwera, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 79–103.
- Schmied, Josef & Hildegard Schäffler. 1996. Approaching translationese through parallel and translation corpora. *Synchronic corpus linguistics. Papers from the sixteenth international conference on English language research on computerized corpora, Toronto 1995*. Carol E. Percy, Charles F. Meyer & Ian Lancashire, eds. Amsterdam: Rodopi. 41–56.
- Simon-Vandenberg, Anne-Marie & Karin Aijmer. 2002-2003. The expectation marker *of course* in a cross-linguistic perspective. *Languages in Contrast* 4 (1), 13–43.

- Simon-Vandenberg, Anne-Marie & Karin Aijmer. 2007. *The semantic field of modal certainty: a corpus-based study of English adverbs*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Sirtautas, Vytautas & Česys Grenda. 1988. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Mokslas.
- Smetona, Antanas & Aurelija Usonienė. 2012. Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra* 64 (3), 124–139.
- Squartini, Mario. 2004. Disentangling evidentiality and epistemic modality in Romance. *Lingua* 114, 873–895.
- Squartini, Mario. 2008. Lexical vs. grammatical evidentiality in French and Italian. *Linguistics* 46 (5), 917–947.
- Sriubaitė, Jurgita. 2007. How epistemic probability words are perceived by Lithuanian speakers. *Kalba ir kontekstai* 2, 275–282.
- Stubbs, Michael. 1986. 'A matter of prolonged field work': notes toward a modal grammar of English. *Applied Linguistics* 7 (1), 1–25.
- Stubbs, Michael. 2001. *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics*. Blackwell Publishers.
- Sweetser, Eve. 1990. *From etymology to pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Šinkūnienė, Jolanta & Daniël Van Olmen. 2012. Modal Verbs of Necessity in Academic English, Dutch, and Lithuanian: Epistemicity and/or Evidentiality? *Darbai ir dienos* 58, 151–181.
- Šinkūnienė, Jolanta. 2011. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. (ms.) Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Šolienė, Audronė. 2008. Markers of Epistemic Possibility and Necessity in Lithuanian and English: A Corpus-based Study. *Corpus Linguistics, Computer Tools, and Applications – State of the Art*. Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara, ed.. Frankfurt am Mein: Peter Lang. 253–267.

- Teich, Elke. 2003. *Cross-linguistic Variation in System and Text*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Teubert, Wolfgang. 1996. Comparable or Parallel Corpora? *International Journal of Lexicography* 9 (3), 238–264.
- Usonienė Aurelija. 2004. *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Usonienė, Aurelija & Audronė Šolienė. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian: A corpus-based study. *International Journal of Corpus Linguistics* 15 (2). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 291–316.
- Usonienė, Aurelija & Erika Jasionytė. 2010. Towards grammaticalization: Lithuanian acquisitive verbs gauti ('get') and tekti ('be gotten')'. *Acta Linguistica Hafniensia* 42 (2), 199–220.
- Usonienė, Aurelija & Jolanta Šinkūnienė [forthcoming]. A cross-linguistic look at the multifunctionality of the English verb *seem*. *English Modality: Core, Periphery and Evidentiality*. Juana I. Marín Arrese, Marta Carretero, Jorge Arús & Johan van der Auwera, eds. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Usonienė, Aurelija. 1988. Lietuviškų statyvų problemos. *Kalbotyra* 39 (1), 110-117.
- Usonienė, Aurelija. 2003. Extension of meaning: Verbs of perception in English and Lithuanian. *Meaning through language contrast*. Katarzyna M. Jaszczolt & Ken Turner, eds. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 193–220.
- Usonienė, Aurelija. 2006a. Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos* 45, 97–108.
- Usonienė, Aurelija. 2006b. Tikimybės veiksmažodžiai anglų ir lietuvių kalbose: atitikmenų paieška. *Baltistica* 46 (2), 321–332.
- Usonienė, Aurelija. 2007. Degrees of Confidence and modal words in Lithuanian. Available at: <http://www.lietuviukalba.lt>. Accessed: 25 May 2007.

- Utkā, Andrius. 2000. Kalbinė įranga ir jos galimybės. *Darbai ir dienos* 24, 275–285.
- Utkā, Andrius. 2004. Phases of translation corpus. Compilation and analysis. *International Journal of Corpus Linguistics* 9 (2), 195–224.
- Valeckienė, Adelė. 1998. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- van der Auwera, Johan & Vladimir Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79–124.
- van der Auwera, Johan, Andreas Ammann & Saskia Kindt. 2005a. Modal polyfunctionality and Standard Average European. *Modality: Studies in Form and Function*. Klinge, Alex & Henrik H. Müller, eds. London: Equinox. 247–272.
- van der Auwera, Johan, Ewa Schalley & Jan Nuyts. 2005b. Epistemic possibility in a Slavonic parallel corpus - a pilot study. *Modality in Slavonic languages. New perspectives*. Björn Hansen & Petr Karlík, eds. München: Sagner. 201–217.
- van der Auwera, Johan. 1999. On the semantic and pragmatic polyfunctionality of modal verbs. *The semantics/pragmatics interface from different points of view*. Turner, Ken, ed. Amsterdam: Elsevier. 50–64.
- Verstraete, Jean-Christophe. 2001. Subjective and objective modality: Interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system. *Journal of Pragmatics* 33, 1505–1528.
- von Wright, Georg. H. 1951. *An essay in modal logic*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
- Wärnsby, Anna. 2004. Constraints on the interpretation of epistemic modality in English and Swedish. *English modality in perspective. Genre analysis and contrastive studies*. Roberta Facchinetti & Frank Palmer, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. 163–190.
- Wärnsby, Anna. 2006. *(De)coding modality. The case of must, may, måste and can*. Lund: Lund university.
- Wiemer, Björn. 2006. Grammatical Evidentiality in Lithuanian (A Typological Assessment). *Baltistika* XLI (1), 33–49.

- Wiemer, Björn. 2007. Lexical markers of evidentiality in Lithuanian. *Rivista di Linguistica*, 19 (1), 173–208.
- Wiemer, Björn. 2010. Lithuanian *esq* – a heterosemic reportive marker in its contemporary stage. *Baltic Linguistics* 1, 245–308.
- Ziegeler, Debra. 2004. On the Generic Origins of Modality in English. *English Modality in Context: Diachronic Perspectives*. Hart, David, ed. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt/M., New York, Oxford & Wien: Peter Lang. 33–71.

Priedas. Duomenų šaltiniai

***ParaCorp_{A→LT}* potekstylio tekstų nuorodos**

Nr	Pavadinimas	Autorius (vertėjas)	Spaustuvė	Vieta, metai	Žodžių skč.
1	The Da Vinci Code	Dan Brown	Doubleday	Yew York 2003	135 002
	Da Vinčio kodas	Indrė Žakevičienė	Jotema	Kaunas 2004	115 768
2	Looking for Alibrandi	Melina Marchetta	Orchard Books	New York 1999	4 922
	Kas tu, Alibrandi?	Rita Vidugirienė	Vaga	Vilnius 2005	4 226
3	Tuesdays with Morrie	Mitchell Albom	Doubleday	New York 1997	35 892
	Antradieniai su Moriu	Saulius Dagys	Trigrama	Kaunas 2001	29 783
4	The School	Donald Barthelme	G P Putnam's Sons	New York 1981	1 224
	Mokykla	Saulius Repečka	http://www. tekstai.lt/bu vo/versti/ba rthelm/mok ykla.htm	Prieiga internetu: 2007-05- 12	953
5	How to Be Good	Nick Hornby	Penguin Books	London 2002	82 915
	Kaip būti geru žmogumi	Rasa Drazdauskienė	Alma littera	Vilnius 2004	69774
6	Amsterdam	Ian McEwan	Jonathan Cape	London 1998	42 070
	Amsterdamas	Regina Rudaitytė	Tyto alba	Vilnius 2000	36 062
7	Harry Potter and the Sorcerer's Stone	J. K. Rowling	Bloomsbury	London 1997	79 394
	Haris Poteris ir išminties akmuo	Zita Marienė	Alma littera	Vilnius 2000	58 621
8	1984	George Orwel	Secker and Warburg	London 1949	105 452
	1984-ieji	Arvydas Sabonis, Virgilijus Čepliejus	Vyturys	Vilnius 1991	71 453

*ParaCorp*_{LT→A} potekstynio tekstų nuorodos

Autorius	LT pavadinimas	Žd. skč.	Paimta iš	A pavadinimas	Vertėjas	Žd. skč.	Paimta iš
Andriušis P.	Romanas autobuse	781	Andriušis, P. 1963. <i>Purienos po vandeniu (Dykaduonio pasakojimai)</i> . London: Nida. 14–18.	Romance on a bus	Audrius Tadas Klimas	1 187	<i>Lituanus</i> . 1985. No 1. Vol. 31: http://www.lituanus.org .
Aputis J.	Skraidančios obelys	1 964	Aputis, J. 2005. <i>Vieškelyje džipai</i> , Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.	The Flying Appletrees	Violeta Kelertas	2 888	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 90–96.
Aputis J.	Pro memoria	2 432	Aputis, J. 2005. <i>Vieškelyje džipai</i> , Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 330–340.	Pro memoria	Laima Sruoginis	3 265	<i>Lituanus</i> . 1980. No. 3, Vol. 28: http://www.lituanus.org .
Aputis J.	Horizonte bėga šernai	2 136	Aputis, J. 2004. <i>Novelės</i> , Vilnius: Žaltvykslė. 44–51.	Wild Boars Run on the Horizon	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	3 165	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 83–89.
Baltrušaitytė B.	Čigonas bėga kiek įkabindamas. ..	1 285	Baltrušaitytė, B. 1981. <i>Po pietvakarių dangum</i> . Vilnius: Vaga. 40–46.	Gypsy Running with All His Might	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	1 958	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 47–50.

Baltrušaitytė B.	Rankos ant iškrakmolytos paklodės	945	Baltrušaitytė, B. 1981. <i>Po pietvakarių dangum</i> . Vilnius: Vaga. 47–52.	Hands on Starched Apron	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	1 282	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 51–53.
Baltrušaitytė B.	Prie šito lango	1 214	Baltrušaitytė, B. 1981. <i>Po pietvakarių dangum</i> . Vilnius: Vaga. 61–66.	By This Window	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	1 654	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 54–57.
Baltrušaitytė B.	...ir savo paties gyvenimą...	1498	Baltrušaitytė, B. 1981. <i>Po pietvakarių dangum</i> . Vilnius: Vaga. 67–74.	And His Very Own Home	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	2 306	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 58–62.
Baltrušaitytė B.	Mėsininkas	1 754	Baltrušaitytė, B. 1981. <i>Po pietvakarių dangum</i> . Vilnius: Vaga. 75–84.	The Butcher	Jūra Avižienis	2607	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 63–69.
Gavelis R.	Berankis	6 309	Gavelis, R. 2006. <i>Tylos angelas</i> . Vilnius: Tyto alba. 157–180.	Handless	Violeta Kelertas	9 284	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 169–188.
Gavelis R.	Užrašai iš savigarbos	4 577	Gavelis, R. 2006. <i>Tylos angelas</i> . Vilnius: Tyto alba. 262–278.	Notes out of Self - Respect	Almantas Samalavičius	5 973	<i>The Vilnius review. Lithuanian literature, culture, history</i> . 1996, 59–73.

Gavelis R.	Raportas apie šmėklas	4 465	Gavelis, R. 2006. <i>Tylos angelas</i> . Vilnius: Tyto alba. 181–198.	A Report on Ghosts	Jūra Avižienis	6 455	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 189–202.
Gavelis R.	Taikos balandis	3 825	Gavelis, R. 1995. <i>Taikos balandis: Apsakymai</i> . Vilnius: Alma littera.	The Dove of Peace	Almantas Samalavičius	5 386	<i>The Vilnius Review. Lithuanian literature, culture, history</i> . 1996, 46–59.
Gavelis R.	SUN-TZU gyvenimas šventame VILNIAUS MIESTE	2 374	Gavelis, R. <i>SUN-TZU gyvenimas šventame VILNIAUS MIESTE</i> . 2002. Vilnius: Tyto alba. 55–65.	The Life of Sun-Tzu in the Sacred City of Vilnius	Laima Sruoginis	3 319	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 20, 13–19.
Gavelis R.	Vilniaus pokeris	3 101	Gavelis, R. 1989. <i>Vilniaus Pokeris</i> . Vilnius: Vaga. 50–58.	Poker in Vilnius	Laima Sruoginis	4 709	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . Vilnius: Tyto alba. 118–132.
Granauskas R.	Duonos valgytojai	4 129	Granauskas R. 2006. <i>Novelės</i> . Vilnius: Žaltvykslė. 26–29.	The Bread Eaters	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	6 010	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 70–82.
Granauskas R.	Raudoni miškai	1 127	Granauskas R. 2006. <i>Novelės</i> . Vilnius: Žaltvykslė. 57–71.	The Red Forest	Mirga Girniuvienė	1 561	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 43–46.

Granauskas R.	Rankšluostis pas šulinį	879	Granauskas R. 2000. <i>Su peteliške ant lūpų. Novelių apysaka "Bružas"</i> . Vilnius: Presvika. 152–154.	The Towel Beside the Well	Dainora V. Kupčinskaitė	1 170	Sruoginis. L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 143–146.
Granauskas R.	Po arklių galvomis	1 152	Granauskas R. 2000. <i>Su peteliške ant lūpų. Novelių apysaka "Bružas"</i> . Vilnius: Persvika. 155–158.	Under the Horses' Heads	Dainora V. Kupčinskaitė	1 500	Sruoginis. L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 146–149.
Granauskas R.	Su peteliške ant lūpų	7 212	Granauskas R. 2006. <i>Novelės</i> . Vilnius: Žaltvykslė. 90–114.	With a Butterfly on his Lips	Izolda Geniušienė	11 358	<i>The Vilnius Review</i> . 1997. No. 6, Vol. 4, 69–99.
Gutauskas L.	<i>Plunksnos. Kazbek</i>	1 626	Gutauskas, L. 2003. <i>Plunksnos. Kazbek</i> . Vilnius: Tyto alba.	Kazbek	Darius James Ross	2 424	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 19, 32–37.
Ignatavičius E.	Chrizantemų autobuse	3 314	Ignatavičius, E. 1988. <i>Chrizantemų autobuse</i> . Vilnius: Vaga. 5–16.	On the Chrysanthemum Bus	Rita Dapkus, Gregory M. Grazevich ir Violeta Kelertas	4 906	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 101–111.
Ivanauskaitė J.	Placebas	2 580	Ivanauskaitė, J. <i>Placebas</i> . 2003. Vilnius: Tyto alba. 183–188.	Placebo	Darius James Ross	3 688	<i>The Vilnius Review</i> . 2004. No. 15, 11–19.
Ivanauskaitė J.	Raudona suknelė	4 602	Ivanauskaitė, J. 1989. <i>Kaip užsiauginti baimę</i> . Vilnius: Vaga. 175–198.	The Red Dress	Kristina Sakalavičiūtė	6 191	<i>Lituanus</i> . 2002. No. 4. Vol. 48, 16–39. http://www.lituanus.org .

Ivanauskaitė J.	Diena, kurios nebuvo	2 942	Ivanauskaitė, J. 1985. <i>Pakalnučių metai: Novelė</i> . Vilnius: Vaga.	The Day That Never Happened	Laima Sruoginis	3 927	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 193–201.
Ivaškevičius M.	Žali	1 814	Ivaškevičius, M. 2002. <i>Žali</i> . Vilnius: Tyto alba. 5–7; 8–24.	The Green	Darius James Ross	2 534	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 19, 33–39.
Jakučiūnas A.	Servijaus Galo užrašai	2 491	Jakučiūnas, A. <i>Servijaus Galo užrašai</i> . 2005. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.	Notes from the End of Servius' Life	Laima Sruoginis	3 794	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 19, 24–31.
Jankus J.	Kryžius	2 195	Jankus, J. 1973. <i>Užkandis</i> . New York: Ateitis: Spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė. 7–16.	The Cross	Audrius Tadas Klimas	2 767	<i>Lituanus</i> . 1974. No .3. Vol. 20: http://www.lituanus.org .
Juknaitė V.	Išsiduosi. Balsu	2 510	Juknaitė, V. <i>Išsiduosi. Balsu</i> . 2002. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.	I Give Myself Away. Out Loud	Laima Sruoginis	4 090	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 1, 47–55.
Juknaitė V.	Stiklo šalis	5 145	Juknaitė, V. 2001. <i>Šermenys</i> . Vilnius: Alma littera. 171–204.	Land of Glass	Laima Sruoginis	7 684	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . Vilnius: Tyto alba. 264–292.
Kavaliūnas V.	Hestera	38 913	Kavaliūnas, V. 1974. <i>Hester</i> . Chicago: Lietuviškos knygos klubas.	Esther	Jolita Kavaliūnas	54 633	<i>Esther</i> . 1993. Vilnius: Vaga

Klimas R.	Gintė ir jos žmogus	10 298	Klimas, R. 1981. <i>Gintė ir jos žmogus</i> . Vilnius: Vaga. 11–59.	Gintė and Her Man	Gregory M. Grazevich	14 851	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 121–157.
Klimas R.	Ką aš galvojau autobuse, važiuodamas pas buvusį suolo draugą	2 546	Klimas, R. 1981. <i>Gintė ir jos žmogus</i> . Vilnius: Vaga. 60–71.	What I thought about during the bus ride to see my former classmate	Rita Dapkus	3 676	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 112–120.
Kondrotas, S.T.	Tautos gimimas	2 608	Kondrotas, S. T. 2004. Meilė pagal Juozapą. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 213–223.	Birth of a Nation	Laima Simutis	3 541	<i>The Vilnius Review</i> . 2004. No 16, 10–17.
Kondrotas, S.T.	Kentauro herbo giminė	8 546	Kondrotas, S. T. 2004. Meilė pagal Juozapą. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 60–96.	The Clan of the Centaur	Audrius Tadas Klimas	11 755	<i>Lituanus</i> . 1988, No. 2, Vol. 34: http://www.lituanus.org .
Kunčinas J.	Tūla	2 210	Kunčinas, J. 1993. <i>Tūla</i> . Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 13–21.	Tūla	Laima Sruoginis	2 484	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 171–176.
Kunčius H.	Ekskursija: Casa Matta	1 353	Kunčius, H. 2001. <i>Pelenai asilo kanopoje, Smegenų padažas, Ekskursija: Casa Matta</i> . Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 447–454.	Excursion: Casa Matta	Laima Sruoginis	1 898	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . Vilnius: Tyto alba. 297–304.

Landsbergis A.	Rašytojas M. lankosi N. mieste	5 013	Landsbergis, A. 1979. <i>Muzika įžengiant į neregėtus miestus</i> , Michigan: Ateitis. 103–124.	The Writer M. Visits the City of N.	Laima Sruoginis	7 180	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . Vilnius: Tyto alba. 215–237.
Lankauskas R.	Nelaukta viešnia	1 336	Lankauskas, R. 1970. <i>Šiaurės vitražai</i> . Vilnius: Vaga. 53–61.	The Uninvited Guest	Gražina M. Slavėnas	2 021	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 177–181.
Meras I.	Lygiosios trunka akimirka	30 129	Meras, I. 1988. <i>Lygiosios trunka akimirka</i> . Vilnius: Vaga.	Stalemate	Jonas Zdanys	38 903	<i>Stalemate</i> . 2005. New York: Other Press.
Meras I.	Kaip išaugo alyvmedis	4 757	Meras, I. 1995. <i>Apverstas pasaulis</i> . Chicago: Algimanto Mackaus Knygų Leidimo Fondas AM & M Publications. 128–145.	How the olive tree grew	Milda M. De Voe	6 943	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 150–165.
Meras I.	Mėlynasis vežimėlis	1 585	Meras, I. 1960. <i>Geltonas lopas</i> . Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla. 49–59.	The Blue Pram	Saulius Sužiedėlis	2 210	<i>Lituanus</i> . 1981. No.3. Vol. 27: http://www.lituanus.org .
Meras I.	Žemė visada gyva	1 425	Meras, I. 1963. <i>Žeme visada gyva</i> . Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.	The Earth Is Alive	Laima Sruoginis	2 119	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . 49–55.

Parulskis S.	Trys sekundės dangaus	1 612	Parulskis, S. 2004. <i>Trys sekundės dangaus</i> . Vilnius: Baltos lankos. 131–138.	Three Seconds of Heaven	Laima Sruoginis	2 256	<i>The Vilnius review</i> . 2006. No 19, 11-15.
Sruoga B.	Dievų miškas	90 179	Balys, S. <i>Dievų miškas</i> . 1957. Vilnius: Šviesa.	Forest of the Gods	Aušrinė Byla	111 649	<i>Forest of the Gods</i> . 2nd rev. ed. 2005. Vilnius: Versus aureus.
Šaltenis S.	Kalėdos	1 440	Šaltenis, S. 1986. <i>Apysakos. Duokiškis</i> . Vilnius: Vaga. 55–60.	Christmas	Laima Sruoginis	2 070	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . 87–94.
Šaltenis S.	Mėnulio Lietuva	604	Šaltenis, S. 1986. <i>Apysakos. Duokiškis</i> . Vilnius: Vaga. 64–66.	The Moon's Lithuania	Laima Sruoginis	857	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . 95–97.
Šaltenis S.	Amžinai žaliuojantis klevas	1 161	http://valstybinek.puslapiiai.lt/docs/kuriniai/amzinklevas(Saltenis).doc	The Ever-Green Maple	Violeta Kelertas	1 612	Kelertas, V. ed. 1992. <i>Come into My Time: Lithuania in Prose Fiction, 1970-90</i> . Urbana and Chicago: University of Illinois Press. 97–100.
Šerelytė R.	Žuvies darinėjimas	714	Šerelytė, R. 1995. <i>Žuvies darinėjimas</i> . Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 85–89.	Skinning Fish	Milda M. De Voe	1 041	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 205–207.

Šerelytė R.	Dama su karvablyniais	766	Šerelytė, R. 1995. <i>Žuvies darinėjimas</i> . Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 27–31.	Lady with Cowshit	Milda M. De Voe	1 084	Sruoginis, L, ed. 1997. <i>Lithuania: In Her Own Words: An Anthology of Contemporary Lithuanian Writing</i> . Vilnius: Tyto alba. 202–205.
Šlepikas A.	Lapė	3 084	Šlepikas, A. <i>Lietaus dievas</i> . 2005. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.	The Vixen	Darius James Ross	4 187	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 19, 10–19.
Vilimaitė B.	Meiliai pažvelk į šią auką / Pieno klubas / Požeminės perėjos žvėreliams	1 935	Vilimaitė, B. 2002. <i>Partynų saulė</i> . Vilnius: Tyto alba.	Take a Tender Look at my Sacrifice/The Milk Club/The Underground Pedestrian Walkway for Animals	Laima Sruoginis	2 875	<i>The Vilnius Review</i> . 2006. No 19, 25–31.
Vilimaitė B.	Senutė su ryšulėliu	540	Vilimaitė, B. 1996. <i>Užpustytas traukinys</i> . Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 14–15.	The Little Old Lady With the Bundle	Jūra Avižienis	911	Sruoginis, L. 2002. <i>The Earth Remains: An Anthology for Contemporary Lithuanian Prose</i> . Vilnius: Tyto alba. 242–244.
Zingeris M.	Grojimas dviese	1 627	Zingeris, M. 2002. <i>Grojimas dviese</i> . Vilnius: Baltos lankos. 108–116.	Playing Duo	Darius James Ross	2 430	<i>The Vilnius review</i> . 2006. No. 19, 52–57 .